

Ritam života župe Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća

Bonaca, Tea

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:772732>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA POVIJEST

TEA BONACA

RITAM ŽIVOTA ŽUPE TINJAN U PRVOJ POLOVICI 19. STOLJEĆA

Analiza matičnih knjiga krštenih, vjenčanih i umrlih župe Tinjan 1800. – 1850.

Diplomski rad

Pula, srpanj 2016.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA POVIJEST

TEA BONACA

RITAM ŽIVOTA ŽUPE TINJAN U PRVOJ POLOVICI 19. STOLJEĆA

Analiza matičnih knjiga krštenih, vjenčanih i umrlih župe Tinjan 1800. – 1850.

Diplomski rad

JMBAG: 0303013467, redovna studentica

Studijski smjer: Diplomski sveučilišni studij povijesti

Predmet: Radionica za ranonovovjekovnu povijest

Mentorica: doc. dr. sc. Marija Mogorović Crljenko

Komentorica: dr. sc. Danijela Doblanović

Pula, rujan 2016.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana _____, kandidatkinja za magistricu _____ ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	7
2. POVIJEST TINJANA.....	10
3. MATIČNE KNJIGE	12
4. KRŠTENJA (1800. – 1850.).....	14
4.1. NATALITET	14
4.2. SEZONSKO KRETANJE ZAČEĆA I ROĐENJA	20
4.3. BROJ I TEMPO PORODA.....	23
4.4. BLIZANCI	26
4.6. NAPUŠTENA DJECA.....	34
4.7. KRSTITELJI – ŽUPNIK I NJEGOVI POMOĆNICI	38
4.8. PRIMALJE	42
4.9. IMENA I PREZIMENA	44
4. 10. KUMOVANJE NA KRŠTENJU	51
5. VJENČANJA (1800. – 1850.).....	55
5.1. SEZONSKE VARIJACIJE VJENČANJA.....	57
5.2. ODABIR DANA VJENČANJA	60
5.3. STAROSNA DOB ZARUČNIKA	62
5.4. DOBNE RAZLIKE IZMEĐU MLADENACA.....	66
5.5. PONOVLJENI BRAKOVI.....	69
5.6. MLADENCI IZ OSTALIH ŽUPA.....	71
5.7. SVJEDOCI NA VJENČANJU.....	73
6. SMRT (1800. – 1850.).....	75
6.1. MORTALITET.....	75
6.2. GODIŠNJE KRETANJE UMRLIH.....	76
6.3. SEZONSKO KRETANJE UMRLIH	79
6.4. DOBNA I SPOLNA STRUKTURA UMRLIH.....	86

6.5.	SMRTNOST DJECE.....	88
6.6.	GODINE KRIZE MORTALITETA.....	95
6.6.1.	Razdoblje od 1803. do 1805. godine	95
6.6.2.	Godina gladi 1817.....	95
6.6.3.	Godina 1825.	97
6.6.4.	Godina 1831.	98
6.6.5.	Godina 1840.	99
6.7.	UZROCI SMRTI.....	100
6.7.1.	Groznica (febbre, febris)	103
6.7.2.	Tuberkuloza (<i>phthisis, thysis, tisi, consumptio</i>)	105
6.7.3.	Dizenterija (dysenteria)	107
6.7.4.	Uzroci smrti novorođenčadi (do 14 dana starosti) i dojenčadi.....	109
6.7.5.	Uzroci smrti djece do 15. godine starosti	110
6.7.6.	Uzroci smrti osoba u srednjoj i starijoj životnoj dobi.....	111
6.8.	NASILNE SMRTI I NESRETNI DOGAĐAJI.....	114
7.	KORELACIJA IZMEĐU MATIČNIH KNJIGA KRŠTENIH (ROĐENIH), VJENČANIH I UMRLIH U ŽUPI TINJAN (1800. – 1850.)	116
8.	ZAKLJUČAK	119
9.	IZVORI	124
10.	SAŽETAK.....	132
11.	SUMMARY.....	133

1. UVOD

Predmet istraživanja ovog rada jesu demografska kretanja stanovništva župe Tinjan na temelju sačuvanih matičnih knjiga krštenih (rođenih), vjenčanih i umrlih u prvoj polovici 19. stoljeća. Analizom podataka iz navedenih matica, strukturom stanovništva i ukupnim brojem stanovništva u tom periodu, pokušat će se pratiti demografski razvoj tinjanske župe od 1800. do 1850. godine. Analiza krštenja rađena je na temelju dviju matičnih knjiga koje obuhvaćaju razdoblje od 1784. do 1880. godine. Obje su knjige vođene tabelarno.¹

Za analizu i obradu vjenčanja korištene su također dvije matične knjige. Vođene su tabelarnim sustavom, po rubrikama, a pisane su talijanskim i latinskim jezikom. U radu je obrađeno razdoblje prve polovice 19. stoljeća, stoga su iz druge matice korišteni podaci za prve četiri godine.

Nadalje, korištene su i dvije matice umrlih. Važno je napomenuti da su zadnje četiri godine, iz druge matične knjige umrlih, obrađene bez imena i prezimena, jer matica obuhvaća razdoblje do 1930. godine, od čega, dakle, nije prošlo sto godina. Matice su također pisane latinskim i talijanskim jezikom, a evidencija umrlih vođena je po rubrikama.

Sve korištene matične knjige, osim matične knjige umrlih (dalje: MKU) 1847. – 1930., čuvaju se u Državnom arhivu u Pazinu i dio su fonda HR DAPA 429 Zbirka matičnih knjiga. Spomenuta MKU se čuva u Matičnom uredu u Pazinu, a u arhivu je dostupna na mikrofilmu i dio je Zbirke mikrosnimaka.

U radu je riječ o povijesti mjesta te o povijesti vođenja matičnih knjiga, nakon čega započinje obrada matičnih knjiga krštenih, vjenčanih i umrlih gdje su istraženi elementi demografskog ponašanja stanovništva župe Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća.

U poglavlju koji obrađuje krštenja (rođenja) analiziran je ukupan broj rođene djece po godinama i mjesecima te prema spolnoj strukturi rođenih, koja uključuje broj

¹ knjige su konzultirane preko web portala familysearch, a popis knjiga je stavljen u izvore na kraju rada.

i tempo poroda, udio blizanaca, broj nezakonite i napuštene djece, zatim ulogu primalja i njihov doprinos prilikom poroda, krstitelji, analiza najčešćih imena i prezimena te, na kraju kumovi.

Prilikom upisa krštenja župnik je navodio godinu, dan i mjesec krštenja, ime i prezime, vjeru, spol, status djeteta (zakonito ili nezakonito), ime i prezime oca, majčino ime te djevojačko prezime, imena kumova, svećenika ili njegova pomoćnika te status roditelja. Ovi su se podaci u analiziranom polustoljetnom razdoblju redovito mijenjali. Primjerice, ime krstitelja zabilježeno je ispod svakog zapisa sve do 1821. godine, kada se ime župnika ili njegovog pomoćnika bilježi ispred imena krštenog. Babice su se prvi put počele bilježiti 1825. godine, no i nakon spomenute godine, ime je znalo biti izostavljeno. Datum rođenja krštenika uvodi se 1821. te se kontinuirano bilježilo do 1831. godine, a nakon toga samo povremeno. Naime, Crkvu je konkretno zanimao datum krštenja, zbog čega se datum rođenja vrlo rijetko upisivao.² Uvodi se i sat rođenja djeteta, a prvi takav podatak zabilježen je u travnju 1846. godine koji se isto tako bilježio povremeno. Osim zanimanja roditelja, 1825. se počinju upisivati i zanimanja kumova, a ponegdje i mjesta odakle dolaze.

U poglavlju o vjenčanjima analizirane su sezonske varijacije vjenčanja, zatim odabir dana vjenčanja, dob mladenaca prilikom sklapanja prvog braka, dobne razlike među mladencima, učestalost ponovljenih brakova te porijeklo mladenaca.

Svećenik je u matične knjige bilježio godinu, dan i mjesec vjenčanja, kućni broj i mjesto porijekla mladenaca, ime mladoženje, vjeru kojoj pripada, starosnu dob te bračno stanje, nakon čega su upisivani isti podaci za mladenku. Zatim, navode se podaci o roditeljima mladenaca, svjedocima i njihovim zanimanjima te na kraju ime svećenika koji je obavio obred. Mjesto odakle dolaze mladenci kontinuirano se bilježi od 1821. godine, a do tada se navodi vrlo rijetko. Iste se godine prvi put spominju i imena roditelja mladenaca. Starosnu dob zaručnika kada su stupali u brak možemo analizirati od 1818. godine, kada se prvi put spominje. Kontinuirano bilježenje zanimanja kumova započinje tek 1823. godine. Vjenčanja su se uglavnom (tradicionalno) održavala u župnim crkvama mladenki. Prema tome, kroz upise u matične knjige vjenčanih, donekle možemo i pratiti migracijska kretanja.

² Jakov Jelinčić, *Na Postirskim vrelima: Matična knjiga župe Postira (1584. – 1671.)*, Postira: Župni ured Sv. Ivana Krstitelja u Postirima, Općina Postira, 2004., 41.

Na temelju matičnih knjiga umrlih analiziran je broj umrlih po godinama i mjesecima, dobna i spolna struktura te prosječan životni vijek. Velika je pozornost posvećena visokoj smrtnosti novorođenčadi, dojenčadi i djece što je samim time poticalo višestruka rođenja. Obrađeni su uzroci smrti, krizne godine mortaliteta i na kraju nasilne smrti.

Upisi u matične knjige umrlih sadržavale su godinu, dan i mjesec umrlog, kućni broj, ime i prezime pokojnika, vjeru, spol i dob, ime svećenika koji je obavio obred pokopa, uzrok smrti i zanimanje, odnosno status pokojnika. Uzroci smrti poznati su u 60,86% slučajeva, stoga je analiza rađena na dvije trećine umrlih u proučavanom polustoljetnom razdoblju. Nedostaci prilikom analize su također vidljivi prilikom upisa starosne dobi umrlog pri čemu je svećenik nerijetko bilježio približne godine smrti. Nadalje, obrađene su epidemije koje su harale po istarskom prostoru, poput dizenterije, gladi, vodene bolesti, raznih crijevnih bolesti, groznice i mnogih drugih. Od važnosti je napomenuti da su svećenici zbog nepoznavanja bolesti nerijetko navodili različita stanja. Cilj ovog istraživanja jest prikazati demografske prilike na području Tinjana, usporediti ih s ostalim mjestima u Istri u istome vremenskom razdoblju te dokazati kako su gladne godine i mnogobrojne epidemije utjecale na ondašnje obitelji, natalitet, nupcijalitet i mortalitet. Najvjerodostojniji odgovor na ovo pitanje je moguće pronaći upravo u matičnim knjigama, u ovom slučaju vjenčanih, gdje su znakovi krize vidljivi upravo po padu broja vjenčanja, a uzrok tomu jesu najčešće privredni razlozi.³ Oskudice i gladi utječu posebice na učestalost vjenčanja, tek potom na rođenja, a vrlo malo na umiranja. Različito se manifestiraju bolesti i epidemije na kretanje stanovništva gdje se izrazito povećava broj umrlih, dok na vjenčanja i rođenja mnogomanje.⁴

³ Stjepan Krivošić, "Izvori za historijsku demografiju: starije matične knjige", u: *Arhivski vjesnik*, XXXII (1989.): 18.

⁴ Isto, 21.

2. POVIJEST TINJANA

Povoljan zemljopisni položaj općine Tinjan znatno je utjecao na naseljavanje stanovništva uz Limsku dragu. Uz povremene poplave, Dragom je nekad tekla rječica koja je donosila život i utjecala na gospodarski razvoj samog mjesta. Nalazi se u središnjoj Istri, a teritorijalno obuhvaća tri mjesta Tinjan, Kringu i Muntrilj.⁵ Njezina povijest seže u daleko metalno doba, a zahvaljujući bogatom gradinskom nalazištu gdje su naselja nastajala na uzvisinama radi lakše obrane od neprijatelja saznajemo o plodnosti toga mjesta.⁶

U rimsko je doba ovo područje isto tako bilo naseljeno, no nema previše arheoloških nalaza. Zanimljivo je podrijetlo imena Tinjan koje pripada upravo rimskom razdoblju, a potječe od osobnog imena Atinius. U srednjovjekovlju se koristio termin Antiniana, a kasnije Antignana.⁷ Župnik je u matice krštenih upisivao naziv *Antoniana*. Prvi spomen mjesta pronalazimo u spisu pape Aleksandra III. iz 1177. godine gdje se spominje upravo naziv Antoniana kao središtu župe sa crkvom sv. Antona Pustinjaka.⁸ U izvorima se za Kringu navodi naziv Coridieco, Coridici, a za Muntrilj Montreo.

U 12. je stoljeću Tinjan pripadao goričkim grofovima, a zatim je pripao Austriji. Ovaj je gradić zahvaljujući mnogobrojnim stanovnicima bio jedan od značajnijih mjesta Pazinske knežije. Prvi demografski statistički podaci mjesta sastavljeni su 1508. godine u vrijeme kratkotrajne vladavine Venecije iz koje saznajemo da je Tinjan imao 50 ognjišta.⁹ Među sporna područja, odnosno *differentie*, spadao je i Tinjan koji se nerijetko sukobljavao sa susjedima oko spornog teritorija. Takvi su

⁵ Klara Buršić Matijašić, "Najstarija prošlost Tinjana i okolice", u: *Tinjanski zbornik, Tinjan i okolica od prapovijesti do danas u povodu 100. obljetnice utemeljenja Hrvatske čitaonice u Tinjanu*, Matica hrvatska Pazin, Poglavarstvo općine Tinjan, 2005., 9.

⁶ Isto, 10.

⁷ Robert Matijašić, "Tinjansko područje u Antici", u: *Tinjanski zbornik, Tinjan i okolica od prapovijesti do danas u povodu 100. obljetnice utemeljenja Hrvatske čitaonice u Tinjanu*, Matica hrvatska Pazin, Poglavarstvo općine Tinjan, 2005., 18-19.

⁸ Enrico Depiera i Hrvoje Defar, *Tinjan i njegova prošlost*, Općina Tinjan, Tinjan, 1997., 47.

⁹ Slaven Bertoša, "Neki podaci o prošlosti Tinjanštine od XVII. do XIX. stoljeća s posebnim osvrtom na migracije prema Puli", *Tinjanski zbornik, Tinjan i okolica od prapovijesti do danas u povodu 100. obljetnice utemeljenja Hrvatske čitaonice u Tinjanu*, Matica hrvatska Pazin, Poglavarstvo općine Tinjan, 2005., 24-25.

sukobi često izbijali sa žiteljima Sv. Lovreča i Baderne oko njiva, pašnjaka, lokava. Svađe su ponekad završavale i plaćanjem odštete.¹⁰

Vrlo brzo pod austrijskom vlašću u Tinjanu se javlja težnja za otvaranjem župnih škola uvođenjem namjenskog poreza na sve crkve i bratovštine. Godine 1806. taj se porez udvostručuje te su župe morale uplaćivati u školski fond 7 i pol forinti sve do 1814. godine. Zbog izrazitog siromaštva župnici nisu imali mogućnosti uplaćivati novac i dug se nehotice gomilao.¹¹ Zatim su državne vlasti bile obvezne pripisati blaže obveze što nam svjedoči o nestašicama hrane i godinama gladi u prvoj polovici 19. stoljeća na području Tinjana.

Vrlo bitno prilikom analize matičnih knjiga jest znati barem približni broj stanovnika područja na koje se matične knjige odnose u promatranom ili nekom bliskom vremenskom razdoblju. Ti podaci u korelaciji s podacima iz matičnih knjiga daju uvid u stope nataliteta, nupcijaliteta i mortaliteta, bitne pokazatelje "demografskog zdravlja" nekog mjesta. U vrijeme francuske uprave na ovim prostorima započelo je sustavno bilježenje broja stanovnika. Zahvaljujući tome, saznajemo da je župa Tinjan 1812. godine brojala svega oko 1.200 stanovnika.¹² Nekoliko godina kasnije (1817.) zabilježeno je 1.300 stanovnika, odnosno 230 obitelji.¹³ Iz ovog podatka možemo iščitati prosječnu veličinu obitelji koja je imala 5,6 članova.

Broj stanovnika je nešto porastao do 1842. godine kada je župa brojala 1.497 žitelja. Šest godina kasnije (1848.) bilo ih je 15% više (1.769).¹⁴ Slične podatke donosi Egidio Ivetić gdje navodi porast stanovništva župe Tinjan sa 1.200 (1812.) na

¹⁰ Isto, 26.

¹¹ Ivan Grah, "Župna škola (1820. – 1869.) Preteča čitaonice", u: *Tinjanski zbornik. Tinjan i okolica od prapovijesti do danas u povodu 100. obljetnice utemeljenja Hrvatske čitaonice u Tinjanu*, Matica hrvatska Pazin, Poglavarstvo općine Tinjan, 2005., 47.

¹² Nevio Šetić, *Napoleon u Istri – Istra za francuske uprave 1805 – 1813.*, IKK „Grozđ“ Pula, 1989., 68.

¹³ Danijela Doblanović, "Kruh od kukuruznih oklasaka – glad i kriza smrtnosti u Pazinskoj knežiji 1810. godine", u: *Cerealia, oleum, vinum: Kultura prehrane i blagovanja na jadranskom prostoru. Zbornik radova III. Istarskog povijesnog biennala*, Ur. M. Mogorović Crljenko, E. Uljančić - Vekić, Poreč: Državni arhiv u Pazinu, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Zavičajni muzej Poreštine, 2009, 196.

¹⁴ E. Depiera i H. Defar, *Tinjan i njegova prošlost*, 39.

1.603 (1853.) stanovnika. Stanovništvo je ove župe u četrdesetak godina poraslo za čak 31,4%.¹⁵

3. MATIČNE KNJIGE

Velik doprinos razvoju suvremene historiografije te društvenih i humanističkih znanosti uopće dugujemo relativno novoj znanstvenoj disciplini, povijesnoj demografiji. Zahvaljujući demografskim istraživanjima i analizom matičnih knjiga, otkrivamo povijest pojedinog mjesta te povijest „malog“ čovjeka na mikro razini, pri čemu upotpunjujemo sliku svakodnevice onodobnih ljudi.¹⁶ Povijesna i društvena rekonstrukcija određenog mjesta i pripadajućeg mu žiteljstva postaje sve češća tema današnjih povjesničara i demografa koji u moru neistraženih podataka stvaraju temelj za nova istraživanja i nove analize „nepoznatih“ mjesta.¹⁷

Matične knjige, razvijene u okrilju Katoličke Crkve predstavljaju pouzdan izvor o broju rođenih, odnosno krštenih, vjenčanih i umrlih osoba na nekom području. Osim toga, saznajemo o mnogim detaljima iz svakodnevnog života poput obiteljskog suživota, sklapanju braka, dobnoj i spolnoj strukturi stanovništva, broju djece i ritmu rađanja, zanimanjima pojedinih obitelji, odnosno socijalnom statusu roditelja i kumova, o bobicama, o broju kuća u određenom mjestu itd.¹⁸

Nakon Luterova raskida s Rimom 1517. godine, sredinom 16. stoljeća sazvan je Tridentinski sabor, u istoimenom gradu Tridentu, koji je trajao punih osamnaest godina.¹⁹ Odredba o obvezi vođenja matičnih knjiga vjenčanih i krštenih donesena je na 24. sjednici koncila na kojoj se raspravljalo o problemu ženidbe u studenom 1563.

¹⁵ Egidio Ivetić, *La popolazione dell'Istria nell'età moderna. Lineamenti evolutivi*, Collana degli Atti, Centro di ricerche storiche – Rovigno, No.15, Unione Italiana – Fiume, Università popolare di Trieste, Trieste – Rovigno 1977., 160.

¹⁶ Miroslav Bertoša, *Matične knjige – arhivsko vrelo o demografskim previranjima predindustrijske Europe*, *Vjesnik državnog arhiva u Rijeci*, 41.-42./1999. – 2000., str. 315., Usp. Stjepan Krivošić, *Stanovništvo i demografske prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u XVIII. i prvoj polovini XIX. stoljeća*, Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin, 1991, 14.

¹⁷ Isti, *Izazovi povijesnog zanata. Lokalna povijest i sveopći modeli*, Izdanja Antibarbarus, Zagreb, 2002., 336.

¹⁸ Slaven Bertoša, *Život i smrt u Puli: starosjeditelji i doseljenici od XVII do XIX. stoljeća*, Pazin: Skupština Udruga Matice Hrvatske Istarske županije, 2002, 19.

¹⁹ Jakov Jelinčić, "Župne matične knjige s područja općine Tinjan do 1948. godine" u: *Tinjanski zbornik. Tinjan i okolica od prapovijesti do danas u povodu 100. obljetnice utemeljenja Hrvatske čitaonice u Tinjanu*, Matica hrvatska Pazin, Poglavarstvo općine Tinjan, 2005., 76.

godine.²⁰ Naime, Katolička je Crkva uvela vođenje matica kako bi u konačnici znala koji su njeni vjernici. No, početak vođenja matičnih knjiga pronalazimo već u 14. stoljeću u župi Givry gdje se vodila evidencija o pristojbama plaćenim na sprovodima, što je svojevrsna matična knjiga umrlih.²¹ Najstarijom se matičnom knjigom smatra matica krštenih u župi Ille-et-Villaine, također u Francuskoj iz 1451. godine.²² Takve su matice vrlo dragocjeno povijesno vrelo jer su prava rijetkost.²³ Konačno, vođenje registra umrlih Crkva uvodi Rimskim ritualom za vrijeme pape Pavla V. 1614. godine koji je nadopunio odluke donesene u Tridentu. Tada je donesena i odredba o vođenju knjige Stanja duša (*Status animarum*).²⁴ Na ovim prostorima najstarijom matičnom knjigom smatra se umaška matična knjiga krštenih iz 1483. godine.²⁵ Na našim su prostorima najbolje matice očuvane upravo u Istri i Dalmaciji.²⁶

Matične su knjige sve do patenta Josipa II. donesenog 1784. vođene narativno, a zatim se uvodi bilježenje u zasebne rubrike, koje su uz neke promjene sačuvane i u današnjim maticama.²⁷ Osim prirodnog kretanja stanovništva, matične knjige (krštenih, vjenčanih i umrlih) predstavljaju vrlo važan izvor za mehaničko kretanje stanovništva, odnosno migracije koje su vrlo često bivale izazvane glađu, raznim bolestima, epidemijama, a nerijetko i sukobima.²⁸ Podatci o porastu, smanjenju ili stagnaciji stanovništva bili su vrlo korisni i za njih su se zanimali i vladari, svećenici, znanstvenici, poreznici, ali i „obični ljudi“.²⁹

²⁰ Isti, *Na postirskim vrelima*, 18. – 19.

²¹ S. Bertoša, "Matične knjige kao vrelo demografske, etničke, društvene i gospodarske povijest Pule (1613. – 1815.)", u: *Časopis za suvremenu povijest*, 33, br.1, 1 – 282., vidi i: Vladimir Stipetić i Nenad Vekarić, *Povijesna demografija Hrvatske*, Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2004, 28.

²² V. Stipetić – N. Vekarić, *Povijesna demografija Hrvatske*, 28., vidi i: Danijela Dobljanović, "Svetivinčenat u matičnim knjigama umrlih (1791. – 1841.)", u: *Bertošin zbornik II.*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli – Državni arhiv u Pazinu, Pula – Pazin 2013., 539.

²³ Jakov Jelinčić, "Matične knjige Buzeta, važan izvor za proučavanje bužetske povijesti", u: *Buzetski zbornik* 9, 1985, 108.

²⁴ S. Bertoša, *Život i smrt u Puli*, 27., Usp. J. Jelinčić, "Matične knjige Buzeta", 108.

²⁵ J. Jelinčić, *Matične knjige Buzeta*, 108.

²⁶ Isti, *Na Postirskim vrelima*, 24.

²⁷ Isto, 108.

²⁸ S. Bertoša, *Život i smrt u Puli*, 89.-91.

²⁹ Jakov Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj od 1780. do 1981. godine, Razvoj stanovništva na tlu SR Hrvatske*, knj. 1., Zagreb, Globus, 1994., 7.

4. KRŠTENJA (1800. – 1850.)

Podatke o krštenoj djeci crpimo iz matičnih knjiga krštenih, koje su ujedno pokazatelj i broja rođenih, jer su najčešće sva rođena djeca bila i krštena, pa i ona izvanbračna. No, u slučaju da je dijete bilo kršteno u drugoj župi ili je druge vjeroispovijesti, nije bilo ubilježeno u tu knjigu. Imajući na umu činjenicu da su na području tinjanske župe obitali samo katolici i da su se tada sva djeca krštavala, gotovo možemo izostaviti ovakve mogućnosti.³⁰ Ako su djeca umrla na porodu prije nego što ih je babica uspjela krstiti ili su pak mrtvorođena, nisu bila krštena, što znači da nisu mogla biti upisana u matičnu knjigu krštenih.³¹ Stoga su matične knjige samo uvjetno i uz veliki oprez vjerodostojni pokazatelji nataliteta.

4.1. NATALITET

Pozitivni čimbenici koji utječu na porast stanovništva pojedinog mjesta jesu zasigurno natalitet i imigracije. Natalitet jest pozitivna komponenta prirodnog kretanja stanovništva koja utječe na povećanje broja stanovnika na određenom prostoru. Može se pratiti putem matičnih knjiga krštenih, budući da su se djeca krstila najčešće istog dana ili u prva tri dana života (*hodie natus, heri natus, nudius tertius natus*), a nešto rjeđe kasnije. Postojale su i crkvene kazne za one roditelje koji nisu krstili svoju djecu na vrijeme.³²

U proučavanom razdoblju u župi Tinjan dan rođenja se upisuje od 1821. godine. Prema tim zapisima nije bilo niti jednog krštenja nakon petog dana života, no ne isključujemo tu mogućnost zbog ostalih upisa gdje je izostavljen taj podatak. Isto tako, naknadni su upisi krštenja vrlo česti.

U promatranom polustoljetnom razdoblju zabilježeno je 2.541 upisa krštenih, od čega 52,42% dječaka (1332 : 1209) (tablica 1., Grafikon 1.). Prevaga dječaka nad djevojčica svojevrsno je demografsko pravilo. Većina analiziranih matica na

³⁰ Slaven Bertoša, *Život i smrt u Puli*, 31., vidi i: J. Jelinčić, „Župne matične knjige s područja općine Tinjan“, 80.

³¹ J. Jelinčić, *Na Postirskim vrelima*, 32.

³² Isto, 31.

istarskom području ukazuje na prevagu dječaka nad djevojčicama.³³ Prva polovica 19. stoljeća na području Tinjana bilježi više ženske djece čak u 14 godina. Zanimljiva je činjenica što je u doba velike gladi na istarskom, pa i europskom području, 1817. župa Tinjan bilježila gotovo dvostruko veći broj rođene ženske djece u odnosu na mušku 34,48 : 65,51.

Pojavu rođenja više muške djece na 1.000 ženske izražavamo koeficijentom maskuliniteta, odnosno u obrnutoj situaciji koeficijentom feminiteta.³⁴ Iz toga proizlazi da je koeficijent maskuliniteta u promatranom razdoblju u župi Tinjan iznosio 1.101, a koeficijent feminiteta 907. Takav rezultat proizlazi iz svih većih demografskih istraživanja, međutim ima i slučajeva, posebice u analizama kraćih perioda, u kojima ženska djeca prednjače nad muškom (Grafikon 2).³⁵

Prosječno se godišnje u župi Tinjan krstilo 50,8 djece (Grafikon 3.). Najveći broj krštenih zabilježen je 1807., čak 68 krštenih, od kojih su dječaci ponovno bili brojniji, a najmanji broj točno deset godina kasnije, kao što je prethodno navedeno, samo 29 krštenih. Prema ovim podacima vidljiv je pad nataliteta vjerojatno uzrokovan glađu, raznim epidemijama te gospodarskim krizama. Krivulja nataliteta znatno varira u polustoljetnom razdoblju što su pokazatelji kriznih perioda koje je zahvatilo istarsko područje.

Prema podacima o približnom broju stanovnika i godišnjem broju krštenja, prosječna stopa nataliteta u proučavanom polustoljetnom razdoblju iznosi oko 38,95‰. Ovaj je rezultat okviran iz razloga što nema podataka o broju stanovnika za svaku godinu u polustoljetnom razdoblju te su korišteni dostupni podaci.³⁶ Nakon perioda visoke smrtnosti primjetna je stabilizacija nepovoljne demografske situacije u narednim godinama, povećanjem nataliteta. Izgubljeno stanovništvo gdje je stopa mortaliteta izrazito visoka, vidljivo je 1803. (70‰), 1804. (49,16‰) i 1805. (51,66‰) godine, nakon čega slijedi korekcija demografske slike gdje stopa nataliteta prelazi 50‰, 1807., 1808. i 1809. godine. Ovih je godina ujedno stopa nataliteta bila najviša

³³ Dean Krmac, *Alcune essenziali considerazioni sul movimento demografico in Istria nella fase centrale del primo periodo statistico (1828-1848)*, u: *Bertošin zbornik II*, Zbornik u čast Miroslava Bertoše, knj. 2, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli - Državni arhiv u Pazinu, Pula - Pazin, 2013, 569.

³⁴ Stjepan Krivošić, *Stanovništvo i demografske prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, 45.

³⁵ Isto, 46.

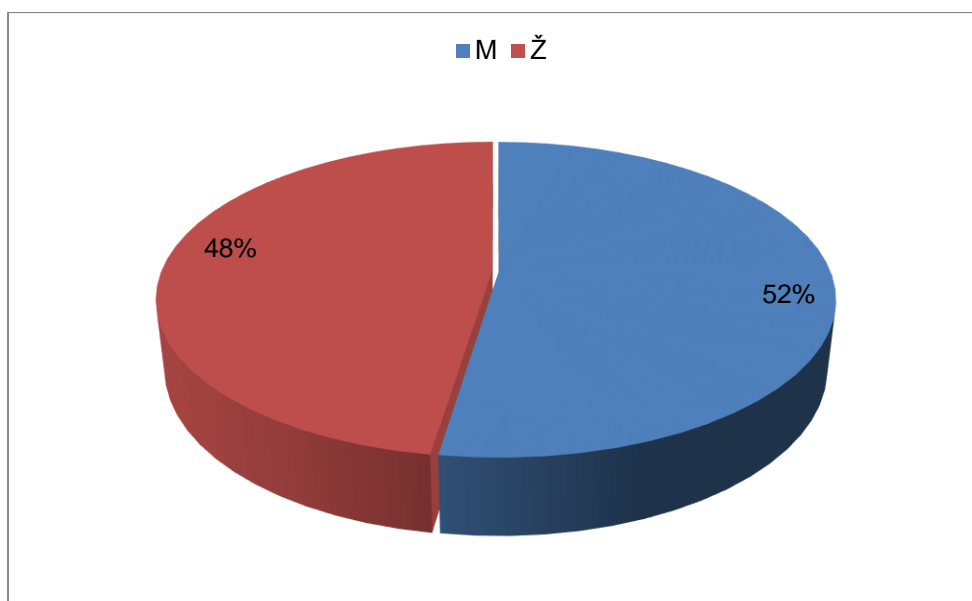
³⁶ Za razdoblje 1800. – 1816. izračunata je stopa nataliteta prema broju stanovnika 1.200, zatim je za razdoblje 1817. – 1841. broj stanovnika 1.300, 1842. – 1847. 1.497 te za razdoblje 1848. -1850. 1.769 stanovnika.

u proučavanom razdoblju. Najniža stopa nataliteta zabilježena je 1817. (22,30‰) godine. Te je iste godine stopa mortaliteta bila izrazito visoka (54,61‰), što dokazuje da je glad u tom periodu uzrokovala različite bolesti, pa tako i smrt (Tablica 2.). Prema navedenim podacima vidljivo je da je župa Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća u predtranzicijskoj fazi sa visokim stopama nataliteta i mortaliteta koji u pojedinim godinama prelaze 50 promila.

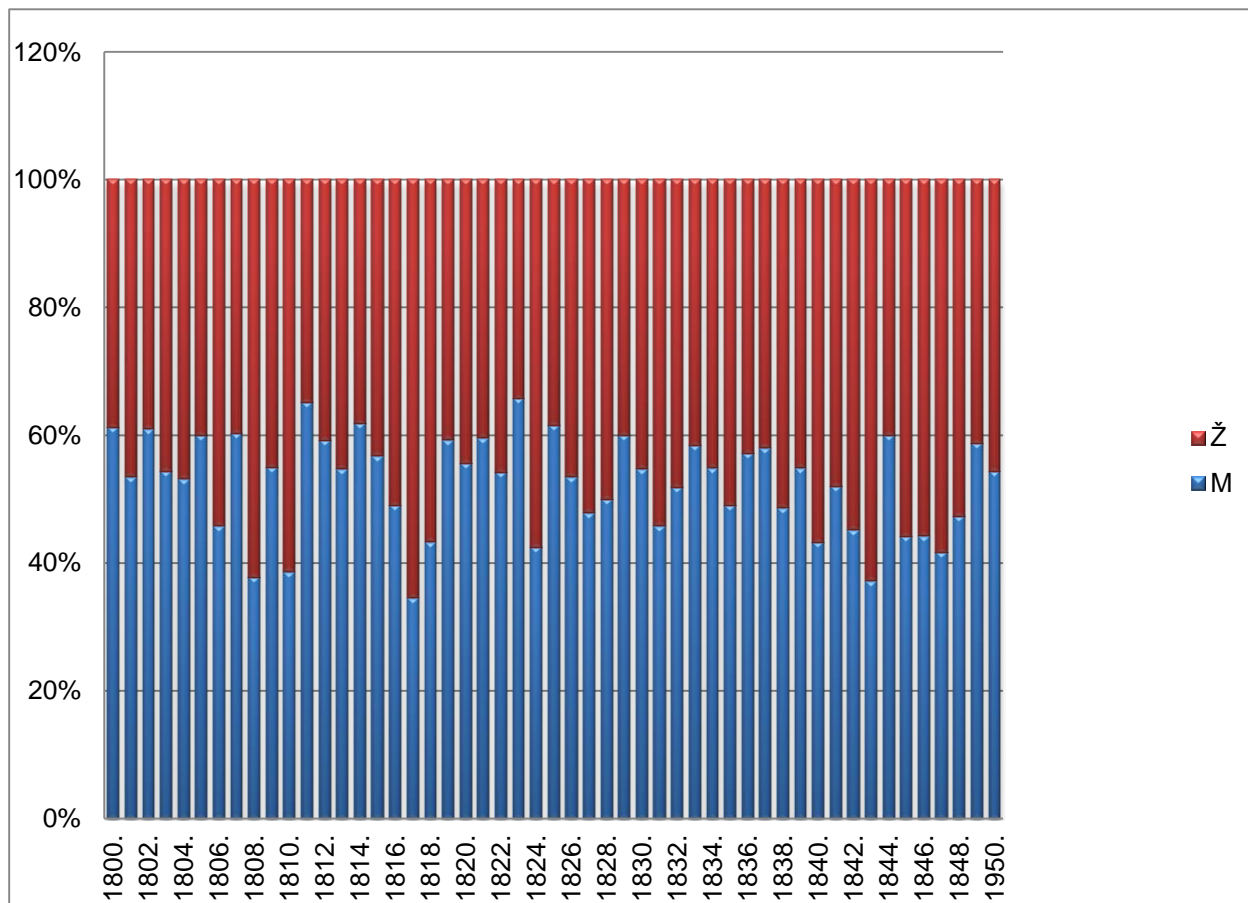
Tablica 1. Kršteni župi Tinjan (1800.-1850.)

Godina	Broj krštenih			Godina	Broj krštenih		
	M	Ž	Ukupno		M	Ž	Ukupno
1800.	30	19	49	1826.	31	27	58
1801.	31	27	58	1827.	22	24	46
1802.	36	23	59	1828.	27	27	54
1803.	19	16	35	1829.	18	12	30
1804.	17	15	32	1830.	23	19	42
1805.	33	22	55	1831.	22	26	48
1806.	27	32	59	1832.	28	26	54
1807.	41	27	68	1833.	28	20	48
1808.	23	38	61	1834.	28	23	51
1809.	33	27	60	1835.	24	25	49
1810.	22	35	57	1836.	36	27	63
1811.	28	15	43	1837.	29	21	50
1812.	29	20	49	1838.	17	18	35
1813.	23	19	42	1839.	34	28	62
1814.	34	21	55	1840.	19	25	44
1815.	21	16	37	1841.	26	24	50
1816.	24	25	49	1842.	28	34	62
1817.	10	19	29	1843.	16	27	43
1818.	16	21	37	1844.	26	24	60
1819.	32	22	54	1845.	19	24	43
1820.	30	24	54	1846.	23	29	52
1821.	28	19	47	1847.	25	35	60
1822.	26	22	48	1848.	26	29	55
1823.	23	12	35	1849.	27	19	46
1824.	28	38	66	1850.	25	21	46
1825.	32	20	52	Ukupno:	1.332	1.209	2.541

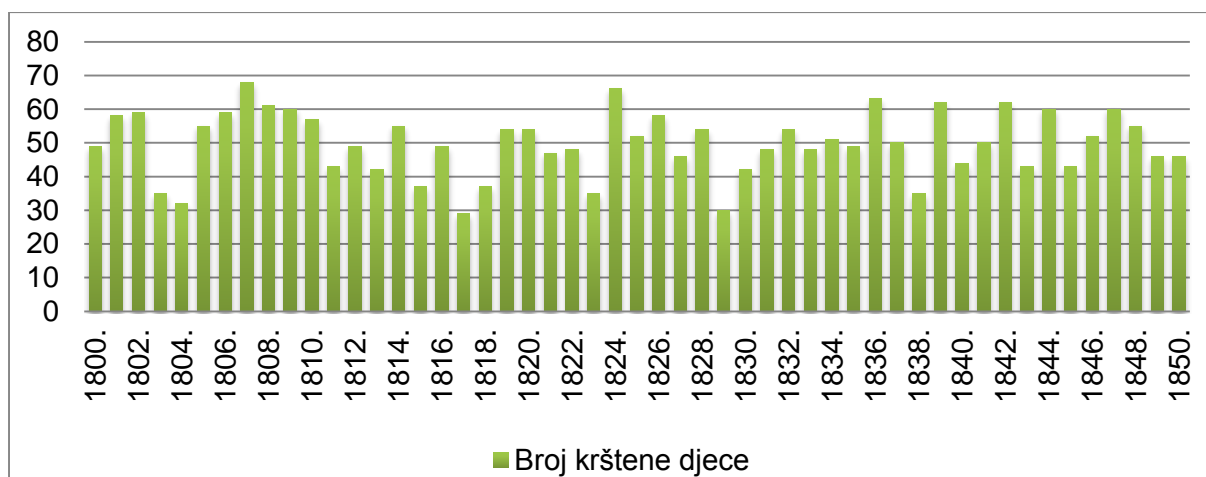
Grafikon 1. Udio krštenih po spolu (1800. – 1850.)

Grafikon 2. Kretanje broja novorođenčadi po spolu u prvoj polovici 19. stoljeća

Grafikon 3. Broj krštenih po godinama 1800. – 1850.

Tablica 2. Prosječna stopa nataliteta po desetogodišnjim intervalima u župi Tinjan (1800. – 1850.)

Godina	Broj krštenih	Broj stanovnika	Prosječna stopa nataliteta (‰)
1800. – 1810.	593	1.200	45,32
1811. – 1820.	449	1.300	36,29
1821. – 1830.	478	1.300	36,76
1831. – 1840.	504	1.497	38,76
1841. – 1850.	517	1.769	33,52

4.2. SEZONSKO KRETANJE ZAČEĆA I ROĐENJA

Sezonsko kretanje stanovništva podrazumijeva promjene u broju rođenja, vjenčanja i umiranja po mjesecima. Te su promjene znatno ovisile o različitim uvjetima koje nam donose pojedina godišnja doba. Na raspored začeca velik su utjecaj imale klimatske promjene, poljoprivredna okupiranost žiteljstva te društveno – religijske norme kojih su se stanovnici morali pridržavati.

Analiza matičnih knjiga rođenih župe Tinjan kao i ostalih župa u Istri, potvrđuje činjenicu najvećeg utjecaja društveno-religijskih normi na sklapanje brakova.³⁷ Posebice je u vrijeme Adventa i Korizme broj začete djece vrlo nizak. Korizma i Advent su karakteristični po odricanju, pa tako i intimnih odnosa među supružnicima što samim time rezultira smanjenjem začeca.³⁸ Osim toga, postojao je i kalendar na kojemu su bili označeni dani u kojima su intimni odnosi bili zabranjeni, odnosno dozvoljeni. Žitelji su mogli živjeti u čistoći i pridržavati se apstinencije, no pitanje je jesu li se doista toga pridržavali.³⁹ Poljoprivredni radovi su imali izrazitog utjecaja na začeca u župi. Kako je istarsko područje izrazito vezano uz zemlju, pa tako i uz poljoprivredne radove, ovi su faktori utjecali i na rođenja u Tinjanu. Dobiveni rezultati o sezonalnosti začeca izračunati su na temelju pretpostavke da je većina djece rođena nakon devet mjeseci trudnoće.⁴⁰

Pregledi rađanja po mjesecima u prvoj polovici 19. stoljeća u tinjanskoj župi ukazuju na smanjenje rođenja u ljetnim mjesecima, posebice u lipnju gdje često nije zabilježen niti jedan upis krštenja. Slični podaci vrijede i za srpanj. Najveći broj rođenja karakterističan je za siječanj (11,49%), što potvrđuje prijašnju tvrdnju da su začeca najbrojnija upravo u travnju, odnosno nakon korizmenog odricanja. Osim Korizme, travanj je karakterističan i po buđenju seksualne želje.⁴¹ Slično vrijedi i za mjesec prosinac (Advent).⁴² Najmanji je broj rođenih, kao što je prethodno navedeno

³⁷ S. Krivošić, *Stanovništvo i demografske prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, 46.

³⁸ Danijela Dobljanović, "Sezonska kretanja začeca/ rođenja župe Svetivincenat u 18. stoljeću", *Povjesni prilozi*, 43, 2012., 218.

³⁹ Marija Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena, Položaj i uloga žene u istarskim komunalnim društvima: primjer Novigrada u 15. i 16. stoljeću*, Zagreb: Srednja Europa, 2006, 60.

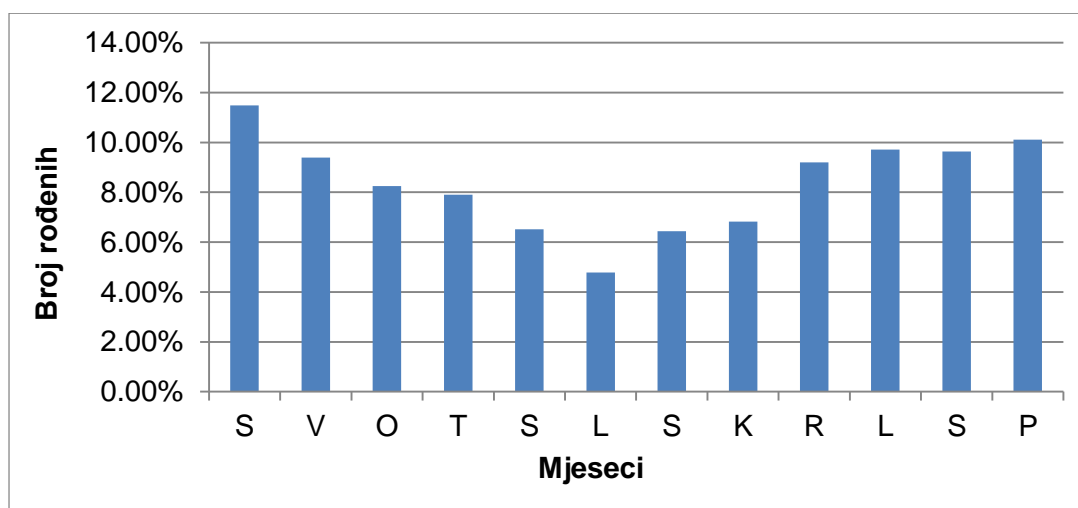
⁴⁰ Isto, 219.

⁴¹ Isto.

⁴² Egidio Ivetic, "La popolazione di Parenzo nel settecento: aspetti, problemi ed episodi del movimento demografico", *Atti del Centro di ricerche storiche Rovigno*, XXI, Unione Italiana – Fiume, Università popolare – Trieste, Trieste – Rovigno 1991, 170.-171.

u lipnju (4,78%), odnosno najmanje začetih u rujnu. Takve su tendencije očekivane zbog čestih poljoprivrednih radova i žetva zbog kojih su seljaci nerijetko provodili čitave dane u polju i brinuli se o vlastitoj egzistenciji (Grafikon 4., Tablica 2.). U ožujku i travnju bilo je najviše začeca, u lipnju taj broj počinje lagano opadati i u rujnu doseže svoj minimum, zatim se začeca ponovno intenziviraju u siječnju. Slično je bilo i u drugim istarskim mjestima.⁴³ Primjerice, u 18. stoljeću Novigrad bilježi porast broja rođenih u siječnju, veljači i ožujku, zatim opadanje u proljeće, posebice ljeti te ponovni porast u kolovozu i rujnu.⁴⁴ Isto tako, porast broja rođenih zahvaća mjesec kasne jeseni i zime.⁴⁵ U Poreču je također u razdoblju 1711. – 1800. zabilježen porast broja krštenih od kolovoza koji vrhunac doseže u siječnju te počinje opadati u travnju, a minimalne vrijednosti dostiže u lipnju i srpnju.⁴⁶ U Čepiću (1782. – 1861.) je najviše krštenja bilo početkom i krajem godine iz čega proizlazi da je najviše začeca bilo u ožujku i travnju, odnosno u periodu seksualnog buđenja.⁴⁷ Slični su rezultati zabilježeni za župu Svetvinčenat gdje je maksimum rođenih u siječnju, odnosno začetih u travnju, što također potvrđuje poštivanje društvenih i religioznih normi (Korizma) te proljetno spolnog buđenja.⁴⁸

Grafikon 4., Kretanje broja krštenih po mjesecima u župi Tinjan (1800. – 1850 .)

⁴³E. Ivetic, "La popolazione di Parenzo nel settecento", 170.

⁴⁴ Marino Budicin, „L'andamento della popolazione a Cittanova nei secoli XVI-XVIII“, u: *Atti del Centro di ricerche storiche – Rovigno*, 19 (1988-1989), 84.

⁴⁵ E. Ivetic, "La popolazione di Parenzo nel settecento", 170.

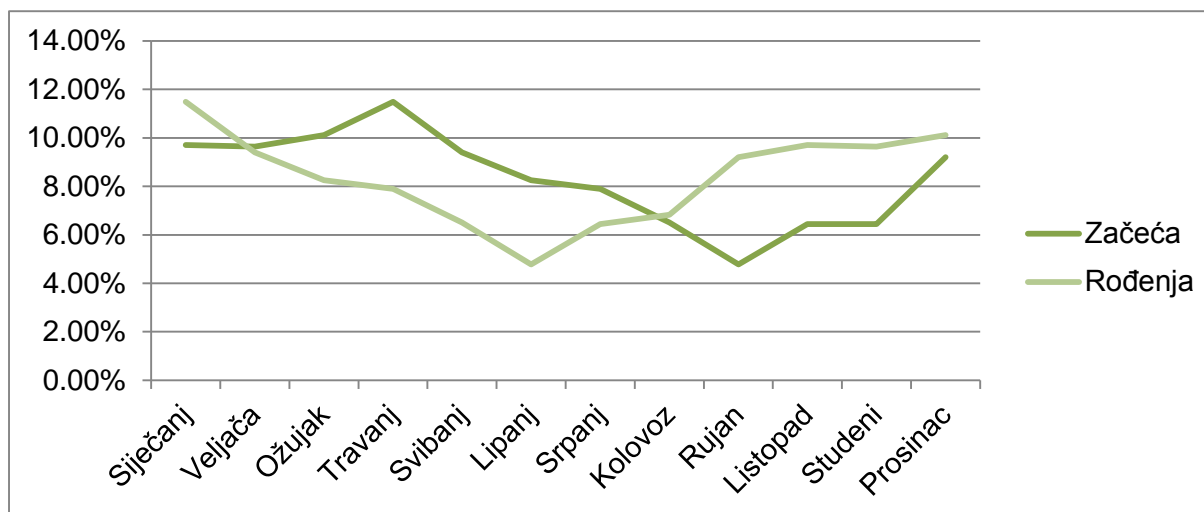
⁴⁶ M. Mogorović Crijenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 62.

⁴⁷ D. Doblanović, „Povijesnodemografske crtice...“, 91.

⁴⁸ Ista, „Sezonska kretanja začeca/rođenja...“, 219.

Grafikon 5. Sezonsko kretanje začeca i rođenja župe Tinjan (1800. – 1850 .)

Tablica 2. Sezonski raspored začeca i rođenja (1800. – 1850.)

Tablica 2. Mjesec	Začeca %		Rođenja %	
	Broj	%	Broj	%
Siječanj	246	9,71	292	11,49
Veljača	244	9,64	238	9,40
Ožujak	256	10,11	209	8,25
Travanj	292	11,49	200	7,90
Svibanj	238	9,40	165	6,51
Lipanj	209	8,25	121	4,78
Srpanj	200	7,90	163	6,44
Kolovoz	165	6,51	173	6,83
Rujan	121	4,78	234	9,20
Listopad	163	6,44	246	9,71
Studeni	173	6,44	244	9,64
Prosinac	234	9,20	256	10,11

4.3. BROJ I TEMPO PORODA

Na brojnost je poroda uvelike utjecala visoka stopa mortaliteta kod djece. Zbog slabe otpornosti, loših higijenskih i zdravstvenih uvjeta, gladi i epidemija, te neadekvatnih uvjeta prilikom rađanja, smrtnost je djece do prve godine života bila strahovito velika.⁴⁹ Osim smrtnosti, na prosječni su broj poroda utjecali gospodarski i tradicijski činitelji. Velika potreba za rad u polju poticala je roditelje za prinovu u obitelji koje bi im osigurale novi par ruku u polju. Ovakva je karakteristika bila posebice značajna za ruralna područja poput župe Tinjan. Pojedininim je obiteljima vođenih tradicijom bitnu ulogu predstavljalo čekanje muškog djeteta.⁵⁰ Višestruka rođenja motivirana ovim čimbenicima, dokazuju na maksimalno iskorištavanje fertilnog razdoblja kod žena.

Za analizu brojnosti poroda i potomstva u obiteljima župe Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća, promatrani su parovi vjenčani u prvih 11 godina spomenutog razdoblja (1800. – 1810.). U tom je razdoblju vjenčano 148 parova, no kad izuzmemo parove kojima nije bilo moguće pratiti potomstvo zbog prebivanja u drugoj župi ili zbog homonimije, broj praćenih parova za analizu jest 94. Prosječan broj poroda po bračnom paru iznosi 4,07. Najviše je parova koji su imali samo jedno dijete (18,08%) (Grafikon 6.). Ovakvi su brakovi najčešće bili kratkotrajni zbog smrti jednog od supružnika ili je riječ o udovcima, čija se fertilna dob pomalo gasi. Zatim je najviše parova imalo četvero djece, njih 17,02%. Bračnih parova koji su dosegli maksimalan broj od 10 poroda, bilo je svega tri. Zbog visoke stope smrtnosti kod novorođenčadi, roditelji su redovito bili prisiljeni na višestruke trudnoće. Tako su primjerice Petru i Antoniji Ferenčić od 10 djece preživjeli samo 4. Vremenski raspon između prve i desete trudnoće bio je 21,6 godina, što upućuje na prijašnju tvrdnju da su žene maksimalno iskorištavale fertilno razdoblje.

Duljina trajanja reproduktivnog razdoblja bilo je uvjetovana preranom smrću jednog od supružnika, dobi supružnika u trenutku ulaska u brak, te namjernim prestankom rađanja prije završetka fertilnog perioda. U razdoblju tranzicije fertiliteta

⁴⁹ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda (Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća)*, Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik 2000., 65.

⁵⁰ Isto.

počinje se planirati veličina obitelji, odnosno kontrolirati začeća (*spacing*) i započinje prestanak rađanja prije završetka fertilnog razdoblja (*stopping*).⁵¹

Uspoređujući vrijeme ženidbe bračnih parova i rođenje prvog djeteta, primjetno je da je većina začeća uslijedila nakon sklapanja braka. Analizom intervala između datuma ženidbe i rođenja prvog djeteta možemo približno odrediti kada je dijete začeto. Nepoznavanje trajanja svake trudnoće poprilično ograničava analizu⁵², no uzmemo li okvirno trajanje trudnoće od 9 mjeseci, vidljivo je da su gotovo sva djeca rođena u braku, a to potvrđuje i malo broj nezakonite djece. Dvoje je bračnih drugova u periodu od 1800. do 1810. godine, začelo prvo dijete prije vjenčanja. U oba slučaja riječ je o vjenčanju udovaca koji su već imali djecu iz prethodnog braka. Tako mali broj predbračnih začeća potvrđuje strogo poštivanje crkvenih zabrana.⁵³ Također, svi mladenci koji su prvi put ulazili u bračnu zajednicu začeli su dijete nakon sklapanja braka.

U prosjeku su mladenke rađale prvo dijete unutar 2,46 godine. Isključimo li brakove u kojima je prvo dijete rođeno nakon 5 godina braka, a takvih je bilo svega 7, dobivamo vjerniji prikaz, 2,03. Najveći broj djece rođen je unutar godine dana od sklapanja braka mladenaca (40,86%), zatim slijede rođenja u razmaku od 2 do 3 godine (40,85%), dok je u rasponu od 3 do 11 godina bilo svega 18,29% rođenja. Djeca rođena više od godinu dana nakon vjenčanja mogu biti izazvana teškoćama prilikom začeća ili je riječ o odgađanju.⁵⁴

Tempo međuporođajnih intervala kretao se između dvije i četiri godine. Najveći razmak zabilježen je između osmog i devetog poroda (4), dok je najmanji između devetog i desetog (2,33) (Tablica 3.). Dulji vremenski intervali između poroda mogu biti naznaka uporabe određenih kontracepcijskih sredstava. Nakon prvog poroda svakako moramo uzeti u obzir dojenje koje je u velikoj mjeri utjecalo na odgađanje začeća. U novom je vijeku bila poprilično raširena teorija o smanjenoj plodnosti prilikom dojenja.⁵⁵

⁵¹ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženide i ritam poroda*, 96.

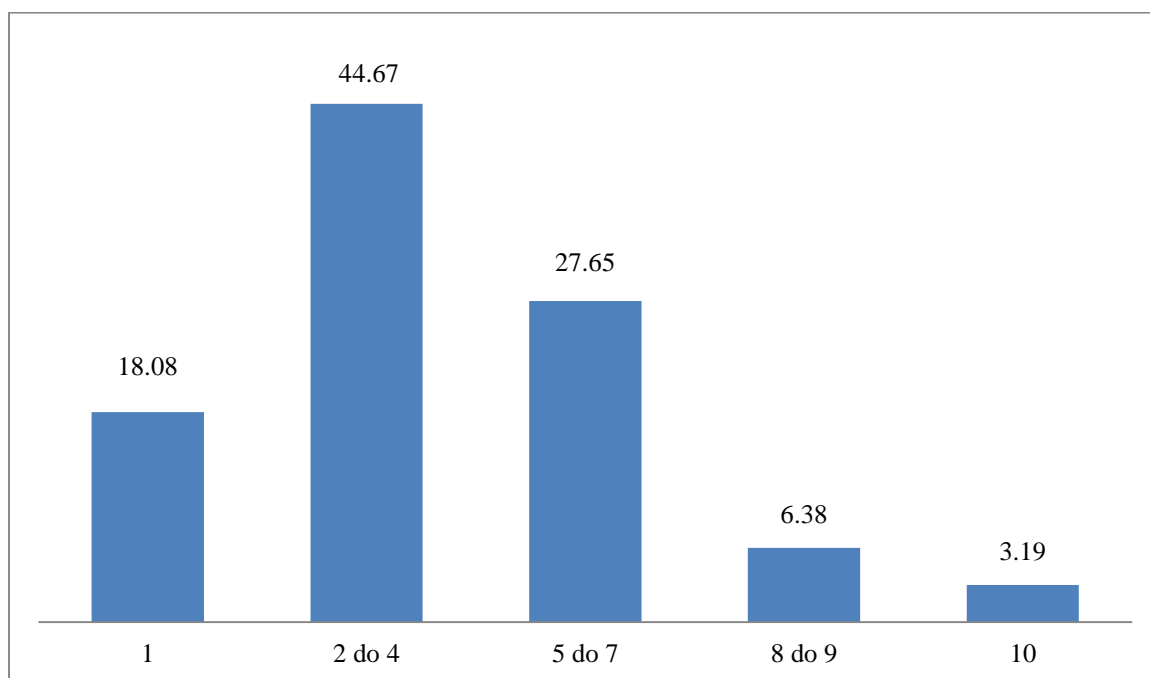
⁵² Isto.

⁵³ M. Šunjić, „Prirodno kretanje stanovništva Komina na kraju 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća“ u: *Anali Dubrovnika* 50 (2012), 378.

⁵⁴ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženide i ritam poroda*, 98.

⁵⁵ M. Šunjić, „Prirodno kretanje stanovništva Komina“, 378.

Grafikon 6. Prosječni broj poroda kod bračnih parova u župi Tinjan od 1800. do 1810. godine

Tablica 3. Vremenski razmak između porođaja u Tinjanu (1800. – 1850.)

Vremenski razmak između rođenja	Prosječni interval (u godinama)	Veličina uzorka (broj brakova)
Prvog i drugog djeteta	3,22	76
Drugog i trećeg djeteta	3,12	64
Trećeg i četvrtog djeteta	3,42	50
Četvrtog i petog djeteta	3,54	33
Petog i šestog djeteta	2,88	26
Šestog i sedmog djeteta	3,61	18
Sedmog i osmog djeteta	3,4	10
Osmog i devetog djeteta	4	3
Devetog i desetog djeteta	2,33	3

4.4. BLIZANCI

Podatke o učestalosti rađanja blizanaca na nekom području možemo pronaći u maticama krštenih i umrlih. U maticama krštenih župe Tinjan nije ih bilo mnogo. U promatranom razdoblju (1800. – 1850) zabilježeno je svega 1,88% blizanaca (24 para) (Grafikon 6.). Podaci o blizancima su se u analiziranim matičnim knjigama vodili na dva načina. Vođenje rođenih istog datuma u jednom upisu te vođenje pojedinačno. Nešto veći udio blizanaca zabilježen je u Tinjanu u nešto kasnijem razdoblju (2,6%).⁵⁶ U župi Tar je u razdoblju 1815. – 1847. kršteno svega 11 parova blizanaca, a u nešto kasnijem razdoblju 1,89%.⁵⁷ Prema analizi Slavena Bertoše, u razdoblju od 1613. do 1817. u Puli je bilo čak 238 blizanaca, odnosno 4,03%.⁵⁸ U župi je Tinjan najviše blizanaca rođeno 1801. godine, čak 4 para, a 1820. 3 para blizanaca.

Stopa rađanja dvojajčanih blizanaca ovisi o nekoliko čimbenika: o majčinoj dobi, rasi te o paritetu, odnosno višestrukim rođenjima.⁵⁹ Promatrajući zajedno dob majke i paritet uočljiva je umnogostručnost djelovanja što rezultira većim brojem rađanja blizanaca kod *multipare* (višerotkinje) u dobi od 35. do 49., nego kod *primipare* (prvorotkinje) u mnogo ranijoj dobi.⁶⁰ Ovu činjenicu potvrđuje Lucija Jekić, supruga Antuna Milotića, koja je od 10 ukupno rođene djece rodila blizanke Mariju i Luciju. Luciji je blizanački porod bio drugi po redu. Kćer Marija je umrla nakon 2 mjeseca, a Lucija u 7. mjesecu. Lucija i Antun vjenčali su se 1805. godine, a njihovo je zadnje dijete rođeno 1824. godine što znači da je razdoblje od prvog do zadnjeg rođenja prošlo 19 godina. Nažalost, godine starosti roditelja nisu navedene, pa ne možemo znati u kojim je godinama majka rodila blizanke. Od ukupno desetero djece polovica nije preživjela.

Osim toga, u maticama je krštenih Tinjana zabilježeno više blizanačkih poroda iste majke. Primjerice, Martin Červar Zuzina i njegova supruga Marija imali su dva

⁵⁶ Lana Krvopić, „Matična knjiga krštenih župe Tinjan“, u: Vjesnik istarskog arhiva, vol. 20, 2013., 12.

⁵⁷ Monika Zuprić, „Kćeri i sinovi Tara, Vabriga i Frate, Analiza matičnih knjiga krštenih župe Tar 1850. –1880.“, u: Vjesnik istarskog arhiva, vol. 20, 2013., 21.

⁵⁸ S. Bertoša, "Nati nel medesimo parto: Slučajevi rođenja blizanaca u Puli – prema podacima iz novovjekovnih matičnih knjiga", 165.

⁵⁹ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe*, 70.

⁶⁰ Isto.

para blizanaca. Kćerke Ivana i Helena krštene su 14. svibnja 1817. a krsni su im kumovi bili Juraj Licardo i njegova supruga Marija iz Kringe. Tri godine kasnije dobili su drugi par blizanaca, Ivana i Mariju (9. rujna 1820.), a krsni kumovi bili su Mihovil, sin Mihovila Oplanića i Marija, supruga Petra Markona. Kćer Marija je umrla već naredne godine (*naturalis*), a Helena 1825. u šestoj godini života od dizenterije.⁶¹ Par je inače imao osmero djece (Ivanu, Helenu, Ivana, Mariju, Antuna, Simona, Martinu i Eufemiju)⁶², što nije bilo neuobičajeno u prvoj polovici 19. stoljeća. Već je prethodno naveden poljoprivredni karakter ove župe i stoga su mnoge majke imale višestruke trudnoće kako bi im djeca pomagala radom u polju. Veliko je potomstvo u ruralnim sredinama predstavljalo veliko bogatstvo.⁶³ No, to nije bio jedini razlog. Zbog bolesti, gladi, raznih epidemija, ali i nedovoljnog poznavanja medicine i nedostatka tehničkih pomagala, djeca su redovito umirala. Visoka smrtnost djece prisiljavala je obitelji na višestruke trudnoće kako bi pokoje dijete preživjelo, no o tome će biti riječi nešto kasnije.⁶⁴

Blizanci su u pravilu imali iste kumove. Od tinjanskih blizanaca u promatranom su razdoblju tri para imala različite kumove ili jednog od kumova.⁶⁵ Kod blizanaca umrlih na porodu ili u maternici također se navode kumovi. Smrtnost blizanaca bila je izrazito visoka. Od ukupno 24 para blizanaca do 7. godine života umrlo ih je 64,58%. Blizanci su nerijetko zbog teških poroda nalazili u smrtnoj opasnosti, stoga su ih u takvim situacijama odmah krštavali. U takvim se okolnostima rabio izraz *per exorcismum*.⁶⁶

Podjela prema spolnoj strukturi parova blizanaca pokazuje da je u promatranom polustoljetnom razdoblju župa Tinjan imala najviše muško-ženskih parova (45%), dok su žensko-ženski (28%) i muško-muški parovi (28%) podjednaki (*Grafikon 7.*).

⁶¹ HR-DAPA 429, 520 Matična knjiga krštenih Tinjan (dalje: MKK) 1784.-1846., *Zbirka matičnih knjiga župe Tinjan*, god. 1817., 1820.

⁶² Isto, 1808., 1813., 1817., 1820., HR-DAPA 429, 525 Matična knjiga umrlih Tinjan (dalje: MKU) 1785.-1846., *Zbirka matičnih knjiga župe Tinjan*, god. 1805., 1806., 1821.

⁶³ Danijela Doblanović, „Svetivinčenat u matičnim knjigama umrlih, 543.

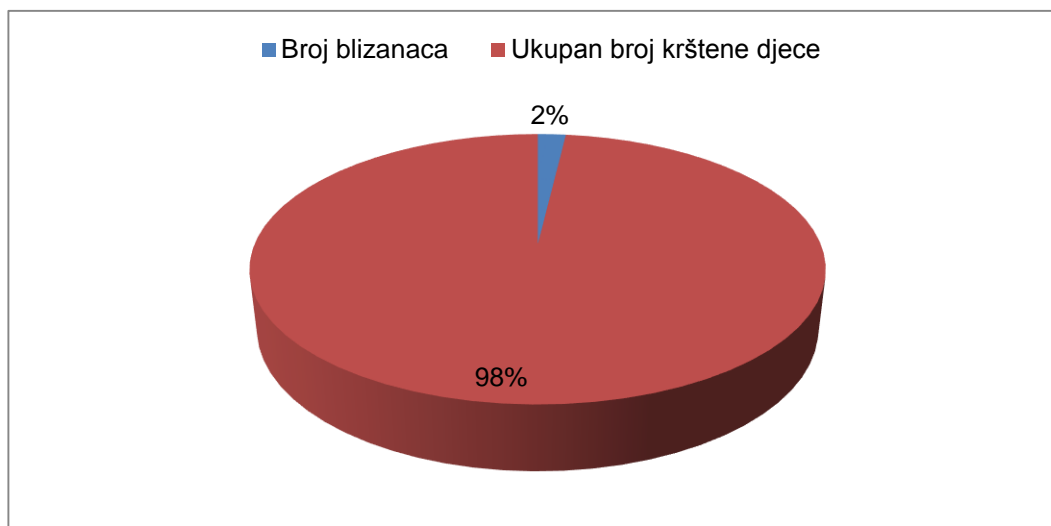
⁶⁴ M. Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 78.

⁶⁵ 1822. godine Katarina i Jakov Žunta Masinić, rođeni 30. srpnja 1823. od majke Marije i oca Mihovila imali su zajedničkog kuma Mateja Oplanića, ali različite kume, Helenu Oplanić i Mateu, suprugu Gašpara Defara. Slični slučaj imali su Andrea i Franjo Sivčić Matuzin sa zajedničkim kumom Josipom Ranerom i različitim kumama, Marijom Defar i Olivom Botegaro.

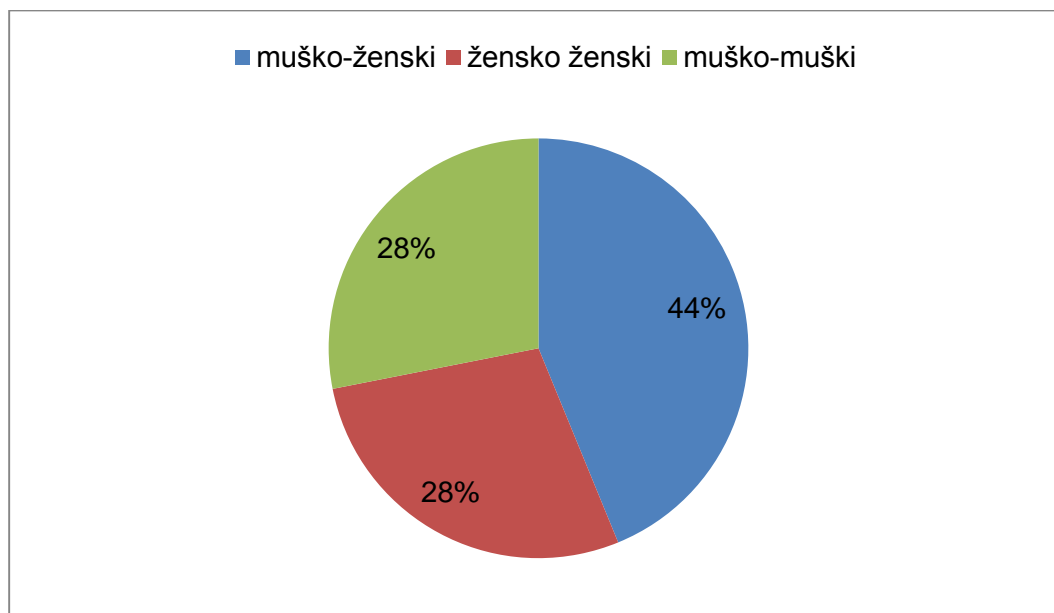
⁶⁶ S. Bertoša, "Nati nel medesimo parto: Slučajevi rođenja blizanaca u Puli – prema podacima iz novovjekovnih matičnih knjiga", u: *Filii, filiae...: položaj i uloga djece na jadranskom prostoru. Zbornik IV. istarskog povijesnog biennala*, ur. M. Mogorović Crljenko, Poreč: Državni arhiv u Pazinu, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Zavičajni muzej Poreštine, 2011, 170.

Pomalo drugačiji rezultati proizlaze iz pulskih matičnih knjiga krštenih (1613. – 1817.). Tamo je najviše blizanaca bilo u muško-muškoj kombinaciji (40,26%), zatim u muško-ženskoj (31,97%) i najmanji postotak (22,95%) za žensko-ženske parove.⁶⁷

Grafikon 6. Ukupan broj rođenih blizanaca u župi Tinjan (1800. – 1850.)

Grafikon 7. Podjela blizanaca prema spolnoj strukturi u župi Tinjan (1800. – 1850.)

⁶⁷ Isto, 164.

4.5. NEZAKONITA DJECA

U razdoblju srednjeg i ranog novog vijeka djeca rođena izvan institucije braka ili neposredno prije njegova sklapanja smatrana su nezakonitom, odnosno izvanbračnom – „*illegitimi*“.⁶⁸ Takva su djeca redovito smatrana sramotom društva, obitelji, a posebice majke. Naime, majka je smatrana najvećim krivcem za izvanbračno rođenje koje je, napose moglo biti plodom preljuba, konkubinata, incesta i slično. Zanimljivo je što su ona djeca rođena u braku, a plod preljuba smatrana zakonitom.⁶⁹

Nazivlje koje se najčešće koristilo za izvanbračnu djecu bilo je vrlo često pogrdno, a možemo ga pratiti u matičnim knjigama, raznim bračnim sporovima te u statutarnim odredbama o nezakonitoj djeci: *creatura bastarda, bastardello, procreato una putina basatarda...*⁷⁰ Osim navedenih, izvanbračni su se također navodili: *Ex ignoto padre/madre, Di fornicatore, Trovato, De padre incerto* te mnogi drugi nazivi.⁷¹

Sva su djeca, pa tako i ona izvanbračna primala sakrament krštenja zahvaljujući čemu danas imamo uvid u učestalost njihova rođenja. Zbog toga su majke morale imati izrazitu hrabrost skrivati rođenje od svećenika i ne krstiti ga, no ponekad su to izbjegavale zbog vlastite sramote i straha. Obzirom da su očevo prezime mogla imati samo zakonita djeca, izvanbračnima se dodjeljivalo majčino.⁷² Župnici i njihovi pomoćnici su vrlo vjerojatno znali podatak o ocu nezakonitog djeteta iz razloga što govorimo o maloj župi gdje se većina ljudi poznaje te su u nekim slučajevima i upisivali očevo prezime pored djetetovog imena, ali zbog takvog bi upisa biskupi redovito korili svećenike i župnike te bi bili obvezni upisivati „*de ignoto padre*“, odnosno nepoznat otac.⁷³

⁶⁸ S. Bertoša, *Život i smrt u Puli...*, 201.

⁶⁹ Marija Mogorović Crljenko, "Odnos prema nezakonitoj djeci u istarskim komunalnim društvima od kraja 15. do sredine 17. stoljeća", u: *Filii, filiae...: položaj i uloga djece na jadranskom prostoru. Zbornik IV. istarskog povijesnog biennala*, ur. M. Mogorović Crljenko, Poreč: Državni arhiv u Pazinu, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Zavičajni muzej Poreštine, 2011, 146.-147.

⁷⁰ Isto, 151., vidi i: S. Bertoša, „Nezakonita djeca u pulskim matičnim knjigama krštenih od 1613. do 1678.“, u: *Croatica Christiana*, br. 42, Zagreb, 1998., 37.

⁷¹ Isto, 150. – 151.

⁷² Isti, *Život i smrt u Puli*, 201.

⁷³ Isto, 201., vidi i: M. Bertoša, *Izazovi povijesnog zanata..* 335.-336.

Osim matičnih knjiga, o nezakonitoj djeci u ranijem razdoblju saznajemo i na temelju statutarnih odredba. Tako primjerice u porečkom, umaškom i vodnjanskom statutu izvanbračno rođena djeca nazivaju se *figli naturali, naturales*.⁷⁴ U statutima se izvanbračna djeca najčešće spominju kada je riječ o neoporučnom nasljeđivanju. Tako primjerice porečki statut propisuje da djeca rođena prije sklapanja braka nasljeđuju jednako kao da su rođeni u braku.⁷⁵ Prema dubrovačkom je statutu primjerice, otac svojoj nezakonitoj djeci mogao ostaviti nasljedstvo. Isto tako, otac i njegovi zakoniti sinovi mogli su kažnjavati nezakonitu kćer u slučaju da se bavila vraćanjem ili je bila bludnica.⁷⁶

U prvoj polovici 19. stoljeća u župi Tinjan je zabilježeno svega 1,47% (37) nezakonito rođenih. U slučaju izostanka imena oca koristili su se nazivi „*de padre incertus*“ ili „*padre incognitus*“.⁷⁷ Tako je primjerice, udovica Helena Milohanić 19. rujna 1807. rodila nezakonitu kćer Ivanu (*Joanna illegitima*), kojoj je otac nepoznat. Krsni su joj kumovi bili Martin Fililić i Oliva Banko.⁷⁸ Lucija Dobrila je 6. siječnja 1812. rodila izvanbračnog sina Gašpara (*Casparus*), a krsni su mu kumovi bili Simon Škerlj i Antonija Mizan iz Pazina. Krštenje je obavio župnikov pomoćnik Ivan Giorgij, a zanimljiv podatak u ovom slučaju jest navedeno ime oca, Matej Sura. Naime, u čitavom polustoljetnom razdoblju samo je u ovom slučaju navedeno ime oca izvanbračnom djetetu.⁷⁹

Postojali su i načini ozakonjenja izvanbračne djece. Roditelji su činom ženidbe mogli ozakoniti izvanbračnog, uz uvjet da dijete nije plod preljuba, incesta i slično.⁸⁰ Župa Tinjan bilježi dva slučaja ozakonjenja u čitavim 50 godina. Antun Milotić i Ivana Udovičić, oboje seljaci, ozakonili su svoju Antoniju rođenu 19. prosinca 1837. godine (*Antonia Udovicich Millotich illeg. nudius tertius nata legitimata subsequens matrimonium*), a na krštenju su je držali kumovi Stjepan Škerlj i Marija Udovičić. Drugi sličan slučaj ovome jest rođenje Mihovila Jekića 22. veljače 1842. koji je ozakonjen brakom između roditelja Mihovila Jelenčića i Marije Jekić, pred svjedocima

⁷⁴ M. Mogorović Crljeno, „Odnos prema nezakonitoj djeci u istarskim...“, 151.

⁷⁵ Isto, 155.

⁷⁶ Dubrovački statut, IV, 71. – 72.

⁷⁷ HR-DAPA, MKK, god. 1809., 1810., vidi i: S. Bertoša, „Nezakonita djeca u pulskim matičnim knjigama...“, 42.-43.

⁷⁸ Isto, god. 1807.

⁷⁹ Isto, god. 1812.

⁸⁰ M. Mogorović Crljenko, „Odnos prema nezakonitoj djeci u istarskim...“, 154.

Matejem Sivčićem i Marijom Turković. Babica je bila Gregoria Koverlica.⁸¹ Nerijetko se događalo da jedna majka ima i više nezakonite djece, tako je primjerice seljanka Antonija Koverlica rodila čak troje izvanbračne djece. Prva se djevojčica zvala Marija, rođena i krštena 3. ožujka 1821. godine. Marija je umrla već sljedećeg dana, a kumovi su joj bili Andrija Raner i Helena Maurinčić.⁸² Zanimljivo je što se i drugo izvanbračno dijete Antonije također zvalo Marija. Rođena i krštena 6. ožujka 1822. godine. Umrla je nakon 7 dana. Marijina krsna kuma je isto tako bila Helena Mauričnić, a kum Josip Raner. Njezino treće nezakonito dijete Francisca bila je rođena i krštena 1. kolovoza 1826. kum joj je bio Ivan Pomazan, a kuma ista kao i kod prethodnih kćeri.⁸³

Kad je riječ o pogrdnom nazivlju, pored dvoje je novorođenčadi zabilježeno da su djeca nečista (*spurius*), a očevi nisu poznati.⁸⁴

Zbog visoke stope mortaliteta kod djece, roditelji su bili emocionalno manje vezani za svoju djecu. Tek se kasnije razvijaju emocije i nježnost kakvu danas poznajemo. Smatralo se da je ekonomsko i sentimentalno ulaganje u tek rođeno dijete ne isplativo zbog visoke smrtnosti djece, posebice novorođenčadi i dojenčadi.⁸⁵

Usporedivši udio nezakonite djece župe Tinjan s ostalim prostorima vidimo da je taj postotak bio vrlo nizak. Novigrad bilježi svega 0,8% izvanbračne djece u razdoblju od 1781. do 1800. godine.⁸⁶ U Vrsaru je najveći broj zabilježen u razdoblju od 1681. – 1700. godine 3,2%.⁸⁷ Slaven Bertoša je analizirao matične knjige Pule u razdoblju 17. stoljeća gdje pronalazi podosta velik broj izvanbračne djece. Prema njegovim istraživanjima u razdoblju od 1613. do 1678. godine, nezakonite je djece u Puli bilo sveukupno 7,22%.⁸⁸ Zanimljivo je što u kasnijem razdoblju župa Tinjan (1847. –

⁸¹ Isto, god. 1842.

⁸² Isto, god. 1821.

⁸³ Isto, god. 1826.

⁸⁴ Isto, god. 1819.

⁸⁵ Zrinka Nikolić Jakus, „Povijest djetinjstva u srednjem vijeku i povijest emocija“, u: Historijski zbornik 2, Društvo za hrvatsku povjesnicu, Zagreb: 2015., 378.

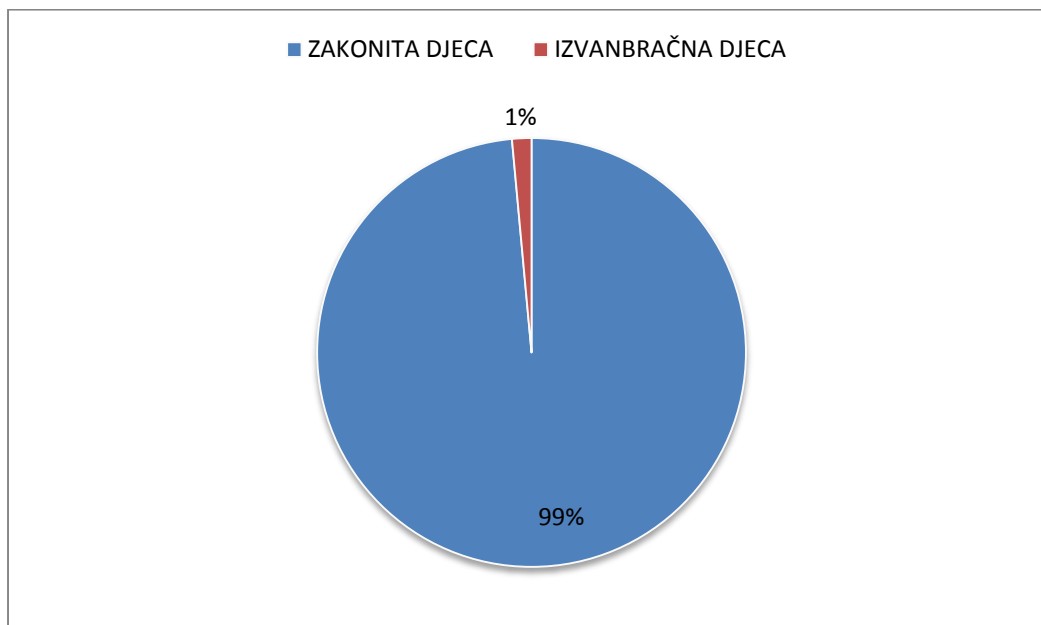
⁸⁶ M. Budicin, "L'andamento della popolazione a Cittanova...", 94.

⁸⁷ Isti, , "Alcune linee e fattori di sviluppo demografico di Orsera nei secoli XVI – XVIII", *Trieste – Rovigno: Atti del Centro di ricerche storiche Rovigno*, vol. XVIII, 1987-1988, 103., vidi i: M. Mogorović Crljenko, „Odnos prema nezakonitoj djeci u istarskim...“, 150.

⁸⁸ Slaven Bertoša, *Život i smrt u Puli*, 201.

1880.) bilježi znatno veći udio izvanbračne djece 3,46%⁸⁹, a razlozi tomu mogu biti različiti, povećanje broja stanovnika, manje moralne stege itd.

Grafikon 7. Omjer izvanbračne djece u odnosu na ukupan broj krštene djece (1800. – 1850.)

⁸⁹ L. Krvopić, „Matična knjiga krštenih župe Tinjan“, 14.

Tablica 3. Broj izvanbračno rođene djece po godinama u prvoj polovici 19. stoljeća

IZVANBRAČNA DJECA							
Godina	Broj krštenih	Izvanbračna djeca	%	Godina	Broj kršteni	Izvanbračna djeca	%
1800.	49	0	0	1826.	58	1	2,70
1801.	58	0	0	1827.	46	1	2,70
1802.	59	0	0	1828.	54	0	0
1803.	35	0	0	1829.	30	0	0
1804.	32	0	0	1830.	42	1	2,70
1805.	55	0	0	1831.	48	0	0
1806.	59	0	0	1832.	54	1	2,70
1807.	68	1	2,70	1833.	48	0	0
1808.	61	2	5,40	1834.	51	1	2,70
1809.	60	1	2,70	1835.	49	0	0
1810.	57	1	2,70	1836.	63	0	0
1811.	43	0	0	1837.	50	2	5,20
1812.	49	1	2,70	1838.	35	0	0
1813.	42	0	0	1839.	62	0	0
1814.	55	0	0	1840.	44	0	0
1815.	37	1	2,70	1841.	50	0	0
1816.	49	1	2,70	1842.	62	1	2,70
1817.	29	0	0	1843.	43	2	5,40
1818.	37	0	0	1844.	60	1	2,70
1819.	54	4	10,81	1845.	43	0	0
1820.	54	0	0	1846.	52	3	8,10
1821.	47	1	2,70	1847.	60	3	8,10
1822.	48	1	2,70	1848.	55	1	2,70
1823.	35	0	0	1849.	46	2	5,40
1824.	66	2	5,40	1850.	46	1	2,70
1825.	52	0	0				

4.6. NAPUŠTENA DJECA

Napuštanje djece u niti jednom razdoblju, pa tako ni u 19. stoljeću nije bila homogena pojava, što pripisujemo različitim ljudskim motivima i običajima za napuštanje, a koji su se razlikovali od mjesta do mjesta. Napuštena su djeca predstavljala „višak“ obitelji ili osobi, najčešće majci koja ih je napustila.⁹⁰ Ovakav nehuman čin, još je od antičkih vremena bio jedan od načina regulacije velikih obitelji, odbacivanje djeteta nepoželjnog spola, problemi prilikom podjele nasljedstva, incest, egzistencijalni problemi te mnogi drugi faktori su na to utjecali.⁹¹ Pojedinač, Crkva i razne humanitarne organizacije, brinule su o napuštenoj djeci u razdoblju srednjovjekovlja te su sklanjana najčešće u nahodišta ili samostane.⁹² Jedan od načina napuštanja djece bilo je slanje u samostan. Naime, roditelji su nerijetko već unaprijed znali koja će se kćer udati, a koja neće. Najčešći razlog tomu jest problem nasljeđivanja, miraz i ostali socijalni tereti.⁹³

Kroz čitavo 19. stoljeće broj je djece u nahodištima rastao, a postojala su i razna popravilišta čija je svrha bila briga o društvenoj sigurnosti i higijeni. Slaven Bertoša koristi naziv *Trovati (izloženi)* za napuštenu djecu koja su najčešće bila ostavljena ispred crkve ili neke dobrotvorne ustanove upravo zbog svoje nezakonitosti.⁹⁴ Prema njegovim istraživanjima broj nezakonite djece znatno raste u 18. stoljeću, u odnosu na 17. stoljeće. Tako pronađena djeca najčešće su bivala ostavljena ispred vrata bolnice, kod zdenca, ispred katedrale te na raznim drugim mjestima.⁹⁵ Majke su redovito ostavljale amulete, ceduljice ili nekakve druge predmete na temelju čega bi se djeca mogla prepoznavati, pa čak i imenovati. Na temelju ostavljenih predmeta moglo se saznati i o socijalnom statusu roditelja.⁹⁶ U slučaju izostanka ceduljice,

⁹⁰ Mislava Bertoša, *Djeca iz obrtaljke. Nametnuto ime i izgubljeni identitet (imena i prezimena nahoda u XIX. stoljeću)*, Profil International, Zagreb, 2005., 22., vidi i: Rina Kralj- Brassard, „Između skrbi i nasilja: Životni ciklusi napuštene djece u Dubrovniku (17. – 19. stoljeće), u: Mgorović Crljenko (ur.), *FILII, FILIAE...*, 206.

⁹¹ Zdenka Janeković Römer, „O napuštanju, udomljivanju i posvajanju djece u srednjovjekovnom Dubrovniku i Dalmaciji“, u: Mgorović Crljenko (ur.), *FILII, FILIAE...*, 15.

⁹² Rina Kralj- Brassard, „Između skrbi i nasilja...“, 204.

⁹³ Z. Janeković Römer, „O napuštanju, udomljivanju i posvajanju djece...“ 19.

⁹⁴ S. Bertoša, *Život i smrt u Puli...*, 201.

⁹⁵ Isto, 207.

⁹⁶ M. Bertoša, *Djeca iz obrtaljke...*, 29.

djeca su prilikom ulaska u orfanotrofij/brefotrofij dobivala svoja izmišljena imena i prezimena. Obzirom da su ta prezimena nerijetko bila ponižavajuća, mogli su ih promijeniti prilikom ulaska u novi dom ili djevojke udajom.⁹⁷ Posvojena su djeca prilikom ulaska u novu obitelj uživala jednaka prava kao i biološka djeca.⁹⁸ To potvrđuje većina istarskih statuta, posebice u oporučnom i neoporučnom nasljeđivanju. Bitno je napomenuti da u sirotištima nisu bila isključivo nezakonita djeca, već i djeca siromašnih obitelji koje vrlo često nisu imale sredstava prehraniti sebe, pa tako ni nove potomke. Oni su imali svoja imena i prezimena te se znalo odakle dolaze. Ponekad su se majke i znale vraćati po svoju djecu u sirotišta, nakon što bi prošla krizna vremena.⁹⁹

U matičnim knjigama i ostalim vrelima, ne možemo saznati detaljnu sudbinu napuštene djece. Vrlo teško saznajemo i o tome gdje su djeca napuštena, odnosno pronađena. U razdoblju od 1800. do 1850. godine u tinjanskoj su župi zabilježena četiri napuštanja djece. Oba su im roditelja kao i kućni broj nepoznati (Grafikon 8.). Upravitelj župe Ivan Bogović krstio je 3. siječnja 1819. Ivana¹⁰⁰ (*Joannes N. N. Incognitus*) za kojeg možemo pretpostaviti da je napušten, no o tome nemamo konkretnih dokaza. Zanimljivo je što su mu kumovi bili plemićkoga roda, Ivan Depiera i Helena Maurinčić, dok se babica ne spominje. Sličan slučaj zabilježen je 8. ožujka 1816. kada je kršten Nikola¹⁰¹, ponovno od strane upravitelja župe Ivana Bogovića. Nikoli su roditelji isto tako nepoznati (*incogniti*), a na krštenju su ga držali Nikola Prelac i supruga Antuna Prelca, Marija. Nezakoniti Mate je kršten 11. rujna 1808. i navodi se da nije sigurno tko je otac djeteta (*padre incerto*), dok u rubriku majčinog imena nema nikakvog upisa. Krsni su kumovi bili Josip Filiplić i udovica Lucija Vlahović. Posljednji napušteni je Vincenzo *nečisti* (*Vincentius Spurius*) kojeg je krstio Ivan Bogović 17. srpnja 1819. I Vincenzu je kao i svim napuštenima izostavljen podatak o kućnom broju, a krsni su mu kumovi bili plemić Franjo Orlić i Marija supruga Antonija Vitasa.

⁹⁷ Isto, 9.-34.

⁹⁸ Z. Janeković Römer, *Rod i grad. Dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*, Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1994., 115.

⁹⁹ M. Bertoša, *Djeca iz obrtaljke*, 26.

¹⁰⁰ HR-DAPA, MKK god. 1819.

¹⁰¹ Isto, 1816.

Na temelju analiziranog primjetno je da su u Tinjanu djeca ostavljena u razdoblju od 1808. sve do 1819. godine. Taj podatak je vrlo bitan iz razloga što se u tom čitavom razdoblju događaju velike klimatske promjene, kada su između 1810. i 1820. godine ljeta bila veoma hladna te je nastupilo tzv. malo ledeno doba. Ovakvo stanje izazvalo je strahovite posljedice na gospodarstvo Istre.¹⁰² Propast uroda i izrazita glad utjecale su i na napuštanje djece koju je bilo vrlo vjerojatno, teško prehraniti. Ne mora značiti da su glad i bijeda bili jedini uzroci, no vrlo je velika mogućnost, posebice u ovim kriznim vremenima, da su imale utjecaja. Radi usporedbe, u Tinjanu je od 1847. do 1880. godine bilo svega jedno napušteno dijete.¹⁰³ U Novigradu je u razdoblju od 1681. do 1780. napuštenih bilo svega 0,8%, dok puno veći broj bilježi razdoblje 1761. – 1780., čak 1,7 izloženih.¹⁰⁴

Bitno je spomenuti i posthumno rođenu djecu koja su dakle, rođena nakon očeve smrti. Istarski statuti u srednjem i ranom novom vijeku propisuju odredbe o posthumno rođenoj djece te ih većina štiti u smislu nasljedstva.¹⁰⁵ Osim statuta, podatke u posthumnima pronalazimo i u oporukama, gdje su pokojni roditelji nerijetko ostavljali dio nasljedstva nerođenom djetetu, kao i već rođenom.¹⁰⁶ U matičnim knjigama župe Tinjan (1800. – 1850.) zabilježeno je pet upisa posthumno rođene djece. Jedan od upisa je zabilježen 14. ožujka 1832. kad je župnik Franjo Rovis krstio Antuna Pilara posthumno rođenog (*Antonius Prellaz Posthumus*). Otac mu je bio pokojni Stefan Pilar, a samohrana majka Katarina Vlahović.¹⁰⁷ Na temelju analiziranih matica vjenčanih u polustoljetnom razdoblju možemo vidjeti da se niti jedna majka od petorice posthumno rođenih nije preudala. No, ove podatke moramo uzeti s oprežnošću, jer su se možda preudavale u drugim župama. No, običaj je u Tinjanu, a tako i okolici, bilo vjenčanje u župi mladenke. Isto tako, sva su djeca rođena u zakonitom braku.

¹⁰² Miroslav Bertoša, „Glad i „kriza mortaliteta“ godine 1817: Istarski mikrokozmos i evropski kontekst, u: *Rad JAZU* 445, Knj. XXVIII. Društvene znanosti, Zagreb, 1989., 6.

¹⁰³ L. Krvopić, „Matična knjiga krštenih župe Tinjan“, 16.

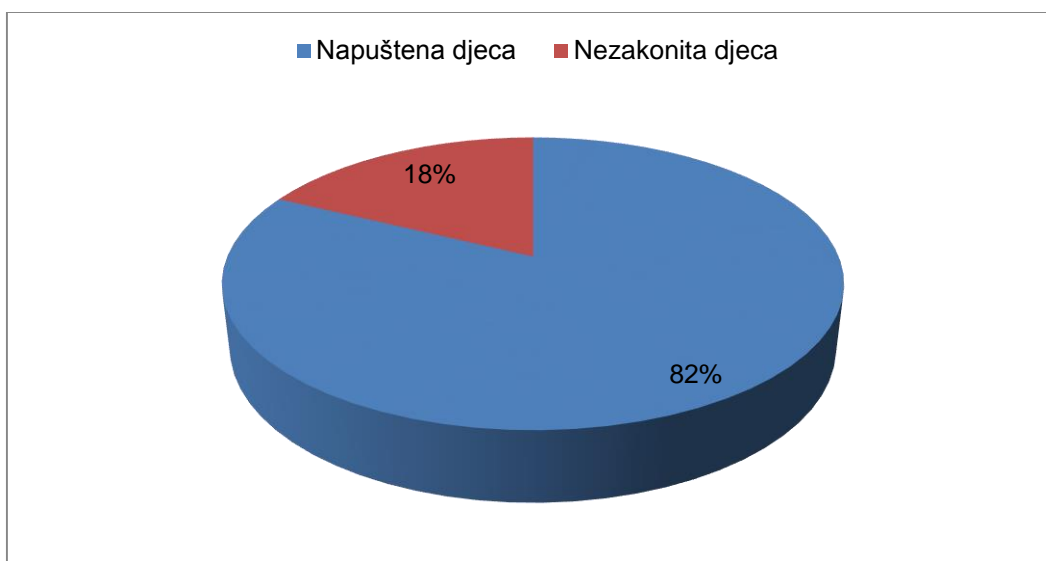
¹⁰⁴ M. Budicin, „Alcune linee e fattori di sviluppo demografico di Orsera...“, 103.

¹⁰⁵ M. Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena...*, 89.

¹⁰⁶ Isto, 89.

¹⁰⁷ HR-DAPA, MKK god. 1832.

Grafikon 8. Udio napuštene djece u ukupnom broju nezakonitih (1800. – 1850.)

4.7. KRSTITELJI – ŽUPNIK I NJEGOVI POMOĆNICI

Matične knjige krštenih sadrže u svakom pojedinačnom upisu i krstiteljevo ime i prezime. Najčešće su krštenja obavljali župnici ili njihovi pomoćnici (*cooperatori*). U nekim su slučajevima to činili i đakoni drugih župa, a nerijetko zbog smrtne opasnosti, tu su dozvolu imale i babice. U matičnim knjigama se ponekad nalazio i izričaj per *exorcismum*. Ova opaska se navodila prilikom smrtne opasnosti novorođenčadi, što se moglo obaviti u kući, a ne nužno u crkvi. Zatim bi se to dijete vodilo na nadopunu obreda krštenja.¹⁰⁸ Krštenja su se, kao što je i prethodno navedeno, najčešće obavljala u prvih nekoliko dana djetetova života, no ponekad je to trajalo i mnogo dulje.¹⁰⁹ Roditelji su ponekad upravo župnika ili đakona birali za svog krsnog kuma, vjerojatno iz razloga što su oni uživali moć u javnom, društvenom, političkom, pa i vjerskom životu Tinjana i pripadajuće mu župe.

Matična knjiga umrlih župe Tinjan (1785. – 1846.) sadrži jedan vrlo koristan podatak o župnicima. Naime, na kraju matice nalazi se popis svih župnika Tinjana još od 1592. godine, kada je njome upravljao župnik Ivan Belac, pa sve do 1909. u vrijeme župnika Josipa Križmana. Na početku popisa, navodi se da je ovaj popis napravljen na temelju starih knjiga od godine 1592. na dalje, a o kojim se knjigama radi nije nam poznato (*Serie delli Molto Reverendi Signori Parrochi della Chiesa Parrocchiale d'Antignana, quali si sono ricavati dalli vecchi Libri dall' anno 1592. in avanti*). Jakov Jelinčić smatra da je dio starih knjiga vjerojatno nestao i da su neke podatke mogli izvući iz knjige zapisnika biskupskih vizitacija koje se čuvaju u porečkom Biskupijskom arhivu.¹¹⁰ U popisu se navode podaci o svakom župniku: ime i prezime, vrijeme dolaska, vrijeme smrti ili odreknuća, mjesto rođenja i bilješke. U bilješkama se navode pokoji detalji o njihovom službovanju.

U prvoj polovici 19. stoljeća matične knjige krštenih župe Tinjan bilježe 5 župnika (*Tablica 6.*). Prvi župnik je Karlo Kovač (*Carolus Covaz*) iz Pazina, koji je došao u Tinjan kao kanonik 1773., zatim je postao župnikom od 1788., pa sve do 1809. godine. Kovač se odrekao svoje župnikove službe zbog nepoznatih razloga. U vrijeme njegova župnikovanja crkva je obnovljena, napravljen je glavni oltar, kor,

¹⁰⁸ S. Bertoša, *Život i smrt u Puli...*35.

¹⁰⁹ Isto, 34.

¹¹⁰ J. Jelinčić, *Župne matične knjige s područja Općine Tinjan...*, 112.

klupe i baldahin. Kovač je sveukupno u župi Tinjan krstio 118 novorođenčadi, odnosno 4, 64% upisa od 1800. na dalje. U matici krštenih, zadnji je njegov upis bio 30. rujna, 1818., u matici vjenčanih 4. listopada 1814., a u umrlima se u niti jednom upisu ne spominje u punih 50 godina. No, obzirom da je u 47,44% upisa izostavljeno ime župnika ili njegova pomoćnika, ne možemo uzeti u obzir ove podatke. Odrekao se svoje službe 1809. godine što je i vidljivo prema njegovim upisima u matice, gdje je do 1809. imao vrlo česte upise, a 1814. i 1815. godine, samo po jedan upis. Moguće je da je napustio mjesto, jer nam podatak o njegovoj smrti, u polustoljetnom razdoblju župe Tinjan, isto tako nije poznat. Nakon njega, župnikom postaje Matija Ivančić (*Mathias/Mattia Ivancich*) porijeklom iz Pazina. Ivančić je bio župnik od 1809. do 1823. godine. U bilješkama se navodi jedino godina njegove smrti, a to je ujedno i zadnja godina njegova službovanja. U matici umrlih stoji datum njegove smrti 21. ožujka 1823. godine, a uzrok smrti nije naveden. U matici vjenčanih njegov zadnji upis bio je u lipnju 1820. godine, zatim u krštenima u prosincu 1822., a u umrlima nema spomena zbog izostanka podataka. Nakon njega župnikom postaje Giuseppe Corinaldi (1823. – 1830.) porijeklom iz Rijeke. Corinaldi je bio župnik u Boljunu, nakon čega je premješten u župu Tinjan, pa je premješten u Poreč, gdje je postao kanonikom katedrale.¹¹¹ Najveći broj krštenja u polustoljetnom razdoblju imao je upravitelj župe Ivan Bogović (*Joannes Bogovich*) sa čak 783 krštenja (30,81%). Bio je upravitelj župe, porijeklom s Krka. Vrijeme njegova upravljanja župom bilo je od 1830. do 1831. No, Bogović je krštavao djecu u župi Tinjan kao pomoćnik već od 1800. godine, nakon čega je krstio novorođenčad i u razdoblju mirovine koju je primao od religijskog fonda od 1834. sve do 1835. godine. Umire u ožujku 1836. od nepoznate bolesti „*ordinaria*“.¹¹² Franjo Rovis (*Franciscus Rovis Parochus emerit*) iz Pićna bio je župnikom od 1831. do 1845. godine. U bilješkama se navodi njegov premještaj iz župe Paz u Tinjan. Njegova je smrt također zabilježena u promatranih 50 godina te se navodi da je umro od vodene bolesti (*Hydropsis*) u 50. godini starosti, 2. lipnja 1845. godine.¹¹³ Rovis je krstio sveukupno 554 djece (21,80%). Posljednji župnik zabilježen u prvoj polovici 19. stoljeća bio je Franjo Gregorić (*Franciscus Gregorich*) iz Kranjske koji je bio župnikom od 1846. do 1878., a u

¹¹¹ *Venne dalla Pieve di Bogliuno translocato. Translocato per Canonico della Cattedrale di Parenzo li 15 Marzo 1830*), vidi i: J. Jelinčić, *Župne matične knjige s područja općine Tinjan...*, 113.

¹¹² HR-DAPA, MKU god. 1836.

¹¹³ HR-DAPA, MKU god. 1845.

bilješkama se navodi da je umro u Crkvi pred vratima sakristije 30. prosinca 1878. od moždanog udara.¹¹⁴

Osim spomenutih župnika dozvolu za krštenje novorođenčadi imali su i njihovi pomoćnici. U spomenutom razdoblju se navodi čak 20 pomoćnika¹¹⁵ (*cooperatori*), od kojih je jedan među njima bio i znameniti porečko-pulski biskup Juraj Dobrila. Dobrila je krstio samo troje djece u promatranom razdoblju i to jednog u rujnu, a drugog u listopadu 1837. i u rujnu 1845. godine.¹¹⁶

Kao što je i prethodno navedeno, dozvolu za krštenja u slučaju smrtne opasnosti imale su babice. Prva polovica 19. stoljeća sadrži 14 takvih upisa u maticu krštenih župe Tinjan. Babice su najčešće krstile u domu novorođenčeta, a u slučaju kada bi dijete preživjelo, bilo bi ponovno kršteno u Crkvi od strane župnika ili đakona.

U župi se u razdoblju od 1800. do 1850. spominje čak 11 kapelana-učitelja (*ludimagister*). Sposobniji učitelji su se s vremenom usavršavali te prelazili u školske službe. Primjerice kapelan Ivan Radetić koji je djelovao u tršćanskim školama sve do mirovine.¹¹⁷ U prvoj polovici 19. stoljeća djelovali su u Tinjanu ovi kapelani-učitelji: Ivan Radetić, Kristofor Kraljić, Ferdinand Stukler, Martin Godina, Matija Paumann, Franjo Vogelnic, Mihael Schwab, Viktor Bačić, Ferdinand Staudacher, Antun Decorte, Ivan Revelante i Antun Štiglić. Svi su ovi kapelani-učitelji ujedno krštavali, vjenčavali i pokapali onodobno žiteljstvo, a od spomenutih najviše su djelovali Ivan Radetić (1820. – 1827.) te Viktor Bačić (1842. – 1849.) oboje punih 7 godina.¹¹⁸ Radetić je sveukupno krstio 79 novorođenčadi, a Bačić svega 14 u polustoljetnom razdoblju.

Zanimljivosti prve proučavane matice krštenih jest rođenje Jurja Dobrile. Naime, župnik Josip Križman je zabilježio pored njegova imena znak križa gotovo 30 godina nakon njegove smrti te zabilježio riječi: „*vječna Ti uspomena, u duhu na vjeke živiti*

¹¹⁴ „*Morto in chiesa par. D'apoplessia avanti le porte di sacristia li 30 Dicembre 1878.*“

¹¹⁵ *Mathias Prenz, Lucas Shadesh, Matheus Paumann, Joannes Radetich, Mathias Chervatin, Mathias Suffich, Franciscus Blasich, Joannes Bapta Giorgis, Geoergius Jacus, Mathias Ivancich, Mathias Godina, Franciscus Pogoželn, Franciscus Vogelnic, Martinus Talich, Lucas Moschina, Josephus Neffat, Joseph Vode, Joannes Revelante.*

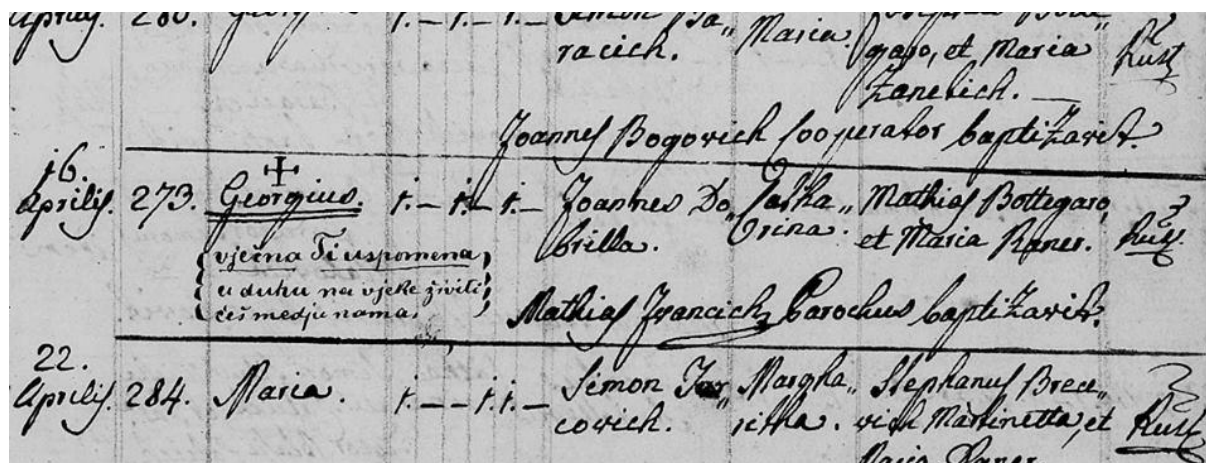
¹¹⁶ HR-DAPA, MKK, 1837., 1845.

¹¹⁷ Ivan Grah, „Župna škola (1820.-1869.)...“, 55.

¹¹⁸ Isto, 55.

ćeš medju nama.“¹¹⁹ Dobrila je rođen 16. travnja 1812. u siromašnoj obitelji, a krsni su mu kumovi bili Matija Botegaro i Marija Raner. Zanimljivo je što se 1852. u godini gladi Dobrila zalagao za ubiranje milorada za svoj puk koji je zbog loših gospodarskih i socijalnih uvjeta, gladovao.¹²⁰ Ipak, za detaljnije podatke valjalo bi obaviti analizu i tih godina.

Upis krštenja Jurja Dobrile, Knjiga krštenih u župi Tinjan 1784. – 1846.,¹²¹

Tablica 6. Krstitelji s najvećim brojem krštene djece od 1800. – 1850. u župi Tinjan

Krstitelji	Broj krštene djece	Krstitelji	Broj krštene djece
Ivan Bogović	783	Giuseppe Corinaldi	166
Franjo Rovis	554	Karlo Kovač	118
Mate Ivančić	289	Ivan Radetić	79
Franjo Gregorić	208	Josip Vode	38

¹¹⁹ HR-DAPA-429, MKK, god. 1812., vidi i: J. Jelinčić, Župne matične knjige s područja Općine Tinjan...,86.

¹²⁰ Enrico Depiera, Tinjan i njegova prošlost, 39.

¹²¹ HR-DAPA, MKK, god. 1812.

4.8. PRIMALJE

Visoki perinatalni pomor u prvoj polovici 19. stoljeća karakterističan je ne samo zbog silnih epidemija, bolesti, loših prehrambenih navika, već i zbog vrlo loših tehničkih pomagala kojima se raspolagalo. Majke su nerijetko umirale na porodima, a njihova novorođenčad također. Prilikom poroda rodiljama su pomagale stare,iskusne žene, vrlo često majke, susjede ili kćeri drugih babica. Zbog nedostatka medicinskog znanja kojim su babice raspolagale njihova pomoć i nije bila od prevelike koristi. No, bez obzira na to, njihova je pomoć bila važna zbog moralne podrške, a i zbog svojevrsnog negovanja koje su majkama pružale.

U razdoblju austrijske i francuske uprave liječnici su, kao i kirurzi i primalje morali imati posebne certifikate kao potvrdu da su kvalificirani za poslove koje su obavljali. U istarskim matičnim knjigama primalje se spominju već u 16. stoljeću¹²², a u proučavanim maticama krštenih prve polovice 19. stoljeća u župi Tinjan, one se prvi put spominju 1825. godine, no povremeno nepunih godinu dana. Tek se od 1835., pa na dalje bilježe kontinuirano u gotovo svakom upisu. Taj podatak je vrlo jasan, jer je upravo od 1825. godine obvezno upisivanje ime i prezime primalje u matice krštenih, koja je prisustvovala porodu i prijavila porođaj župniku ili đakonu.¹²³ Ranije matične knjige krštenih, poput labinske (1536. – 1583.) i novigradske (1591. – 1632.) sadrže imena babica već u 16. stoljeću, iako upisi nisu bilježeni kontinuirano.¹²⁴

Od 2.541 krštenja samo je u 814, odnosno 32,03% upisa sadržavalo ime i prezime babice. Prva primalja, i ujedno ona koja je bila prisutna na najviše porođaja bila je Antonija Valle. Ukupno je pomagala na 174 (21,37%) poroda. Ova je babica porađala majke od kad se počelo upisivati taj podatak u matice, pa sve do kraja proučavanog razdoblja. Obzirom da se u punih 10 godina taj podatak nije upisivao, vjerujem da je asistirala u mnogo više poroda. Sljedeća najučestalija primalja koja se spominje jest Ivana Oplanić koja je ukupno porodila 105 (12,89%) žena, u razdoblju

¹²² M. Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 77.

¹²³ Dubravko Habek i dr., „Krštenje u nuždi – medikohistoriografsko viđenje“, Iz hrvatske medicinske prošlosti, *Liječnički vjesnik*, 2010., 377., dostupno na: ., <http://lijecnicki-vjesnik.hlz.hr/attachments/article/266/KR%C5%A0TENJE%20U%20NU%C5%BDDI%20%E2%80%93%20MEDIKOHISTORIOGRAFSKO%20VI%C4%90ENJE.pdf>, (viđeno: 29.8.2015., 21:38h)

¹²⁴ D. Salihović, „Rođenja u Labinu od 1861. do 1871. godine“, 14.

od svibnja 1837., pa sve do 1850. godine. Sveukupno je bilo 114 babica pri porodu, no dosta se njih spominje pri samo jednom porodu iz čega možemo zaključiti da su pri porodu babice najčešće bile majke, susjede ili netko blizak obitelji. Osim navedenih babica i Matea Vitas je asistirala mnogim majkama, odnosno u 63 poroda, Marija Raner u 34 poroda i mnoge druge (*tablica 7.*).

Kao što je već spomenuto, babice su u smrtnim opasnostima nerijetko krstile djecu, zbog toga što su bile jedine uz trudnicu, odnosno roditelju i novorođenče. Taj je podatak vidljiv na mjestu gdje se inače označava ime krstitelja. Ponekad su roditelji, vjerojatno iz zahvalnosti, birali primalje i za krsne kumove. Tako je primjerice, Antonija Valle prozvana krsnom kumom četiri puta djeci koju je ujedno porodila. U čitavih 50 proučavanih godina, takvih je krštenja u župi Tinjan bilo svega 15. Prema matičnoj knjizi umrlih, svih 15 je umrlo. Tako se spominje Josipa, kćerka Simona i Marije Šuran, rođena 18. rujna 1823. godine. Krstila ju je babica u kući, jer je bila mrtvorodena.¹²⁵ Zanimljiv je slučaj Helene Krizmanić koju je porodila Antonija Valle te ju je zbog opasnosti od smrti krstila u veljači 1846. U matici krštenih se ime djeteta ne navodi, već stoji opaska *N. filius*.¹²⁶ Vjerojatno je dijete mrtvorodeno ili umrlo prilikom poroda te mu roditelji nisu dodijelili ime ili jednostavno svećenik nije bio upoznat s imenom djeteta, pa je radi toga ubilježio samo taj podatak.

Tablica 7. Primalje sa najvećim brojem krštenja u prvoj polovici 19. stoljeća u župi Tinjan

Babice	Broj djece	Babice	Broj djece
Antonija Valle	174	Katarina Dobrila	32
Ivana Oplanić	105	Udovica Marija Jakus	31
Matea Vitas	63	Ivana Botegaro	22
Marija Raner	34	Viktorija Brečević	21

¹²⁵ HR-DAPA, MKK god. 1823.

¹²⁶ HR-DAPA, MKK god. 1846.

4.9. IMENA I PREZIMENA

Neposredno prije krštenja ili u periodu trudnoće, roditelji su morali definirati ime novorođenčeta. Ta su imena na području župe Tinjan u maticama pisana najčešće latinskim, zatim talijanskim i ponešto hrvatskim jezikom. Obzirom da govorimo o mjestu gdje je čitavo žiteljstvo katoličko, ne čudi što je na odabir imena najčešće utjecala crkvena ili obiteljska tradicija, a nikako se ne radi o novonastalom imenu.¹²⁷

Na temelju matičnih knjiga krštenih župe Tinjan (1800. – 1850.) saznajemo da su imena bila velikim dijelom jednočlana, kako muška 93,09% tako i ženska 94,62%. Dvočlanih je bilo vrlo malo, svega 6,9% kod dječaka i 5,21% kod djevojčica, dok je tročlanih imena bilo izuzetno malo (2 slučaja ili 0,16%) i to samo kod djevojčica (*Grafikon 13.*). Zanimljivo je što su dvočlana i tročlana imena gotovo uvijek bila dodijeljena djeci građana ili posjednika. Primjerice, kod rođenja u obitelji Depiera koji su bili „građani“ Tinjana, nailazimo 58,82% dvočlanih i tročlanih imena.

Prema upisima iz matice krštenih uočavamo da su se redovito ponavljala pojedina muška i ženska imena. Sveukupno se spominje 56 različitih muških imena. Najučestalija muška imena na koja nailazimo jesu Antun (*Antonius*) sa 187 (14,03%) upisa i Ivan (*Joannes, Giovanni*) sa 169 (12,68%). Svako sedmo dijete u promatranom razdoblju nazvano je Antun i svako osmo, Ivan. Ovaj podatak je vrlo zanimljiv iz razloga što je sredinom 18. stoljeća srušena crkva posvećena sv. Antunu opatu te je na istom mjestu izgrađena nova crkva, prisutna i danas, a posvećena sv. Šimunu i Judi Tadeju.¹²⁸ Vjerojatno je ime Antun bilo najučestalije upravo u spomen ovom svecu. Putopisac Valvazor je u 17. stoljeću posjetio Tinjan te navodi 12 crkava i crkvice koje je zatekao u tom području. U blizini današnje župne crkve naišao je na crkvu posvećenu sv. Antunu Pustinjaku, odnosno opatu i na crkvu posvećenu sv. Antunu Padovanskom. Navedene crkve danas ne postoje, tako da je i ovo ujedno tradicijski gledano, razlog učestalosti tog imena. Također, trećina Antuna (31,55%) krštena je u siječnju u vrijeme blagdana sv. Antuna Opata (17. siječanj) (*Grafikon 14.*).

¹²⁷ Davor Salihović, „Rođenja u Labinu od 1861. do 1871.“, u: *Vjesnik Istarskog arhiva*, br. 20, 2013, 22.

¹²⁸ Enrico Depiera, Hrvoje Defar, *Tinjan i njegova prošlost*, 49.

Polovica krštenih dječaka (52,52%) nosilo je jedno od pet najčešćih muških imena navedenih u maticama.

Najčešća muška imena po učestalosti jesu: Antun (187), Ivan (169), Šime (127), Mate (126), Josip (91), Martin (70), Mihovil (67), Jure (59), Jakov (50), Toma (49), Franjo (40), Stjepan (38), Blaž (37), Grgur (36), Marko (30), Petar (23), Vincent (23), Valentin (24), Filip (18), Karlo (17), Andrea (12), Bartol (11), Gašpar (11), Božo (8), Paulo (8), (*Tablica 8.*).

Župa Tinjan, poput ostalih istarskih mjesta, a i šire, svjedoči o zastupljenosti kršćanskih imena. Vidljivo je također da su se roditelji držali Tridentskog kalendara, pa su tako djeca vrlo često imenovana prema svecima čiji se blagdan slavi u tom mjesecu. Tako je primjerice, ime Valentin vrlo učestalo upravo u veljači kada slavimo sv. Valentina. U čitavim 50 proučavanih godina, u veljači je rođeno 17 (70,83%) Valentina. Troje djece rodilo se u vrijeme Božića ili neposredno prije njega te su samim time tako i nazvani, *Natalis Ivetich Grubissa, Natalis Antollovich, Stephanus Natalis Breceovich Matessa* (1,17%).¹²⁹ Ožujak je primjerice, posvećen svetkovini sv. Josipa što se u maticama krštenih primjećuje, jer je sveukupno 47 (51,64%) novorođenčadi u ožujku dobilo ime prema sv. Josipu. Najviše se Antuna rodilo u siječnju, 59 (31,55%), upravo zbog blagdana Antuna Pustinjaka, sveca zaštitnika od kožnih bolesti, koji se slavi u siječnju. Ime Blaž se od ukupno 39, čak 37 (94,87%) puta spominje u siječnju i veljači, dok mu je spomen dan 3. veljače. Sveti Ivan Nepomuk, čiji se kip nalazi u Tinjanu, obilježava se u svibnju, a u čitavoj polovici stoljeća ovo se ime spominje samo 5 (1,36%) puta i to 4 puta u svibnju te jednom u travnju.¹³⁰

Haranje „crne smrti“ u povijesti Istre također nije bio novitet u pojedinim povijesnim razdobljima te su ljudi ponekad nazivali svoju djecu i prema sv. Roku, zaštitniku od kuge, gube, kolere i različitih zaraznih bolesti. Sveti Rok se obilježava u kolovozu, pa je tako i dvoje (1,15%) djece Tinjanštine rođene u tom mjesecu imenovano prema njemu.

¹²⁹ HR-DAPA, MKK god. 1804., 1808., 1819.

¹³⁰ Ivan Roth, Javni spomenici sv. Ivana Nepomuka u Slavoniji, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2014., 21.

Prilikom upisivanja u matične knjige u promatranom razdoblju nije zabilježena niti jedna djevojčica bez imena. Fundus ženskih imena je bio vrlo skučen te broji svega 33 različita imena. Najčešće je ime bilo Marija 365 puta (30,19%), a zatim slijede Katarina 141 (11,66%) i Eufemija 109 (9,01%). Dvije trećine djevojčica nosilo je jedno od pet najčešćih imena u promatranom razdoblju. Kult Bogorodice je bio veoma zastupljen u Tinjanu (*Grafikon 15.*), jer je gotovo svako treće dijete nazvano prema njoj, ali to nije bilo obilježje svih župa. Naime, u postirskoj župi nije zabilježeno niti jednom ime Marija. Slični su podaci zabilježeni u Svetvinčentu (1592. – 1648.) gdje je ime Marija dodijeljeno samo dvjema djevojčicama u pedesetogodišnjem razdoblju.¹³¹ Izostanak imena Marija može biti znak velikog štovanja Bogorodice.¹³² Biblijska antroponimija vidljiva je i u srpnju gdje je rođeno 7 djevojčica pod imenom Marija Magdalena. Jedna od tih djevojčica rođena je s tročlanim imenom, Marija Magdalena Jakoba Depiera rođena 25. srpnja 1817. iz građanske obitelji. Njezina se krsna kuma nazivala Marija Magdalena, pa možemo pretpostaviti da je po njoj i dobila ime. Ovdje možemo vidjeti kombinaciju svetačke motivacije (Sv. Jakov) i kumske za dodjelu imena.¹³³ Također, Foška se najčešće spominje u siječnju i veljači. U veljači se obilježava njezin blagdan, pa tako je 39 djece tada i kršteno pod istim imenom. U odnosu na ukupan broj krštenih Foška u siječnju i veljači je zabilježeno njih 63%. Već spomenuto muško ime u prosincu jest Božo, a žensko Božica kojim se odaje čast rođenje Isusa Krista. Samo je jedna Božica krštena u prosincu 1807. godine.¹³⁴

Najčešća ženska imena po učestalosti jesu: Marija (365), Katarina (141), Eufemija (109), Foška (100), Antonija (82), Lucija (71), Helena (64), Ana (63), Ivana (46), Franciska (28), Margarita (23), Justina (27), Barbara (17), Tereza (14), Magdalena (13), Ulika (9), Matea (8), Agata (5), (*Tablica 9.*)

Konačno, prezimena, odnosno obiteljska imena nam svjedoče o podrijetlu pojedine obitelji. Zahvaljujući prezimena možemo saznati o migracijskim kretanjima žiteljstva. Iz pojedinih prezimena možemo iščitati porijeklo njihovih nositelja, te obiteljski zanat kojim su se bavili. Obitelj se Dusman, tako, preselila iz Žminja i bili su

¹³¹ D. Doblanović, „Crtice o stanovništvu Lindara na kraju 16. i u prvaj polovici 17. stoljeća“ u: Vjesnik istarskog arhiva, br. 20, 2013., 31.

¹³² Isto, vidi i: J. Jelinčić, *Na postirskim vrelima*, 35.

¹³³ HR-DAPA, MKK god. 1817.

¹³⁴ HR-DAPA, MKK god. 1807.

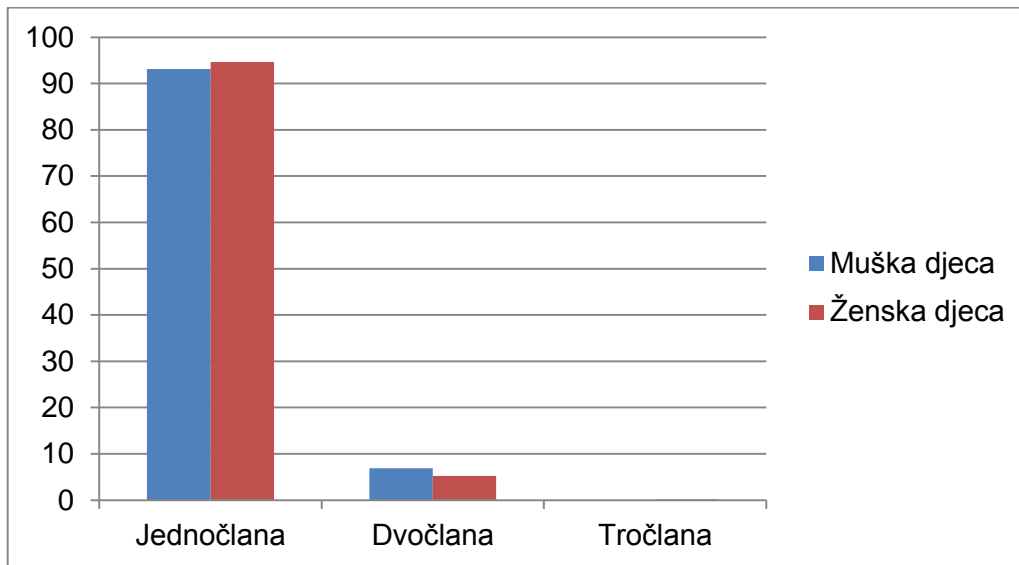
kovači, obitelj Benedetti došla je iz Toscanne, a članovi su se obitelji Depiera bavili tkalačkim zanatom, a pristigli su iz Furlanije. Oni su ujedno, prema podacima iz matičnih knjiga u danom razdoblju, bili jedna od rijetkih plemićkih obitelji na području Tinjana te su posjedovali mnogo zemlje.¹³⁵ Obitelji koje su također dobile nazivlje prema zanatu kojim su se bavile jesu Kovač i Botegaro (trgovci). Pojedine su obitelji u Tinjan stigle sa svojim zanatom. Obitelj Dusman preselila je svoj kovački zanat iz Žminja, obitelj Depiera tkalački zanat iz Furlanije i Casamara stolarski iz Toscanne. Što se migracija tiče, poznato je da se obitelj Ujčić odselila iz Tinjana u 19. stoljeću.¹³⁶ Pored prezimena, često su se navodili i nadimci, kako bi se lakše prepoznavale obitelji s istim prezimenom.

Na temelju proučavanih matica, donosim česta prezimena župe Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća: Antolović, Banko, Baračić, Belac, Benedetti, Botegaro, Brečević, Cvitan, Červar, Čakotić, Depiera, Dobrila, Ferenčić, Filipčić, Florianis, Griman Radetina, Hek, Ivetić, Jakovac, Jakus, Kalčić, Kapo, Krebel, Komesar, Kovač, Koverlica, Krizmanić, Lazarić, Lovrečić, Mahović, Markon, Masinić, Mendiković, Milohanić, Milotić, Mofardin, Nihilj, Oholičić, Oplanić, Orlić, Pajca, Paronić, Pellizari, Pilar, Pomazan, Pozar, Prelac, Radanović, Raner, Rovis, Sivčić, Skuljan, Smuz, Šegon, Šestan, Škrlić, Šuran, Telebić, Tominić, Turković, Udovičić, Udovičić, Ukušić, Vale, Vitas, Vlahović, Voltić, Zanetić, Živčić, Žunta.

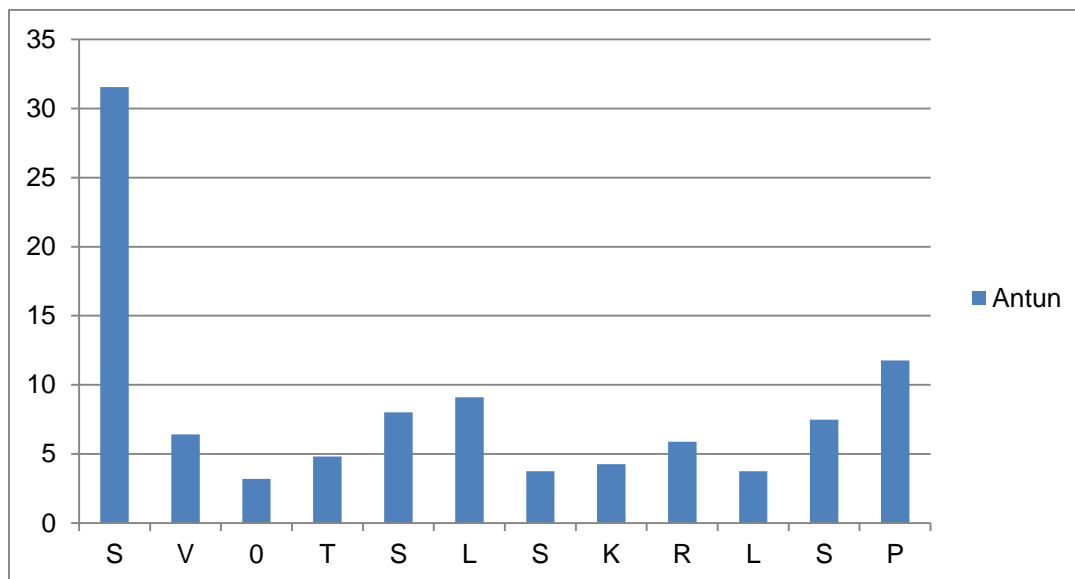
¹³⁵ Depiera, Defar, *Tinjan i njegova prošlost*, 43.

¹³⁶ Isto.

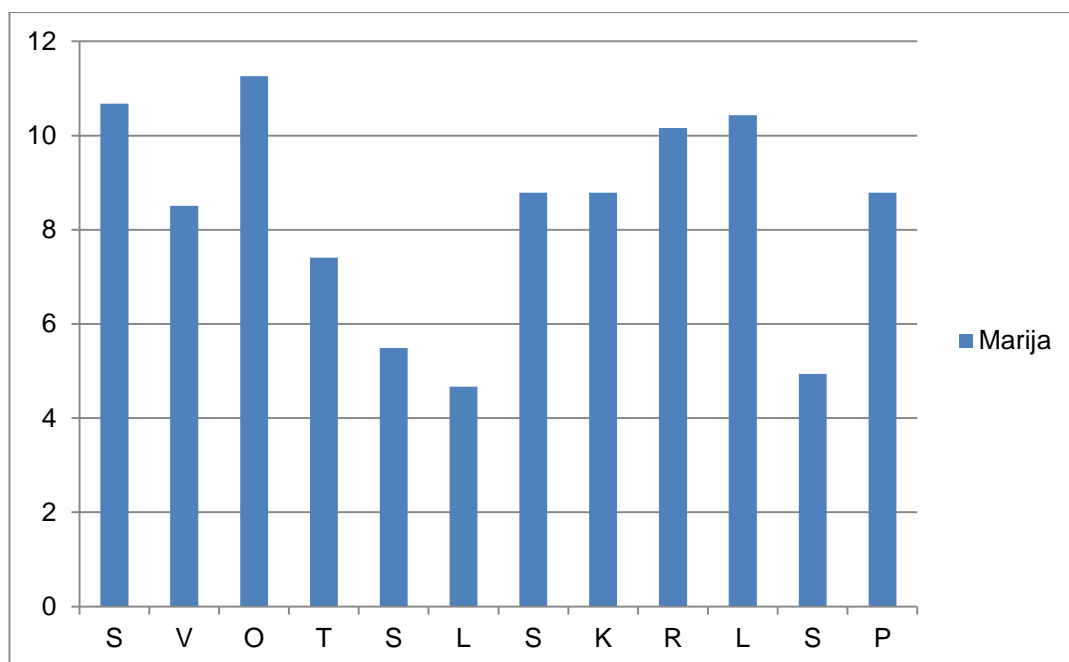
Grafikon 13. Odnos jednočlanih, dvočlanih i tročlanih imena kod muške i ženske djece u župi Tinjan (1800. – 1850.)

Grafikon 14. Zastupljenost imena Antun po mjesecima u župi Tinjan (1800. – 1850.)

Grafikon. 15. Zastupljenost imena Marija po mjesecima u župi Tinjan (1800. - 1850.)

Tablica 8. Prikaz najučestalijih muških imena u župi Tinjan od 1800. do 1850. godine

Muška imena	Datum blagdana	Mjesec(i)	Učestalost pojavljivanja imena u mjesecu/ima blagdana %	Ukupan broj krštenih tog imena	Udio u ukupnom broju muških imena%
Antun	17. 1.	siječanj	31,55	187	14,03
Ivan	24. 6. i 27. 12.	lipanj (I. Krstitelj); prosinac (I. Evanđelist)	13,60 (lipanj) 18,93 (prosinac)	169	12,68
Šimun	28. 10.	listopad	52,75	127	9,53
Mate	24. 2. i 21. 9.	veljača (Matija); rujan (Matej)	30,15 (veljača) 15,07 (rujan)	126	9,45
Josip	19. 3. i 1. 5.	ožujak	51,64	91	6,83
Martin	11. 11.	listopad i studeni	78,57	70	5,25
Mihovil	29. 9.	rujan	50,74	67	5,03
Juraj	23. 4.	travanj	62,71	59	4,42

Jakov	25. 7.	srpanj	60	50	3,75
Toma	29. 12.	prosinac	55,10	49	3,67

Tablica 9. Prikaz najučestalijih ženskih imena u župi Tinjan od 1800. – 1850. godine

Ženska imena	Datum blagdana	Mjesec(i)	Učestalost pojavljivanja imena u mjesecu/ima blagdana %	Ukupan broj krštenih tog imena	Udio u ukupnom broju ženskih imena%
Marija	2. 2. 25. 3. 15. 8 8. 9. 7. 10.	veljača, ožujak, kolovoz, rujan, listopad	49,04	365	30,19
Katarina	25. 11.	studen	37,58	141	11,66
Eufemija	16. 9.	rujan	34,86	109	9,01
Foška	13. 2.	siječanj i veljača	63	100	8,27
Antonija	17. 1.	siječanj	43,90	82	6,78
Lucija	13. 12.	studen i prosinac	70,42	71	5,87
Helena	4. i 5. 8.	travanj i svibanj	56,25	64	5,29
Ana	26. 7.	srpanj	30,15	63	5,21
Ivana	24. 6. i 27. 12.	lipanj i prosinac	47,82	46	3,80
Franciska	4. 10.	listopad	3,57	28	2,31

4. 10. KUMOVANJE NA KRŠTENJU

U maticama krštenih osim podatke o novorođenčetu, njegovom statusu, podatke o roditeljima i njihovom zanimanju, saznajemo i o krsnim kumovima. Krsni su kumovi zaduženi za uvođenje krštenika u vjerski život te uzimaju veliku ulogu u slučaju smrti oba roditelja time što postaju tutori djetetu, u slučaju da nitko iz obitelji nije sposoban za tu ulogu.

U rubrici krsnih kumova saznajemo ime i prezime, socijalni status kumova te ponekad o mjestu odakle dolaze. U proučavanim maticama je podatak o mjestu njihova boravka često izostavljen. Taj je podatak vrlo zanimljiv, jer možemo vidjeti otvorenost ili zatvorenost pojedinih sredina. Primjerice, u maticama krštenih župe Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća možemo vidjeti podosta kumova iz Pazina, Žminja, Sv. Lovreča. Ipak, najviše je kumova bilo upravo iz Tinjana.

U proučavanim maticama zabilježeno je 5.060 kumova. Taj podatak ne znači da je bilo 5.060 različitih ljudi, jer su se kumovi redovito ponavljali i više od 20 puta. Tako je Antun Šestan zabilježen 22 puta kao krsni kum, dok je Marija Depiera kumovala čak 36 puta. Većina kumova čine muško-ženski parovi i to u 80,48% slučajeva, zatim po učestalosti slijede supružnici 12,90% kojih je, vjerujem bilo i više, ali župnik/đakon nije u svakom upisu bilježio jesu li ili nisu u braku (Tablica 9.). U 22 upisa nije naveden niti jedan kum. U tim su slučajevima čak 17 djece rođena mrtva ili umrla neposredno nakon poroda. Prisutan je samo jedan žensko-ženski par, a tamo gdje se navodi samo jedan kum uvijek je muškog roda, takvih slučajeva u polovici stoljeća ima svega 3 (0,11%). Zanimljiv je i jedan slučaj u kojem se spominjem kum iz sirotišta. Ne navodi se kojeg, no pretpostavlja se da je tršćanski, koji je Tinjanu bio tada, najbliži. Antun Benussi (*ex orfano*) i Marija Nihili bili su krsni kumovi 6. ožujka 1807. Josipu Tomasu Čakotiću, a krštenje je obavio Franjo Blašić.¹³⁷

Blizanci su većinom imali iste kumove 51,72%, od kojih su tri para imala tri kuma. Tako su Mate i Marija Vlahović Šuran, rođeni u rujnu 1801. imali kumove Mate Mahovića, Katarinu Šegon i Fošku Šuran.¹³⁸ Ovdje je vidljiva povezanost kumova i roditelja djeteta, jer su vjerojatno roditelji imenovali dijete po kumu. Stjepan i Ivan

¹³⁷ HR-DAPA, MKK god. 1807.

¹³⁸ HR-DAPA, MKK god. 1801.

Baračić su također imali trojicu kumova Juru i Mariju Škrlj, vjerojatno supružnici te Uliku Živčić.¹³⁹ I blizanke Antuna i Lucije Milotić su imale trojicu kumova. Rodile su se u veljači 1808. godine. Marija i Lucija kojima su krsni kumovi bili Martin i Antonija Červar te Martina Čakotić. Ovdje također možemo vidjeti na temelju čega su roditelji birali imena, u ovom slučaju Lucija je dobila ime po majci, što je bio čest slučaj.¹⁴⁰ Preostalih 44,12% blizanaca imali su istog kuma te različitu kumu, dok su oba kuma kod blizanaca bila različita u samo 1 slučaju (4,16%).

Zbog slabe prometne povezanosti u ono vrijeme, kumovi su bili najčešće iz Tinjana ili bliže okolice, stoga župnik nije navodio mjesto odakle dolaze. Nešto su rjeđe dolazili iz ostalih mjesta. Ovdje navodim mjesta koja se spominju u maticama: Barat, Baderna, Beram, Brezovica, Cerovlje, Cremona, Draguč, Funtana, Fuškulin Galizana, Gologorica, Gradine, Kaldir, Kanfanar, Karnija, Katun, Kringa, Limski kanal, Lindar, Lupoglav, Motovun, Motovunski Novaki, Mošenice, Muntrilj, Nova Vas, Oprtalj, Pazin, Piemonte, Pićan, Poreč, Ruhci, Stari Pazin, Sv. Ivan, Sv. Ivan iz Šterne, Sv. Lovreč, Sv. Nedjelja, Sv. Petar u Šumi, Venecija, Višnjan, Vižinada, Vranja, Žbandaj, Žminj, .

Konačno, matice nam daju vrlo bogat podatak o socijalnom statusu, odnosno zanimanju pojedinih kumova. Na temelju toga možemo saznati koje su društvene skupine pojedine obitelji birali za kumove. Obzirom da župa Tinjan bilježi ruralni karakter stanovništva, najviše takvih i pronalazimo u maticama. Udio seljaka u ukupnom broju kumova je izrazito velik 81,93%. Upisi bez podataka o socijalnom statusu čine 8,33%. Bitno je napomenuti da su se podaci konkretnije počeli navoditi tek od 1825. godine. Dakle, u punih 25 godina pronalazimo samo seljake i građane u maticama krštenih. Stoga nas ne čudi i ovako visok broj navedenih seljaka, jer je očito župnik klasificirao žiteljstvo u samo dvije skupine do tad. Ostala zanimanja i učestalost njihova upisivanja nalaze se u *tablici 10*.

¹³⁹ Isto.

¹⁴⁰ Isto, god. 1808.

Tablica 9. Kumovi u župi Tinjan od 1800. do 1850. godine

KUMOVI	UKUPNO	%
Muško-ženski	2045	80,48
Muško-muški	19	0,74
Žensko-ženski	1	0,03
Supružnici	328	12,90
3 kuma	7	0,27
1 kum	3	0,11
Nema kumova	20	0,78
Majka-sin	28	1,10
Otac-kći	66	2,59
Brat-sestra	7	0,27
Tetka-nećak	1	0,03
Svekrva-snaha	1	0,03
Svekar-snaha	3	0,11
Šogor-šogorica	6	0,23
Djed-unuka	3	0,11
Maćeha-posinak	2	0,07
UKUPNO:	2541	100%

Tablica 10. Zanimanja koja se spominju u maticama krštenih u župi Tinjan (1800. – 1850.)

Zanimanje/status	Broj	Zanimanje/status	Broj
Seljaci (<i>rusticus</i>)	4.146	Vojnici (<i>milles</i>)	3
Građani (<i>cives</i>)	244	Stolari (<i>faber lignarius</i>)	3
Plemeniti (<i>nobiles</i>)	117	Trgovci (<i>negoziante</i>)	2
Posjednici (<i>posidens</i>)	17	Učitelji (<i>magister</i>)	2
Piljari (<i>caupo</i>)	28	Općinski zastupnik (<i>agente comunale</i>)	2
Tkalci (<i>textor</i>)	24	Kovači (<i>faber ferrarius</i>)	2
Krojači (<i>sartor</i>)	15	Službenik (<i>impiegato</i>)	1
Obućari (<i>sutor</i>)	11	Kancelar (<i>cancellarius</i>)	1
Udovica (<i>vidua</i>)	9	Pomorac (<i>nauta</i>)	1
Župnici (<i>parochus</i>)	6	Židar (<i>murator</i>)	1
Poljoprivrednici (<i>agricola</i>)	3	Nepoznato	422

5. VJENČANJA (1800. – 1850.)

U tradicionalnim je srednjovjekovnim i ranonovovjekovnim društvima brak predstavljao temelj osnivanja obitelji. Obiteljski su se običaji razlikovali od mjesta do mjesta, a zajednička im je crkvena i svjetovna kontrola bračnog života, regulirana zakonima. Posebice nakon Tridentskog koncila čiji je cilj bio obnova okaljane Crkve nakon protestantske reformacije, brak postaje obvezan. Time je Crkva vrlo često nadzirala privatni život pojedinca od samog sklapanja braka, intimnih odnosa supružnika, pa sve do zakonitosti novorođenog djeteta.¹⁴¹ Zahvaljujući petorici župnika koji su u razdoblju prve polovice 19. stoljeća vodili matične knjige vjenčanih, saznajemo o svakodnevici tinjanske zajednice i o važnosti institucije braka koje je u predtranzicijskom razdoblju predstavljalo temelj demografske stabilnosti.¹⁴²

Broj upisanih vjenčanja u maticu varirao je po godinama i mjesecima. Župa Tinjan u polustoljetnom razdoblju od 1800. do 1850. godine bilježi 539 sklopljenih vjenčanja (Tablica 11., Grafikon 15.). Godišnje je u prosjeku 10,78 parova stupalo u brak. Sličan podatak bilježi Pula za razdoblje od 17. do 19. stoljeća, 8,77.¹⁴³ U Novigradu je godišnji prosjek za slično razdoblje iznosio svega 3,9 parova.¹⁴⁴ Župa Čepić (1782. – 1861.) također bilježi nizak broj sklopljenih brakova, 4,7, a slični su podatci vidljivi i u župi Vranja krajem 18. i početkom 19. stoljeća, 4,68. Najveći broj vjenčanih u polustoljetnom razdoblju župe Tinjan zabilježeno je između 1804. i 1806. godine. Analogno tome, primjetna je korelacija u kretanju broja rođenih i vjenčanih. Naime, matica krštenih također pokazuje rast u tim godinama, a maksimum dostiže 1807. godine sa 68 krštenih, što je ujedno i najveći broj rođenih u polovici stoljeća. Zatim slijedi pad broja vjenčanih, a svoj minimum dostiže 1812. godine sa samo 2 vjenčanja. Prema raspoloživim podacima iznadprosječan broj vjenčanja, odnosno broj koji se kretao između 20 i 33 vjenčanja godišnje bilo je svega 3, dok

¹⁴¹ Marija Mogorović Crljenko, „Utjecaj crkvenih normi na bračni život, Istra od kraja 15. do sredine 17. stoljeća“, *Povijesni prilozi*, 47, 2014., 7., vidi i: Dubravka Božić Bogović, *Rođenje, brak i smrt: stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću*, Beli Manastir, Matica hrvatska, Ogranak: Centar za kulturu Grada, 2013., 62.

¹⁴² Alen Drandić, „Demografska analiza podataka matičnih knjiga krštenih i vjenčanih župe Svetvinčenat (1875. – 1900.)“, u: *Vjesnik istarskog arhiva*, br. 20, 2013., 128.

¹⁴³ S. Bertoša, *Život i smrt u Puli*, 48.

¹⁴⁴ M. Budicin, „L'andamento della popolazione a Cittanova...“, 87.

ispodprosječno rezultiraju ona vjenčanja koja ne dostižu dvoznamenkasti broj, a takvih je vjenčanja u pedesetogodišnjem promatranju bilo čak 22.¹⁴⁵

Prosječna stopa nupcijaliteta (broj sklopljenih brakova na 1000 stanovnika) župe Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća iznosi 8,29 ‰. Slične podatke bilježe župe Janjina i Viganj sa 8, a Ponikve 6,4 ‰ (1831 – 1869).¹⁴⁶

Tablica 11. Broj sklopljenih brakova u župi Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća

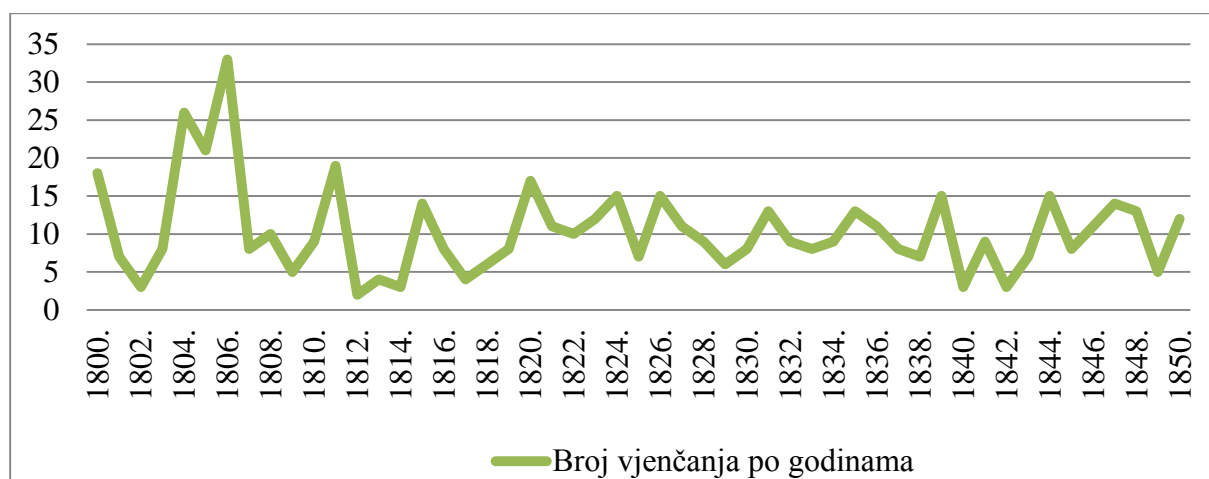
Godina	Broj vjenčanih	Godina	Broj vjenčanih
	Ukupno		Ukupno
1800.	18	1826.	15
1801.	7	1827.	11
1802.	3	1828.	9
1803.	8	1829.	6
1804.	26	1830.	8
1805.	21	1831.	13
1806.	33	1832.	9
1807.	8	1833.	8
1808.	10	1834.	9
1809.	5	1835.	13
1810.	9	1836.	11
1811.	19	1837.	8
1812.	2	1838.	7
1813.	4	1839.	15
1814.	13	1840.	3
1815.	14	1841.	9
1816.	8	1842.	3
1817.	4	1843.	7
1818.	6	1844.	15

¹⁴⁵ A. Drandić, „Demografska analiza podataka matičnih knjiga krštenih i vjenčanih župe Svetvinčenat (1875. – 1900.)“, u: *Vjesnik Istarskog arhiva*, br. 20, 2013, 129.

¹⁴⁶ N. Vekarić, *Stanovništvo poluotoka Pelješca*, I. svezak, HAZU Dubrovnik 1992., 113.

1819.	8	1845.	8
1820.	17	1846.	11
1821.	11	1847.	14
1822.	10	1848.	13
1823.	12	1849.	5
1824.	15	1850.	12
1825.	7	Ukupno:	539

Grafikon 15. Kretanje godišnjeg broja vjenčanih u župi Tinjan (1800. – 1850.)

5.1. SEZONSKE VARIJACIJE VJENČANJA

Sezonsko je kretanje vjenčanja (vrijeme vjenčavanja po mjesecima) bilo uvjetovano crkvenim i običajnim normama, zatim ekonomskim čimbenicima te profesijom budućih supružnika.¹⁴⁷ Te su norme utjecale na sezonska kretanja vjenčanja, unatoč činjenici da je brak mogao biti sklopljen u bilo koje doba godine.¹⁴⁸ Sukladno tome, u katoličkim je zemljama zabrana postojala u Došašću (prva nedjelja u Adventu do Božića) i u vrijeme Korizme (od Čiste Srijede do Uskrsne nedjelje).¹⁴⁹

¹⁴⁷ M. Budicin, „l'andamento della popolazione a Cittanova“, 86.

¹⁴⁸ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe*, 51.

¹⁴⁹ Isto.

Poštivanje katoličkih pravila prisutno je i u župi Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća s postignutim minimumom vjenčanja u prosincu (0,74%), zatim u travnju (1,11%) te u ljetnim (srpanj 1,48% i kolovoz 1,29) i jesenskim mjesecima (rujan 1,29% i listopad 1,29%). U Novigradu, Poreču i Puli¹⁵⁰ je najmanji broj vjenčanih zabilježen u prosincu i ožujku. Tinjan bilježi vrlo mali broj vjenčanih u ožujku, svega 3%. Smanjenje u ovim mjesecima (prosinac i ožujak) možemo povezati s pripremama za božićne blagdane i korizmenim postom.¹⁵¹

Egidio Ivetić navodi tri ciklička faktora koja su utjecala na broj vjenčanja u primorskim gradovima (Novigrad, Poreč, Pula): vrijeme poljoprivrednih radova, religiozne norme i klimatski uvjeti. Rezultat navedenih čimbenika jest porast vjenčanja u kasnu jesen, a zatim i u razdoblju prije Korizme.¹⁵²

Maksimum vjenčanih od gotovo polovice ukupnih vjenčanja postignut u jesen (studeni 41,37%) te u zimi (siječanj 15,39% i veljača 26,90%) (Grafikon 16.). Studeni prednjači u odnosu na ostale mjesece zbog završetka poljskih radova i smanjenja radne aktivnosti, što je karakteristično za ruralno stanovništvo. Također jedan od razloga možemo povezati s Došašćem.¹⁵³ Kraj radova u polju također označava obilniju količinu hrane u domaćinstvima, a to je osnovni preduvjet za sklapanje novih bračnih zajednica te njihovu proslavu. Jesenski je, a zatim zimski maksimum također potvrđen u župi Kaštel (1749. – 1800.)¹⁵⁴, Karlovačkom području, Požeškoj kotlini te u području Đakova.¹⁵⁵ Zanimljivo je što se u župi Tinjan 52,46% brakova sklapalo krajem mjeseca, odnosno od 25. do 30. studenog. Razlog tomu, jest vjerojatno obilježavanje Sv. Katarine (25. studeni) i tradicijski gledano, zadnjeg dana jeseni.¹⁵⁶ U Novigradu je (18. stoljeće) maksimum zabilježen u zimskim mjesecima.¹⁵⁷ Slične podatke pronalazimo u Puli (1613. – 1815.) gdje je najveći broj zabilježen u veljači, zatim u lipnju (217 brakova), a razlog tomu jest vjerojatno urbani karakter

¹⁵⁰ M. Budicin, „L'andamento della popolazione a Cittanova“, 86., E. Ivetić, „La popolazione di Parenzo nel Settecento, 198., S. Bertoša, *Život i smrti u Puli*, 49.

¹⁵¹ Marino Manin, „Prilog o gospodarsko socijalnim odnosima i o demografskim kretanjima u Istri tijekom 18. stoljeća“, u: *Acta historico-oeconomica*, vol.21(1), str. 117-145, Zagreb 1994., 128.

¹⁵² E. Ivetić, *La popolazione dell'Istria nell'età moderna*, 198.

¹⁵³ Isto, 52.

¹⁵⁴ M. Manin, „Prilog o gospodarsko – socijalnim odnosima“, 128.

¹⁵⁵ Jasna Čapo, „Sezonske varijacije vjenčanih u sjevernoj Hrvatskoj“, *Etnološka tribina*, 12 (1989.), 8.

¹⁵⁶ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe*, 52., vidi i: Maja Šunjić, „Prirodno kretanje stanovništva Komina...“, 367., Jasna Čapo, „Sezonske varijacije vjenčanih...“, 5.

¹⁵⁷ M. Budicin, „L'andamento della popolazione a Cittanova...“, 86.

stanovništva gdje su gradske aktivnosti imale manji utjecaj na broj vjenčanih.¹⁵⁸ U Poreču je također najviše vjenčanih (1791. – 1800.) u veljači dok je na drugom mjestu studeni. U sličnom razdoblju župe Čepić (1782. – 1861.) studeni prednjači u odnosu na ostale mjeseci kada je brak sklopilo gotovo polovica mladenaca, nakon čega slijede mjeseci neposredno prije korizmene zabrane (siječanj i veljača).¹⁵⁹

Primjetno je da obalna mjesta u Istri (Novigrad, Pula i Poreč) naginju zimskom, za razliku od Tinjana koji se nalazi u unutrašnjosti i čije se žiteljstvo bavi poljoprivredom, bliži jesenskom maksimumu. Gospodarska je aktivnost znatno utjecala na agrarno stanovništvo, a to potvrđuju osim istarskih župa i dubrovačke, gdje je u seoskim područjima također zabilježen maksimum vjenčanja u studenom. Za razliku od ruralnih područja, vlasteoski su krugovi Dalmacije 18. i 19. stoljeća, karakteristični po ljetnom maksimumu (srpanj 16,13% i kolovoz 20,97%).¹⁶⁰

Tablica 12. Mjesečna distribucija vjenčanja u župi Tinjan (1800. – 1850.)

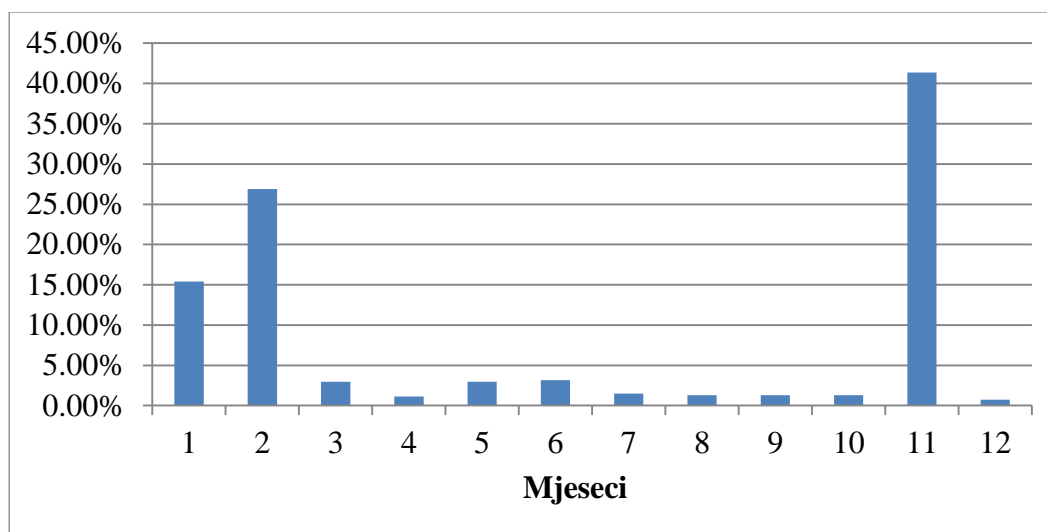
MJESEC	BROJ VJENČANJA	UDIO %
Siječanj	83	15,39
Veljača	145	26,90
Ožujak	16	3
Travanj	6	1,11
Svibanj	16	2,96
Lipanj	17	3,15
Srpanj	8	1,48
Kolovoz	7	1,29
Rujan	7	1,29
Listopad	7	1,29
Studeni	223	41,37
Prosinac	4	0,74

¹⁵⁸ S. Bertoša, *Život i smrti u Puli*, 49.

¹⁵⁹ D. Doblanović, „Povijesnodemografske crtice ...“, 91.

¹⁶⁰ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe*, 52-54.

Grafikon 16. Sezonsko kretanje vjenčanih tinjanske župe u prvoj polovici 19. stoljeća

5.2. ODABIR DANA VJENČANJA

Odabir dana u tjednu za vjenčanje također je igralo bitnu ulogu mladencima. Prema tradicijskim uzancama najgori dani za sklapanje braka jesu utorak i petak. Naime, smatralo se da utorak pripada Marsu, bogu rata iz rimske mitologije, dočim se petak smatrao danom kada su stvoreni zli duhovi.¹⁶¹ Krajem 19. stoljeća u Riminiju je zabilježio Guerrieri: *„lo sposo conduce a casa la sposa il giorno seguente a quello del matrimonio, purché non sia né martedì né venerdì“* (ženik dovodi ženu u kuću dan nakon vjenčanja, kako ne bi bio ni utorak ni petak).¹⁶² Osim toga, mali broj vjenčanja petkom možemo povezati i sa velikim postom koji se odvija na Veliki petak kao spomen na Isusovu muku i smrt.

Usporedivši datume vjenčanja iz matica vjenčanih sa kalendarom koji obuhvaća promatrano polustoljetno razdoblje, vidimo da je tradicija mogla imati utjecaj na odabir dana u tjednu i u župi Tinjan. Tako je, primjerice, u župi Tinjan, najmanji broj vjenčanja zabilježen u srijedu (0,01%), četvrtak (1,48%), utorak (2,78%) i petak (5,38%) (Tablica 13., Grafikon 17.). Najčešći dan vjenčanja bio je ponedjeljak kada je više od polovice vjenčanih stupalo u brak (56,95%). Početkom 60-ih godina 20.

¹⁶¹ „Nè di venere nè di marte ci si sposa nè si parte“, dostupno na : <http://www.riflessioni.it/proverbi-falsi/venere-marte-sposa-parte.htm> (posjećeno 8. travnja 2016. u 12:47h), vidi i: M. Šunjić, „Prirodno kretanje stanovništva Komina“, u: *Anali Dubrovnik* 50 (2012): 365 – 384, 369.

¹⁶² Eraldo Baldini, *La sacra tavola: il cibo e il convivio nella cultura popolare romagnola: simbolismi, riti e tradizioni*, Fondazione Cassa dei Risparmi di Forlì, Edizioni Pendragon, 2013., 102. – 103.

stoljeća ova se tradicija prekida zbog poslijeratne „industrijalizacije“, te ponedjeljak postaje radnim danom poput današnjeg.¹⁶³ Odmah nakon ponedjeljka slijedi nedjelja (19,48%) kada je zabilježeno tri puta manje vjenčanih. Vjerojatno je nedjelja manje zastupljena od ponedjeljka jer je taj dan posvećen Bogu.¹⁶⁴ Prema nekim istraživanjima prelazak sa vjenčanja nedjeljom na ostale dane u tjednu ukazuje na privatizaciju proslave vjenčanja, gdje se više ne pojavljuje čitava zajednica na proslavi, već samo obitelj i prijatelji supružnika.¹⁶⁵ Gotovo 20% vjenčanja nedjeljom ukazuje na kolektivno slavlje stanovništva Tinjana u prvoj polovici 19. stoljeća. U župi Čepić je krajem 18. do sredine 19. stoljeća ta praksa poprilično napuštena, jer se nedjeljom ženilo svega 5% parova.¹⁶⁶

U vrijeme blagdana sv. Katarine (25.11.), što je tradicionalno bio posljednji dan studenog za vjenčanje, zabilježena su šesterostruka i sedmerostruka vjenčanja u župi Tinjan. Tako je 28. studenog 1804. godine vjenčana šest parova mladenaca od kojih su dvoje bili u krvnom srodstvu, odnosno braća. Moguća su i višestruka vjenčanja na istoj misi, no to ne možemo sa sigurnošću utvrditi. Također je bitno napomenuti da je blagdan sv. Katarine padao u petak (25.11.), a vjenčanje se odvijalo u ponedjeljak (28.11.). Zanimljivo je da su sva višestruka vjenčanja (1804. 6 vjenčanja, 1805. 6 vjenčanja, 1823. 7 vjenčanja, 1827. 7 vjenčanja, 1831. 7 vjenčanja) održala prvog ponedjeljka nakon sv. Kate, osim posljednjeg koji se održao prvog ponedjeljka prije sv. Kate, koja je padala u srijedu. Slični se podaci navode i u Kominu gdje je održano trostruko vjenčanje u vrijeme blagdana sv. Katarine.¹⁶⁷ Na temelju toga možemo pretpostaviti da su na onodobno stanovništvo župe Tinjan utjecale stare uzance i običaji, posebice kada je riječ o izboru dana vjenčanja u tjednu.

¹⁶³ M. Šunjić, „Prirodno kretanje stanovništva Komina“, 368.

¹⁶⁴ Isto, 369.

¹⁶⁵ D. Doblanić, „Povijesnodemografske crtice o stanovništvu župe Čepić (1782. – 1861.)“, u: Tabula 12, 2014., 92.

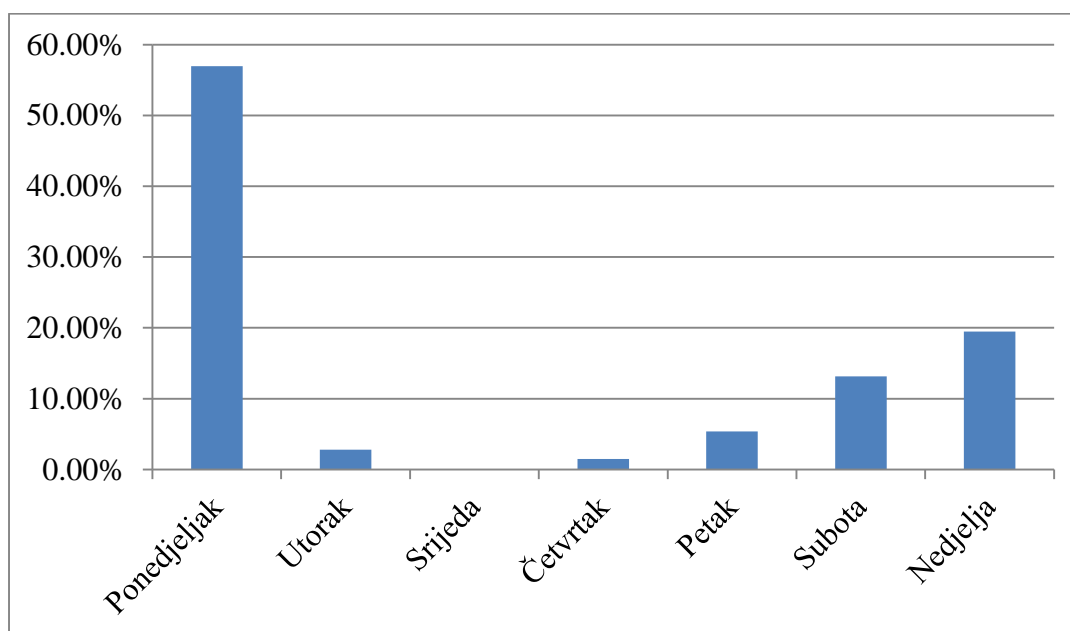
¹⁶⁶ Isto.

¹⁶⁷ Isto.

Tablica 13. Izbor dana vjenčanja u župi Tinjan (1800. – 1850.)

DAN	BROJ VJENČANJA	UDIO %
Ponedjeljak	307	56,95
Utorak	15	2,78
Srijeda	4	0,01
Četvrtak	8	1,48
Petak	29	5,38
Subota	71	13,17
Nedjelja	105	19,48
Ukupno:	539	100

Grafikon 17. Udio vjenčanih prema danu u tjednu

5.3. STAROSNA DOB ZARUČNIKA

Najnižu dobnu granicu prilikom sklapanja zaruka i braka propisivao je crkveni zakon. Prema njemu, djevojke su mogle stupiti u bračnu zajednicu s 12, a mladići s 13 ili 14 godina. Ta se je dobna granica odnosila na početak spolne zrelosti, odnosno fizičko stasanje kod djevojaka. Mladići su punoljetnost, a time ujedno i dozvolu za

ulazak u brak, stjecali u trenutku kada su bili u mogućnosti osigurati egzistenciju vlastitoj obitelji.¹⁶⁸

Sva istraživanja pokazuju da su žene u prosjeku ranije stupale u brak nego muškarci. Razlog tomu jest vjerojatno reprodukcija, odnosno iskorištavanje fertilnog perioda kod žena.¹⁶⁹ Dob mladenaca varirala je ovisno o društveno-ekonomskim, gospodarskim mogućnostima i tipu obiteljske strukture. Ranija je ženidba karakteristična za inokosne obitelji gdje je preživljavanje često otežano zbog smrti jednog roditelja.¹⁷⁰ Također je primjetno da su mladenci u kriznim vremenima ranije stupali u brak, dok su u demografski pozitivnom periodu za razvoj stanovništva, ulazili kasnije.¹⁷¹

Godine starosti u župi Tinjan župnik upisuje od 25. rujna 1818. godine. O tada nadalje taj se podatak izostavio svega tri puta (0,92%). Prosječna dob žena prilikom ulaska u brak iznosila je 24,19 godine, a kod muškaraca 27,74 (Grafikon 20.). Izostavimo li vjenčanja udovaca i udovica, prosječna dob žena prilikom ulaska u prvu bračnu zajednicu iznosi 23,21 godine, dok su muškarci bili nešto stariji 25,32 (Grafikon 21.). Slični su podaci navedeni i za Pulu (1613. – 1815.) gdje su djevojke u prosjeku ulazile u prvi brak sa 22,5 godina, a mladići oko 25.¹⁷² Zaručnik je u 59,75% slučajeva stariji od zaručnice, dok je u 28,79% slučajeva obratno. Slučajeva u kojima su zaručnici bili jednako stari zabilježeno je 24 puta (7,43%). U samo 3 slučaja nije navedena dob mladenke (0,92%), a dob mladoženje 7 puta (2,16%). Ovakvi su rezultati logični, jer su se vjenčanja tradicijski najčešće odvijala u župi zaručnice, stoga je dob zaručnice župniku najčešće bila poznata. U župi je Vranja zaručnik stariji od svoje zaručnice u dvije trećine slučajeva (64,7%).¹⁷³ Rezultati istraživanja u župi Čepić pokazuju slične rezultate sa župom Tinjan prilikom ulaska mladenaca u brak te iznosi za žene 22,2 i za muškarce 23,4.¹⁷⁴

U polustoljetnom razdoblju najraniju dob prilikom sklapanja braka kod zaručnika i zaručnice jest svega 14 godina, a najstarija za mladoženju 55, te za mladenku 44

¹⁶⁸ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*, 29., vidi i: M. Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 47.

¹⁶⁹ Isto, 76.

¹⁷⁰ M. Mogorović Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 48. – 108.

¹⁷¹ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*, 32.

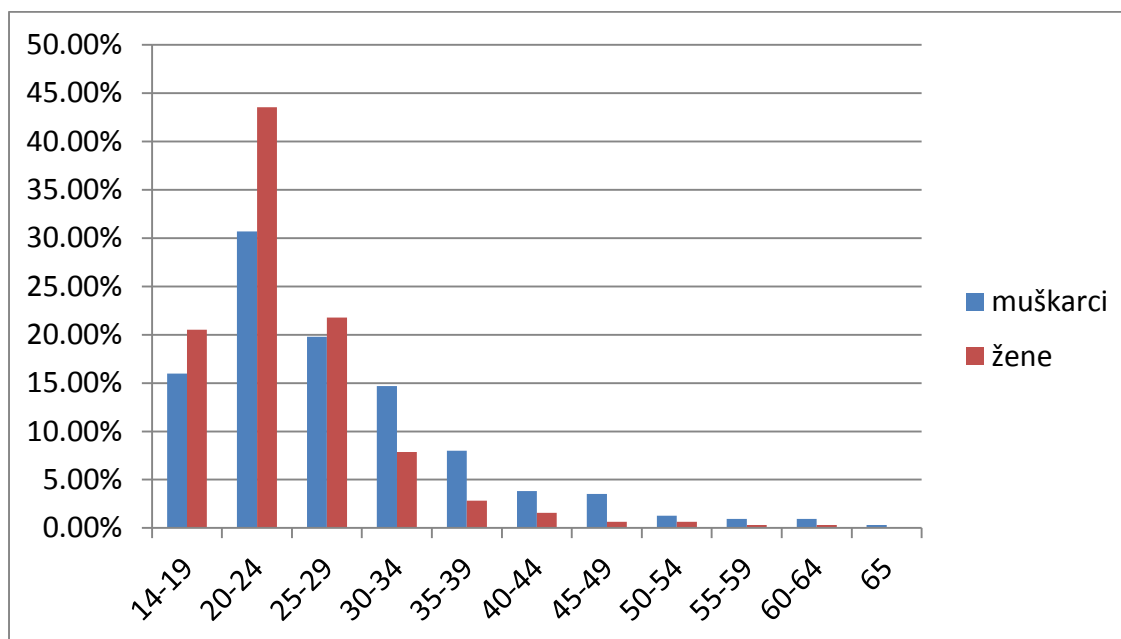
¹⁷² S. Bertoša, *Život i smrt u Puli*, 51.

¹⁷³ J. Jelinčić, „Matična knjiga vjenčanih župe Vranja...“, 72.

¹⁷⁴ D. Doblanović, „Povijesnodemografske crtice...“, 93.

godine. Vjenčanja prije navršene dvadesete godine su bila česta. Kod mladoženje je prije 20. bilo vjenčano 15,47%, a kod djevojaka njih petina (20,12%). Žene su, kao što je i prethodno navedeno, ranije stupale u brak kako bi iskoristile fertilno razdoblje koje u prosjeku traje od 15. do 49. godine.¹⁷⁵ Tako je u župi Tinjan do 25. godine prvi brak sklopilo tri četvrtine žena (74,24) i nešto više od polovice muškaraca (57,01). Ipak, najčešće razdoblje za ulazak u prvu bračnu zajednicu jest ono između 20. i 24. godine. U tom je razdoblju brak sklopilo polovica mladenki (50,21%) i jedna trećina ženika (35,96%). Nakon te dobi, udio vjenčanih počinje lagano opadati, a svoj minimum dostiže u četrdesetima za muškarce s 2,19% te za žene sa svega 2 vjenčanja (0,85%) (Tablica 17., Grafikon 20.). Također je većina ženika radije ulazila u brak između 25. i 29. godine (22,89%), nego u godinama prije dvadesetih. U Poreču (1711. – 1800.) nalazimo nešto sličnije podatke za ženike, koji su preko polovice (56,2%) brak sklopili između 21. i 25. godine, dok su mladenke u 44,3% slučajeva brak sklopile do 20. godine.¹⁷⁶

Grafikon 20. Dob prilikom ulaska u prvi brak kod oba supružnika (1800. – 1850.)

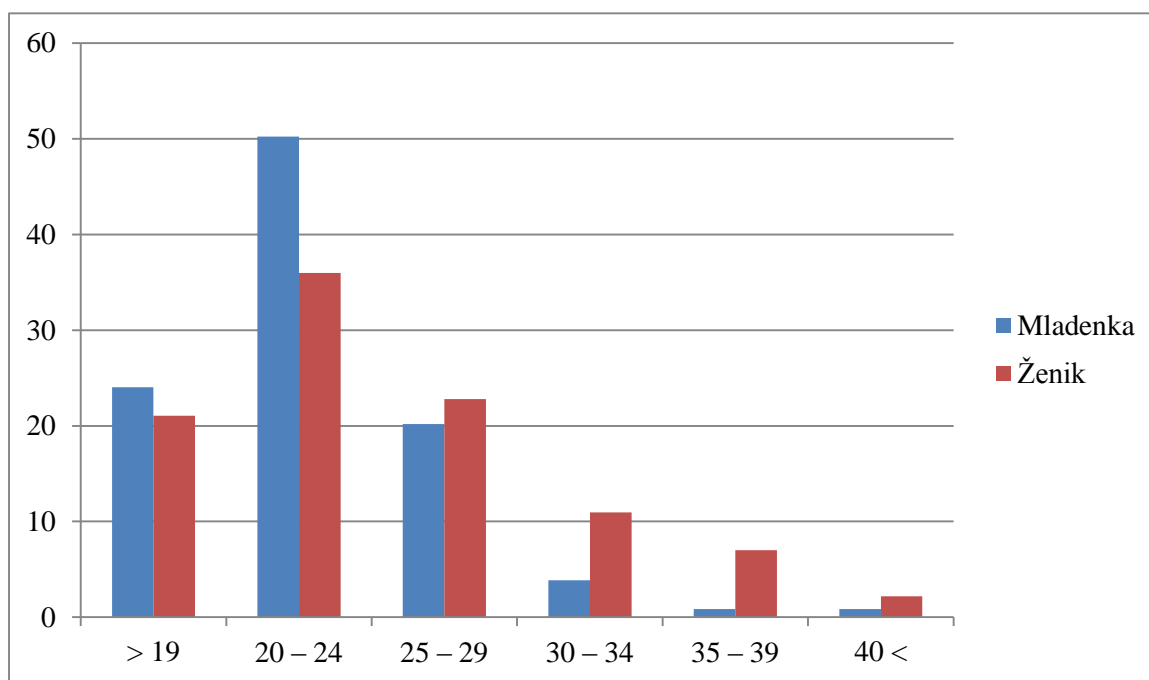
¹⁷⁵ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*, 30.

¹⁷⁶ E. Ivetić, „La popolazione di Parenzo nel Settecento“, 169.

Tablica 17. Dob ženika i nevjeste prilikom sklapanja prvog braka u župi Tinjan (1800. – 1850.)

Starosna dob	Mladenka %	Ženik %
do 19	24,03	21,05
20 – 24	50,21	35,96
25 – 29	20,17	22,80
30 – 34	3,86	10,96
35 – 39	0,85	7,01
40 i više	0,85	2,19

Grafikon 21. Dob prilikom sklapanja prvog braka u župi Tinjan (1800. – 1850.)

5.4. DOBNE RAZLIKE IZMEĐU MLADENACA

U većini istarskih mjesta, a i šire, muškarci su u prosjeku bili stariji bračni partner prilikom ulaska u brak.¹⁷⁷ Ovakav je trend primjetan i u župi Tinjan za razdoblje prve polovice 19. stoljeća, gdje su muškarci bili stariji od svojih budućih supruga u 67,48% slučajeva. U slučajevima kad su muškarci bili stariji, dobna je razlika sezala i do 35 godina, a kad su žene bile starije do 14 (Grafikon 22., Tablica 18.). Razlika među bračnim partnerima u prosjeku je iznosila 7,36 godina kod ženika, odnosno 3,93 godine kod nevjeste. Najviše je ženika bilo starije samo godinu dana (12,43), a između 1 i 6 godina njih oko 60%. Kod ženika je prosječna razlika u godinama izrazito visoka zbog dva para bračnih drugova kojih dijeli 35 godina, a riječ je o ponovljenim brakovima.¹⁷⁸ U 93 slučaja (32,51%) je žena bila starija prilikom ženidbe. Kao i kod ženika, nevjeste su također bile najčešće starije između 1 i 3 godina, odnosno u 58,06% brakova. Promatrajući razdoblje od 1 do 5 godina, žene su bile starije u 76,34% slučajeva, dok ih nakon 14 nema. Analiza ovih podataka rađena je na uzorcima gdje je dobne razlike bilo, te su izostavljeni mladenci iste godine starosti kojih je ukupno bilo 7,43%.

U istraživanjima dubrovačkog plemstva zabilježena najveća dobna razlika među supružnicima u razdoblju između 1731. i 1780. godine, čak 14 godina. No, kad se u obzir uzmu grad Dubrovnik i dubrovačka sela, razlika je mnogo manja u pojedinim razdobljima, a kretala se između 2 i 6 godina.¹⁷⁹ U 18. i 19. stoljeću su pridošlice iz Konavala u Dubrovniku u prosjeku bili stariji 7 godina od svojih nevjesta, dok su u Primorju (19. stoljeće) muškarci bili stariji samo 2 godine.¹⁸⁰ U Kominu (1825. – 1856.) je razlika među bračnim partnerima iznosila 4,73 godina u korist ženika, dok je

¹⁷⁷ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*, 30.

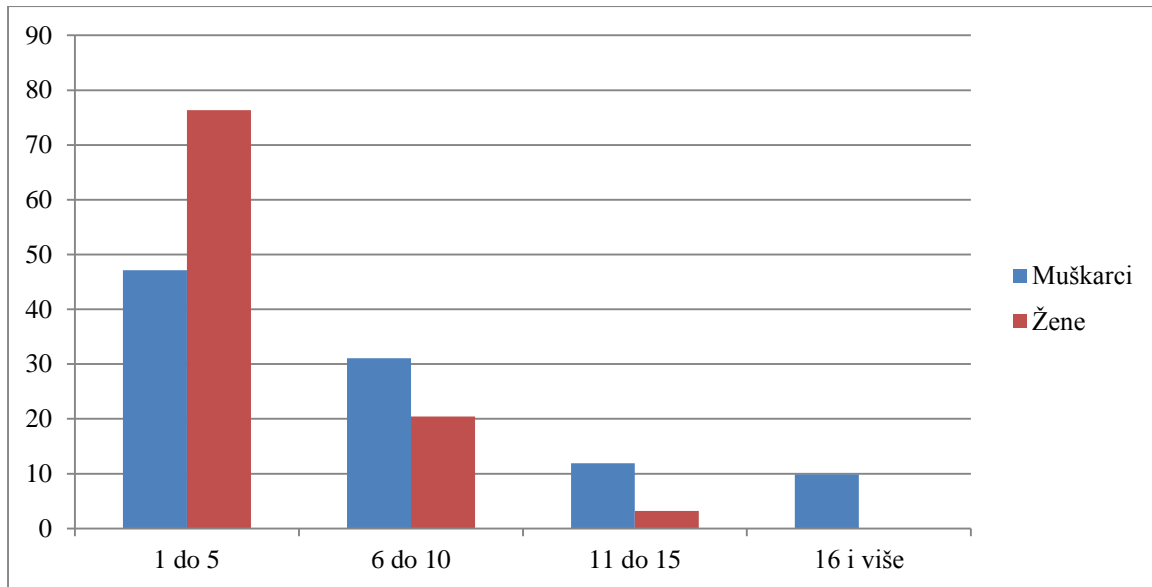
¹⁷⁸ Prvi je brak sklopljen 10. studenog 1824. godine između udovca Franje Orlića (55) po zanimanju građanin i Foške Filiplić (20) po zanimanju seljanka, koja ulazi u prvi brak. Kumovi su na vjenčanju bili Ivan Defar i Martin Filiplić, a brak je ozakonio svećenik Ivan Bogović. Drugi je brak sklopljen 31. kolovoza 1824. između udovca Jurja Licarda (60) po zanimanju seljak i Marije Pelizari (25), također seljanka koja ulazi u prvi brak. Kumovi su na vjenčanju bili Ivan Filiplić i Šime Milanović, a vjenčao ih je svećenik Giuseppe Corinaldi.

¹⁷⁹ N. Vekarić i dr. *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*, 30.

¹⁸⁰ Isto, 31.

kod nevjeste razlika bila 3,44 godina. U samo 25 (22,12%) brakova, žene su bile stariji bračni partner.¹⁸¹

Grafikon 22. Dobna razlika među mladenacima u župi Tinjan (1818. – 1850.)

¹⁸¹ M. Šunjić, „Prirodno kretanje stanovništva Komina“, u: *Anali Dubrovnik*, 50 (2012): 365-384, 370.

Tablica 18. Razlike u godinama među supružnicima (1818. – 1850.)

M stariji od Ž (cca)	Broj	%	Ž starija od M (cca)	Broj	%
1 godinu	24	7,43	1 godinu	22	6,81
2 godine	15	4,64	2 godine	16	4,95
3 godine	21	6,50	3 godine	16	4,95
4 godine	16	4,95	4 godine	8	2,47
5 godina	15	4,64	5 godina	9	2,78
6 godina	16	4,95	6 godina	7	2,16
7 godina	11	3,40	7 godina	2	0,61
8 godina	15	4,64	8 godina	4	1,23
9 godina	13	4,02	9 godina	4	1,23
10 godina	5	1,54	10 godina	2	0,61
11 godina	5	1,54	11 godina	2	0,61
12 godina	6	1,85	14 godina	1	0,30
13 godina	3	0,92	UKUPNO:	93	32,51
14 godina	3	0,92			
15 godina	6	1,85			
16 godina	2	0,61			
17 godina	3	0,92			
18 godina	2	0,61			
19 godina	2	0,61			
20 godina	2	0,61			
22 godine	2	0,61			
23 godine	1	0,30			
24 godine	2	0,61			
26 godina	1	0,30			
35 godina	2	0,61			
UKUPNO:	193	67,48			
			/ kod M	7	2,16
			/ kod Ž	3	0,92
			/ kod M i Ž	3	0,92
			Jednaka dob	24	7,43
			UKUPNO:	323	100

*(/) – nedostaje podatak o dobi.

5.5. PONOVLJENI BRAKOVİ

Ponovljeni su brakovi u prvoj polovici 19. stoljeća nerijetko bili uzrokovani smrću jednog od supružnika, najčešće muškaraca. Utjecaj na ovakve pokazatelje mogu se pripisati kraćem životnom vijeku ženika, te činjenicom da su nerijetko bili stariji od svojih supruga.¹⁸² Samim time, žene su vrlo često stupale u drugu bračnu zajednicu jako mlade, najčešće zbog sigurnosti i skrbi o njihovoj malodobnoj djeci. Također, u slučaju smrti supruge, muškarci su nerijetko stupali u novi brak kako bi djeca bila zbrinuta, posebice ako je riječ o novorođenčadi ili dojenčadi.¹⁸³ Osim toga, veliku je ulogu pri sklapanju novog braka imala i spolnost.

Prema analiziranim maticama vjenčanih župe Tinjan (1800. – 1850.) sklopljeno je 25,97% brakova udovaca i udovica. Možemo reći da je svaki četvrti sklopljeni brak u polovici stoljeća bio brak u kojem je jedan od supružnika ili oboje stupilo u ponovljeni brak. Udovaca je bilo zastupljeno dva puta više, 124 (23%). Udovice su se vjenčavale mnogo rjeđe te ih je u promatranom razdoblju bilo svega 51 (9,46%) (Grafikon 23.). Brakova u kojima su oba supružnika bili udovci bilo je 6,49%. Slični su rezultati (6,8%) dobiveni za susjednu Italiju - mjesto San Cataldo na Siciliji (1832. – 1855.). Tamo je brakova između udovca/udovice i neudanog/neoženjene bilo 18,2%.¹⁸⁴ U Kominu je primjerice u razdoblju od 1796. do 1856. bilo svega tri.¹⁸⁵ U župi Tinjan je brakova između udovaca/udovica i neudanog/neudane bilo 101 (18,73%). Naravno, najveći broj vjenčanih, bio je između mladenaca koji ulaze u bračnu zajednicu prvi put, 382 (70,87%).

Muškarci su se ponovno ženili dva, tri, četiri ili više puta. Smatra se da su muškarci više stupali u ponovljene brakove, posebice kad je riječ o mlađim udovcima, ali i starijima koji su u vrlo kratkom vremenu pronalazili novu bračnu

¹⁸² N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*, 59.

¹⁸³ M. M. Crljenko, *Nepoznati svijet istarskih žena*, 34.

¹⁸⁴ Federica Riggi, *Matrimoni a San Cataldo. La nuzialità (1832. – 1855.)*, Università degli Studi di Palermo, Facoltà di scienze della formazione, Anno Accademico 2004 – 2005, 58., dostupno na: http://store.storageecc.it/101/tesidilaurea/tesi_federica_riggi.pdf

¹⁸⁵ M. Šunjić, „Prirodno kretanje stanovništva Komina“, 372.

družicu. Žene su, za razliku od muškaraca u starijim godinama teže pronalazile novog partnera.¹⁸⁶

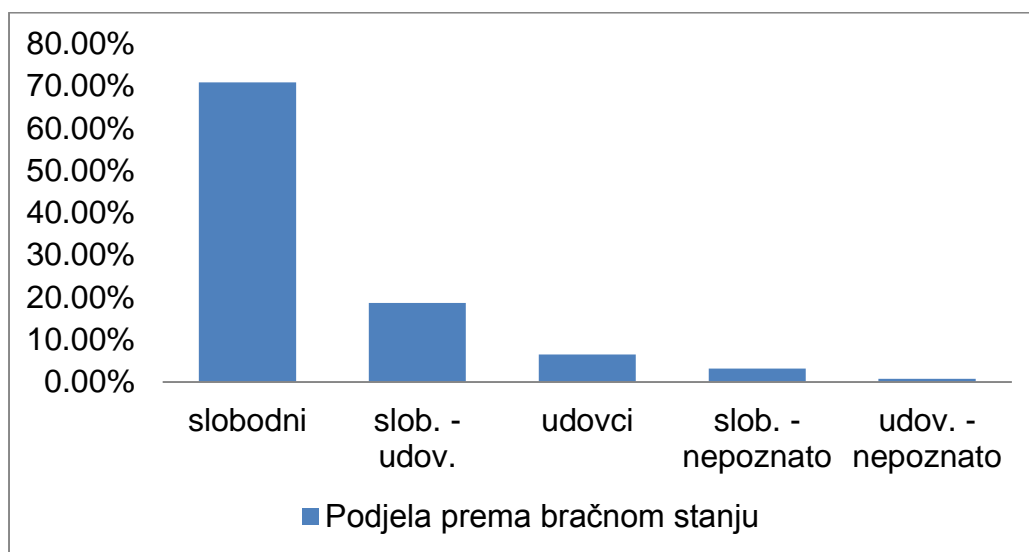
U župi Tinjan se Šime Šegon vjenčao četiri puta, te je svaki brak sklopljen sa ženom koja nije bila udovica. Vremenski raspon između brakova nije velik. Prvi je brak sklopljen 1839., zatim drugi 1844., a treći i četvrti 1850. godine. Naime, treća Šegonova supruga (Magdalena) je umrla 15. kolovoza 1850. godine zbog preuranjenog poroda. Na porodu je preminulo i novorođeno dijete, Augustin. Nakon dva mjeseca, Šime se ponovno oženio. Razlog tomu jest vjerojatno briga o djeci iz prethodnih brakova. Iz prvog je braka imao sina Grgura, a iz drugog braka dvoje djece od kojih je jedno umrlo sa 5 godina od vodene bolesti. Bitan podatak je također i zanimanje Šime Šegona koji je bio zemljoposjednik. Možemo pretpostaviti da je brzina ulaska u naredne brakove, osim djece, bila i briga za imanje koje je posjedovao. Također, kao zemljoposjednik je bio poželjni suprug.

Muškarci koji su stupali u ponovljene brakove u prosjeku su stari 37,22 godine. Zanimljivo je što su udovice bile u prosjeku nešto starije (37,52). Od ukupnog broja udovica čak ih je 16 (31,37%) sklopilo brak sa muškarcem koji stupa u prvu bračnu zajednicu. No, što se dobne razlike tiče, ne odudaraju od udovica. Žene su nerijetko ostajale udovicama već u dvadesetim godinama, a prema analiziranim podacima slobodni su mladenci u prosjeku bili stariji od svojih nevjesta (udovica) čak 5 godina.¹⁸⁷

¹⁸⁶ Elena De Marchi, *Dai campi alle filande, Famiglia, matrimonio e lavoro nella "pianura dell'Olona" 1750. – 1850*, Franco Angeli Storia, 227., dostupno na: : <https://books.google.hr/books?id=VEMk-4wKR94C&pg=PA263&lpg=PA263&dq=registri+matrimoniali+nell%27ottocento&source=bl&ots=9jPjG2Cnan&sig=71OtcfyOOONTsL5Tc9DVvNdXmPQ&hl=hr&sa=X&ved=0ahUKEw1c-dzojMAhWnKJoKHfstDywQ6AEIOjAE#v=onepage&q=vedovi&f=false>

¹⁸⁷ Analiza je napravljena na uzorku od pet bračnih parova zbog nedostatka podataka o dobi kod ostalih.

Grafikon 23. Podjela mladenaca prema bračnom stanju u župi Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća

5.6. MLADENCI IZ OSTALIH ŽUPA

U maticama se vjenčanih župe Tinjan mjesto odakle dolaze mladenci počinje sustavno bilježiti u veljači 1821. godine, no taj podatak možemo povremeno iščitati već od 1800. godine u rubrici imena i prezimena budućih supružnika. Prema raspoloživim podacima vidljivo je da su oba partnera većinom bili pripadnici župe Tinjan (30,98%). Gotovo se polovica mladenki (44,52%) vjenčala u svojoj župi, a mladoženje nešto manje 39,51%. Sukladno tome, vjenčanja su mladenki iz drugih župa bila vrlo rijetka, svega 10,20%, što ne čudi, obzirom da se je obred vjenčanja najčešće odvijao u župi mladenke. Broj mladoženja iz ostalih župa bio je dvostruko veći (24,30%). Najčešća mjesta odakle dolaze mladenci jesu, naravno, mjesta najbliža župi Tinjan (Tablica 19. i 20.). Jakov Jelinčić navodi najčešća mjesta odakle su dolazili zaručnici u 18. stoljeću, a neka mjesta su: Kringa, Muntrilj, Zarečje, Fuškulin, Beram, Kanfanar, Šterna, Pazin, Baderna, Karnija itd.¹⁸⁸

¹⁸⁸ J. Jelinčić, „Župne matične knjige s područja općine Tinjan do 1948. godine“, 82.

Tablica 19. Podrijetlo mladoženja u župi Tinjan (1800. – 1850.)

Područje	Broj	Područje	Broj
Nepoznato	195	Nova Vas - Poreč	3
Tinjan	213	Žminj	2
Kringa	24	Kaldir	2
Beram	16	Vižinada	2
Baderna	14	Karniola	2
Muntrilj	11	Kanfanar	1
Pazin	10	Hum	1
Sv. Ivan iz Šterne	10	Grdoselo	1
Venecija	9	Gologorica	1
Višnjani	7	Sv. Petar u Šumi	1
Sv. Lovreč	5	Boljun	1
Vrsar	3	Brtonigla	1
Fuškuljin - Lim	3	Zarečje	1

Tablica 20. Podrijetlo mladenki u župi Tinjan (1800. – 1850.)

Područje	Broj	Područje	Broj
Nepoznato	244	Paz	1
Tinjan	240	Brezovica	1
Pazin	10	Gologorica	1
Beram	7	Kanfanar	1
Draguč	5	Zarečje	1
Muntrilj	3	Lindar	1
Pag	3	Galižana	1
Baderna	3	Hum	1
Novaki	3	Lupoglav	1
Kringa	2	Milinki	1
Boljun	2	Sv. Lovreč	1
Baderna	2	Vižinada	1
Vranja	2	Sv. Ivan od Šterne	1

5.7. SVJEDOCI NA VJENČANJU

U polustoljetnom razdoblju (1800. – 1850.) u župi Tinjan nije zabilježena niti jedna svjedokinja. Na vjenčanju je svjedočilo uvijek dvoje svjedoka i to muškaraca, a ovakve rezultate bilježi i matica vjenčanih župe Vranja (1771. – 1806.).¹⁸⁹ Također, nerijetko nailazimo na „dežurne“ svjedoke, koji su svjedočili na različitim vjenčanjima više puta. Tako je primjerice Martin Filiplić svjedočio u 26 godina na 19,85% (107) vjenčanja. U matičnoj knjizi umrlih saznajemo da je Martin umro 4. rujna 1828. godine u 64. godini od apopleksije, a po zanimanju je bio sakristan. Možemo pretpostaviti da je Martin vrlo često boravio u Crkvi i samim time vrlo često bio „dežurni“ svjedok (Tablica 21.).¹⁹⁰

Često su mladenci vjenčani istog dana imali iste svjedoke, što nas dovodi do zaključka da mladenci nisu uvijek imali striktno određene svjedoke. Tako su primjerice Martin Filiplić i Josip Raner 26. studenog 1823. godine bili svjedočili na 5 vjenčanja. Slično je bilo i 26. studenog 1827. kada je Ivan Defar svjedočio čak 6 puta, dok je drugi svjedok četiri puta bio Gregor Škrj te dva puta Ivan Filiplić.

Najveći broj svjedočenja u jednom danu pripisuje se županu Ivanu Depieri i Vincentu Orliču koji su 23. studenog 1831. svjedočili čak 7 puta. Prema tome, svjedočenje su vrlo često obavljali župani, sakristani ili osobe bliske Crkvi koji su vjerojatno bili dostupni u datom trenutku. Nakon Martina Filiplića, najvećem je broju vjenčanja svjedokom bio Ivan Defar 16,32% (88), koji je umro u 63. godini života 1833., a uzrokom smrti stoji opaska „*ordinaria*“, odnosno prirodna smrt. Zatim je Ivan Filiplić, po zanimanju svećenik, također bio svjedokom na 70 vjenčanja (12,98%), posljednji put 1848. godine. U matici umrlih nisam pronašla podatak o njegovoj smrti, što znači da je umro nakon proučavanog razdoblja.

¹⁸⁹ J. Jelinčić, „Matična knjiga vjenčanih župe Vranja 1771. – 1806.“, U: Zbornik Općine Lupoglav, Lupoglav, 2005., 75.

¹⁹⁰ Isto.

Tablica 21. Česti svjedoci prilikom vjenčanja (1800. – 1850.)

Svjedok na vjenčanju	Broj vjenčanja	Udio %
Martin Filipić	107	19,85
Ivan Defar	88	16,32
Ivan Filipić	70	12,98
Juraj Škerlj	42	7,79
Gašpar Defar	17	3,15

6. SMRT (1800. – 1850.)

6.1. MORTALITET

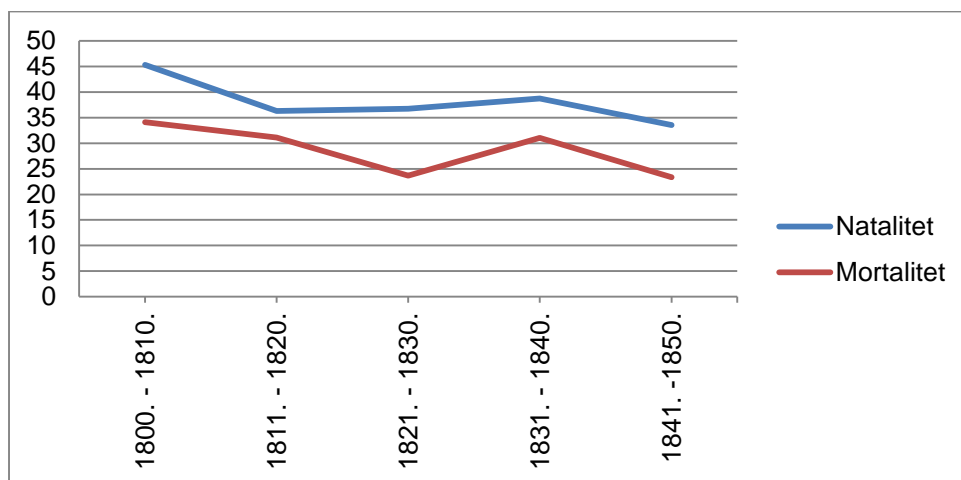
Svojstveno je za mortalitet da varira, dok je natalitet mnogo konstantniji i stabilniji. Zbog brojnih epidemija i nestašica koje je zahvatilo istarsko stanovništvo u prvoj polovici 19. stoljeća primjetne su pojedine godine u kojima je stopa mortaliteta izrazito visoka u odnosu na prosjek. Najveća stopa mortaliteta zabilježena je 1831. godine, kada je mortalitet porastao na 85,38‰ (Tablica 22., Grafikon 24.). Odmah se naredne godine stopa mortaliteta triput umanjuje. Slična je situacija vidljiva 1817. sa stopom mortaliteta 54,61‰ nakon čega se odmah naredne godine stopa umanjuje za četiri puta (1818. i 1819., 12,30‰).

Stopa mortaliteta u polovici stoljeća kretala se od najnižih 8,6‰, do najviših 85,38‰. Bitno je napomenuti da je u kriznim vremenima stopa mortaliteta bila dvostruko, a ponekad i trostruko viša od stope nataliteta. Unatoč činjenici da stope mortaliteta u pojedinim etapa pokazuju vrijednosti niže od 30‰, što je obilježje tranzicije mortaliteta, ne možemo govoriti o počecima tranzicije zbog visoke smrtnosti djece u promatranom razdoblju, niskoj prosječnoj dobi umrlih te zbog visokih stopa mortaliteta u kriznim godinama, karakterističnim za predtranzicijsko razdoblje.

Tablica 22. Prosječna stopa mortaliteta po desetogodišnjim intervalima

Godina	Broj umrlih	Broj stanovnika	Prosječna stopa mortaliteta
1800. – 1810.	450	1.200	34,08
1811. – 1820.	385	1.300	31,13
1821. – 1830.	232	1.300	23,68
1831. – 1840.	404	1.497	31,07
1841. – 1850.	336	1.769	23,33

Grafikon 24. Kretanje stope nataliteta i mortaliteta u župi Tinjan po desetogodišnjim razdobljima

6.2. GODIŠNJE KRETANJE UMRLIH

U razdoblju prve polovice 19. stoljeća matične knjige umrlih župe Tinjan bilježe 1.914 umrlih (Tablica 22., Grafikon 24.). U prosjeku je godišnje bilo 38,28 smrtnih slučajeva. U Puli je (1613. – 1815.) godišnji prosjek smrti bio 41,65,¹⁹¹ a Svetvinčenat u periodu druge polovice 18. i prve polovice 19. stoljeća bilježi 60-ak smrti godišnje.¹⁹²

Najveći je broj umrlih zabilježen 1803. (84), 1817. (71) i 1831. godine (111), čak triput veći u odnosu na ostale godine. Najmanji je broj umrlih vidljiv odmah nakon krizne godine uzrokovane glađu (1817.), 1818. (16), 1819. (16) te 1828. godine (11). Ovo je područje često bilo zahvaćeno manjim epidemijama, a rijetko većim. Epidemije dizenterije, proljeva (*fluxus*), različitih oblika groznica te gladi jesu najčešće u pedesetogodišnjem razdoblju.

Uspoređujući broj krštenih i umrlih u pregledanom razdoblju možemo vidjeti da je u kriznoj godini gladi 1817., primjetan najmanji broj krštenih (29) i vjenčanih (4). Glad, dakle, utječe na smanjenje broja rođenih i vjenčanih, dok različite epidemije, poput onih 1831. godine, ne. Vjenčanja naglo opadaju u nerodnim godinama.

¹⁹¹ S. Bertoša, *Život i smrt u Puli*, 66.

¹⁹² Danijela Dobljanović, „Svetvinčenat u matičnim knjigama umrlih...“, 542.

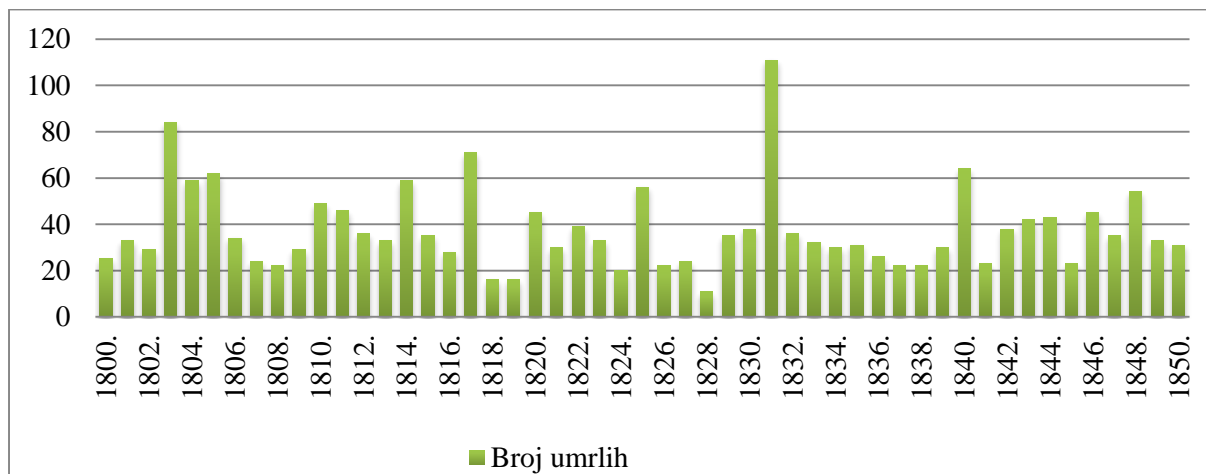
Prema spolnoj diobi umrlo je nešto više žena od muškaraca, 50,47:49,52 (Grafikon 25.). Od ukupnog broja umrlih djece je do 10. godine bilo 45,97%, odraslih 53,62% te 0,41% onih bez podataka o dobi.

Tablica 22. Broj umrlih u župi Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća

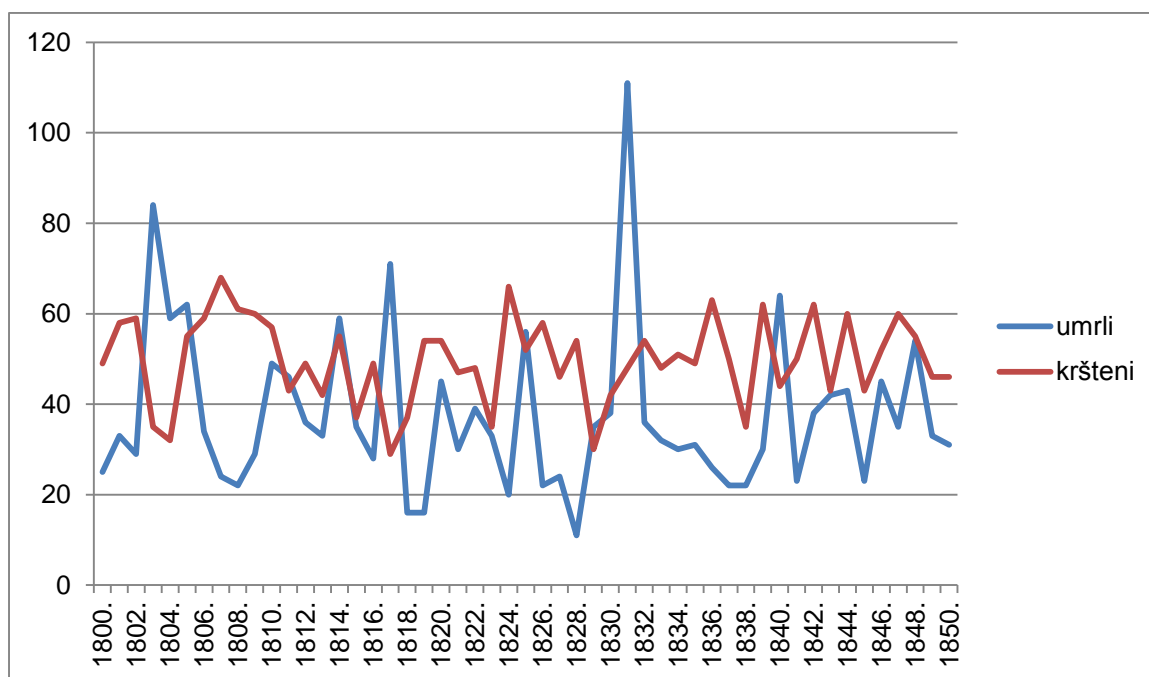
Godina	Broj umrlih	Godina	Broj umrlih
	Ukupno		Ukupno
1800.	25	1826.	22
1801.	33	1827.	24
1802.	29	1828.	11
1803.	84	1829.	35
1804.	59	1830.	38
1805.	62	1831.	111
1806.	34	1832.	36
1807.	24	1833.	32
1808.	22	1834.	30
1809.	29	1835.	31
1810.	49	1836.	26
1811.	46	1837.	22
1812.	36	1838.	22
1813.	33	1839.	30
1814.	59	1840.	64
1815.	35	1841.	23
1816.	28	1842.	38
1817.	71	1843.	42
1818.	16	1844.	43
1819.	16	1845.	23
1820.	45	1846.	45
1821.	30	1847.	35
1822.	39	1848.	54
1823.	33	1849.	33

1824.	20	1850.	31
1825.	56	Ukupno:	1914

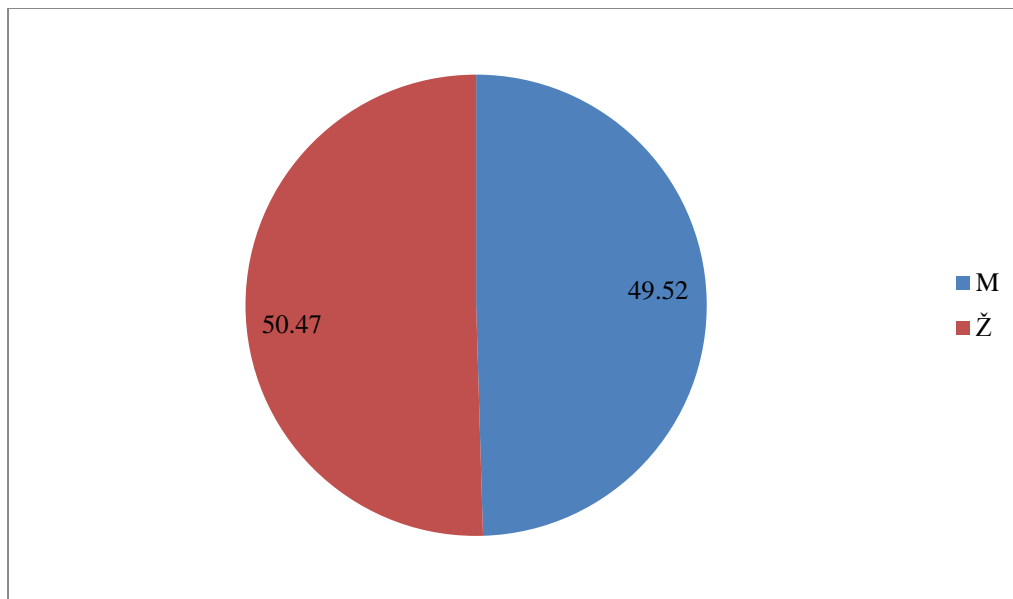
Grafikon 24. Kretanje broja umrlih u župi Tinjan (1800. – 1850.)

Grafikon 25. Kretanje godišnjeg broja krštenih i umrlih u župi Tinjan (1800. – 1850.)

Grafikon 26. Umrli prema spolu (1800. – 1850.)

6.3. SEZONSKO KRETANJE UMRLIH

U odnosu na vrijeme sklapanja braka i začeca u kojima čovjek izravno utječe na sezonski raspored religijskim i društvenim normama, najmanji je izravni utjecaj čovjeka na mjesečni raspored broja umrlih. Najvidljiviji dokaz tome jest suzbijanje sezonskih epidemija koje su kroz povijest znatno uvećavale ljetnu stopu umiranja u odnosu na danas.¹⁹³ Bitan utjecaj na visoku smrtnost u prvoj polovici 19. stoljeća imale su klimatske promjene uzrokovane pomicanjem alpskih ledenjaka, što je uzrokovalo prodor hladnog zraka diljem Europe, usred ljeta. Ovakvo je stanje uzrokovalo propast ljetina, veliku glad i strah među stanovništvom te samim time, bolesti i smrt.¹⁹⁴ Osim klimatskih uvjeta, veliku su smrtnost izazvali socio-ekonomski uvjeti. Klimatski uvjeti utječu na maksimum umrlih u zimskim mjesecima, karakterističan za prostor srednje i sjeverne Europe, te ljetni maksimum zatupljen u južnim predjelima, dok su društveno ekonomski uvjeti usko vezani uz higijenske i zdravstvene uvjete i lošu prehranu.¹⁹⁵ Nedovoljni higijenski i zdravstveni uvjeti, posebice za novorođenčad i dojenčad, uzrokovali su veliku smrtnost kod djece.

¹⁹³ N. Vekarić i B. Vranješ-Šoljan, „Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj“, 44.

¹⁹⁴ Miroslav Bertoša, „Glad i „kriza mortaliteta...“, 3 – 4.

¹⁹⁵ D. Doblanović, „Povijesnodemografske crtice o stanovništvu župe Čepić...“, 92.

Prema nekim istraživanjima, vidljivo je da su djeca najčešće umirala u ljetnim mjesecima (uzrokovano crijevnim infekcijama), dok su odrasli češće umirali zimi.¹⁹⁶ Higijenski su uvjeti posebice utjecali na djecu mlađe dobi zbog loših uvjeta života i slabe otpornosti na različite infekcije.¹⁹⁷

Najveća smrtnost bilježi se u siječnju i ožujku, zatim se od travnja do srpnja smanjuje broj umrlih, da bi se kasnije ponovno dosegnuo maksimum u kasnim ljetnim i jesenskim mjesecima, u kolovozu pa sve do listopada (Tablica 23., Grafikon 27.). Trećina umrlih u polustoljetnom razdoblju zabilježena je od kolovoza do listopada, a najveći je broj umrlih zabilježen u rujnu. U rujnu je stopa mortaliteta najviša 1825. godine s 19 smrti (16,75%) (Grafikon 28.). Riječ je o djeci do 10. godine života koji su kobno završili zbog epidemije dizenterije. Naime, te je godine dvije trećine umrlih stradalo upravo od te bolesti. Tog rujna (1825.) vidljive su višestruke smrti iz istih obitelji, pregledano prema kućnom broju. Tako je primjerice, od dizenterije stradalo troje djece Antuna Vlahovića na kućnom broju 226.¹⁹⁸

Nehigijenski uvjeti života, nečista voda i korištenje vode iz lokvi u razdobljima suše, nerijetko je rezultirala epidemijama dizenterije, koja je posebice pogađala djecu.¹⁹⁹ Osim dizenterije, česte bolesti koje se pojavljuju u rujnu u prvoj polovici 19. stoljeća, jesu *ordinaria* (9,94%), *febris* (5,23%) i *vermes/vermium* (4,71%). Iz analize su isključene nepoznate bolesti. Gotovo polovica umrlih u rujnu u polustoljetnom razdoblju, bila su djeca do 10. godine starosti (47,41%). Najmanje umrlih bilo je u mjesecu lipnju i srpnju. Ovakvi se rezultati ne razlikuju mnogo od ostalih demografskih analiza istarskih mjesta. U Poreču je najveća smrtnost vidljiva u siječnju, a zatim u listopadu i prosincu.²⁰⁰ Zatim je u Novigradu najveća smrtnost prisutna od kolovoza do listopada.²⁰¹ U Puli (1625. – 1815.) je također najveći porast prisutan od kolovoza do listopada, zatim u siječnju.²⁰² Zanimljivo je što 1817. godina sa visokim mortalitetom bilježi najviše umrlih u travnju, a zatim u lipnju. Sasvim

¹⁹⁶ N. Vekarić i B. Vranješ-Šoljan, „Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj“, 44., vidi i: J. Čapo, „Sezonske varijacije demografskih...“, 126.

¹⁹⁷ J. Čapo, „Sezonske varijacije demografskih...“, 127.

¹⁹⁸ Antun (4) i Elena/Helena (7) preminuli su 21. rujna, te Barbara (10 mjeseci), 24. rujna 1825. godine od opake dizenterije koja je pokosila stanovništvo župe Tinjan, posebice djecu.

¹⁹⁹ Milan Radošević, „O dizenteriji, ospicama, sifilisu, šarlahu i tifusu u istarskoj provinciji za talijanske međuratne uprave (1918. – 1940.), u: Problemi sjevernog Jadrana 14 (2015), 58.

²⁰⁰ E. Ivetić, „La popolazione di Parenzo...“, 176.

²⁰¹ M. Budicin, „L'andamento della popolazione a Cittanova...“, 86.

²⁰² S. Bertoša, *Život i smrt u Puli*, 66.

drugačije podatke pronalazimo u Novigradu iste godine gdje se maksimum dostiže u rujnu i listopadu (Grafikon 29.).²⁰³ Visoku smrtnost u ljetnim i jesenskim mjesecima možemo pripisati velikim klimatskim promjenama i malnutriciji što je pokrenulo različite respiratorne probleme te probleme probavnog sustava, dok je u zimskim mjesecima najveći problem hladnoća.²⁰⁴ Zimski je maksimum umrlih vidljiv u župi Čepić sa 30% umrlih u prosincu, siječnju i veljači, a zatim u kasno ljeto.

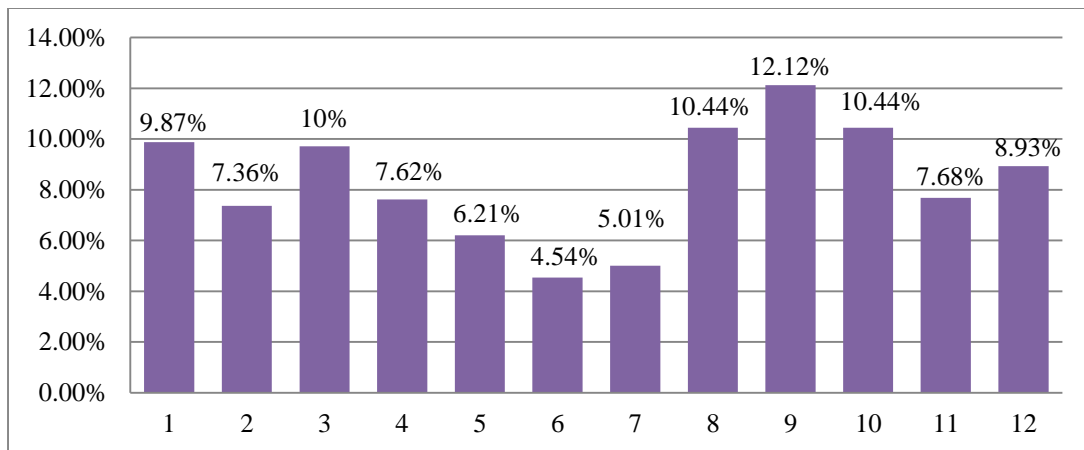
Tablica 23. Mjesečna distribucija umrlih u prvoj polovici 19. stoljeća u župi Tinjan

MJESEC	BROJ UMRLIH	UDIO %
Siječanj	189	9,87
Veljača	141	7,36
Ožujak	186	9,71
Travanj	146	7,62
Svibanj	119	6,21
Lipanj	87	4,54
Srpanj	96	5,01
Kolovoz	200	10,44
Rujan	232	12,12
Listopad	200	10,44
Studeni	147	7,68
Prosinac	171	8,93

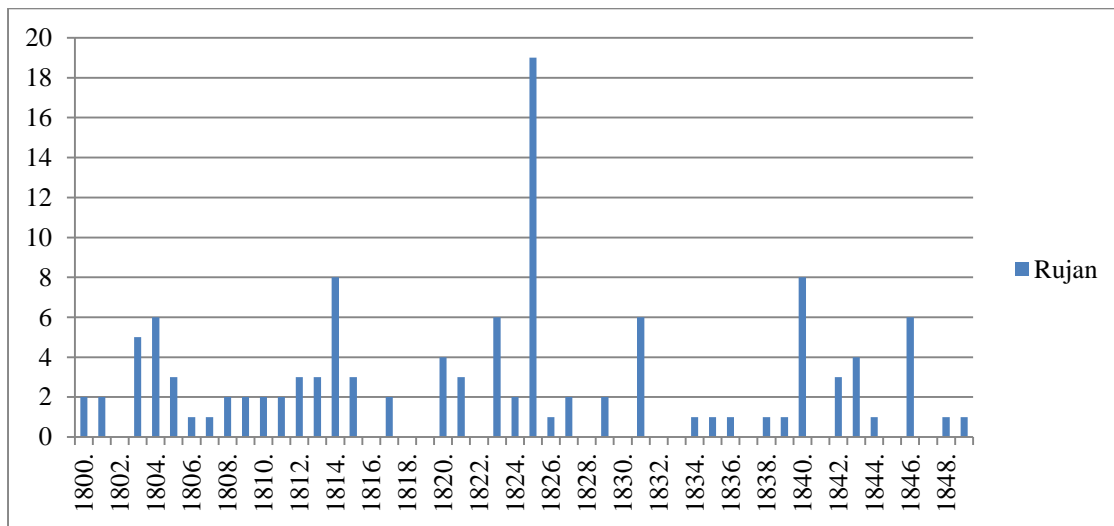
²⁰³ M. Bertoša, «Lienteria cronica» e «Febbre consuntiva» (La fame, il tifo petecchiale e la morte a Cittanova nel 1817), u: Atti 19 (1988. – 89.), 190. – 191.

²⁰⁴ M. Budicin, „L'andamento della popolazione a Cittanova...“, 86.

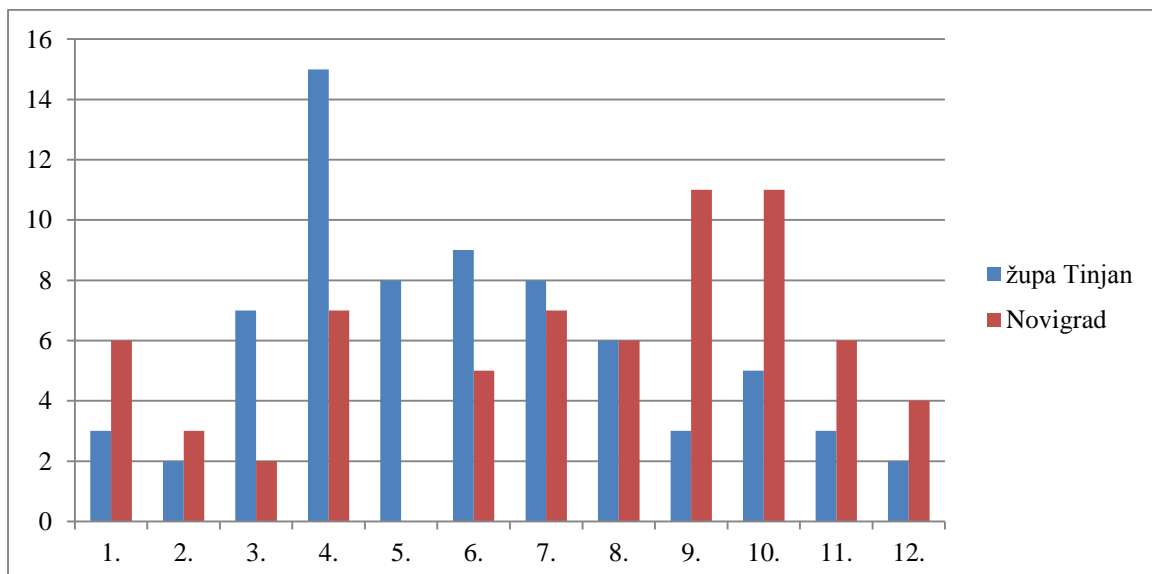
Grafikon 27. Sezonsko kretanje umrlih u župi Tinjan (1800. – 1850.)

Grafikon 28. Udio umrlih u mjesecu rujnu u župi Tinjan (1800. – 1850.)

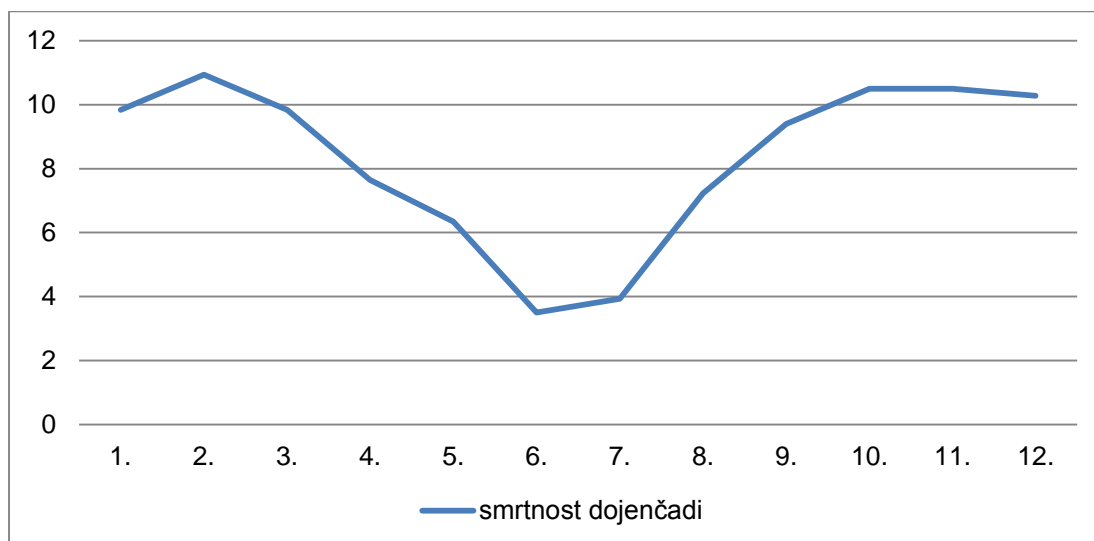
Grafikon 29. Usporedba sezonskog kretanja umrlih 1817. godine u župama Tinjan i Novigrad

Sezonsko kretanje umrlih razlikuje se usporedimo li dobne skupine. Nepovoljni klimatski utjecaji uzrokovani vrlo niskim temperaturama ponajviše su se odrazili na dojenčad. Smrtnost dojenčadi najizraženija je zimi i u jesen (Grafikon 30.). Visoka stopa mortaliteta kreće se od siječnja do ožujka, gdje postiže svoj maksimum te postupno raste od listopada do prosinca. Zatim je smrtnost djece izražena u siječnju, a svoj maksimum dostiže u kolovozu, rujnu i listopadu (Grafikon 31.). Također, smrtnost osoba starijih od 10. godina raste u siječnju, zatim ožujku, pa ponovno raste u kasno ljeto sve do listopada (Grafikon 32. i 33.).

U polustoljetnom razdoblju najviše je umrlih pripisano jeseni (30%), zatim zimi (26%), nakon čega slijedi pad u ljeto (20%) te lagani rast u proljeće (24%) (Grafikon 34.). Smrtnost dojenčadi je bila najizraženija zimi, sa gotovo trećinom umrlih u ukupnom broju (28,34%) i u jesen sa četvrtinom umrlih (24%). Skupina osoba starijih od 60 godina također bilježi veliki porast zimi, gotovo četvrtina (22,95%), pa tako su najmlađi i najstariji činili preko polovice umrlih zimi (51,29%) (Grafikon 35.). Ovakvi rezultati nisu iznenađujući, jer poznato je da su to najosjetljivije skupine, koje su podlijegale velikoj hladnoći i epidemijama.

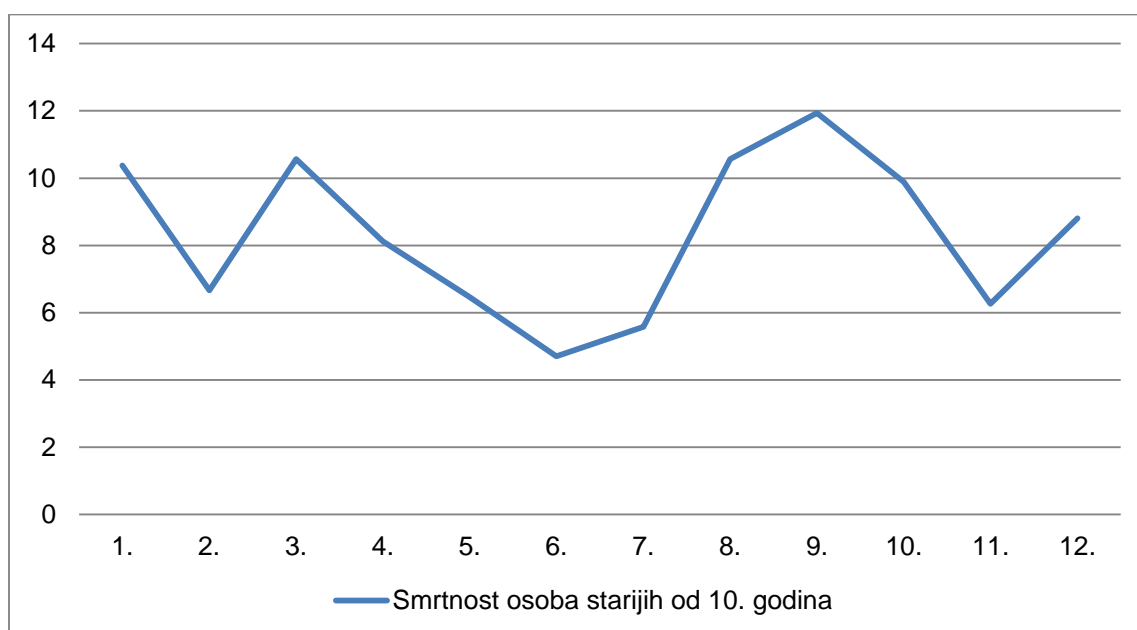
Grafikon 30. Sezonsko kretanje broja umrle dojenčadi (do 12. mjeseci) u župi Tinjan (1800. – 1850.)

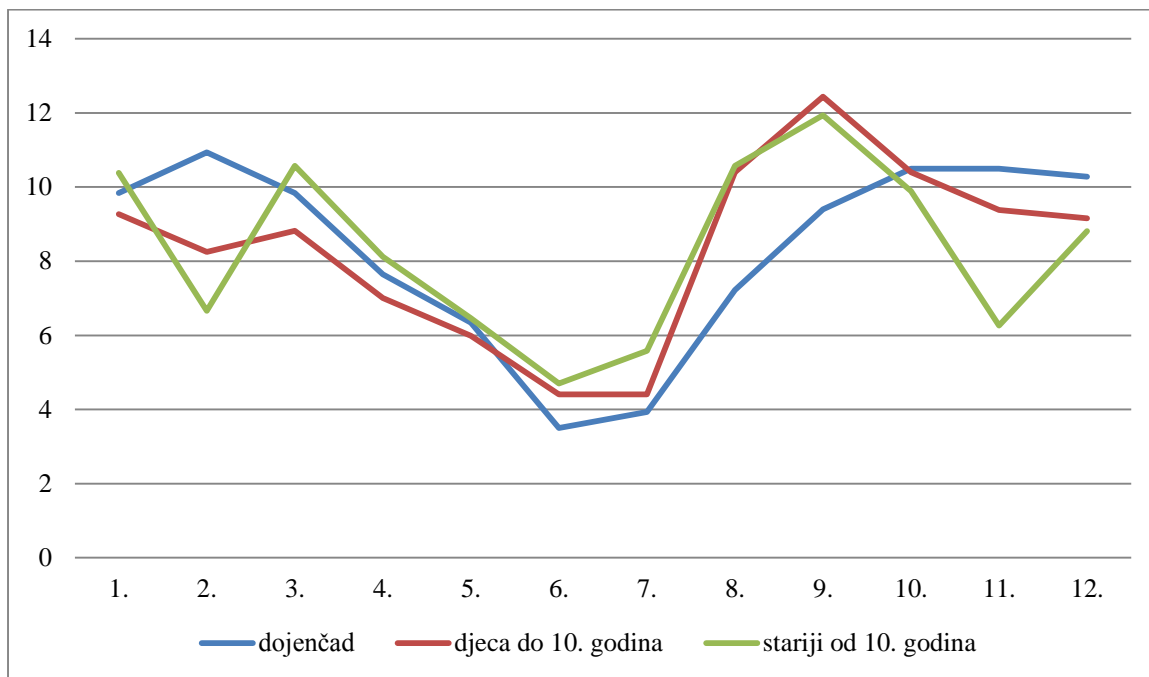
Grafikon 31. Sezonsko kretanje smrti djece do 10. godine starosti u župi Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća

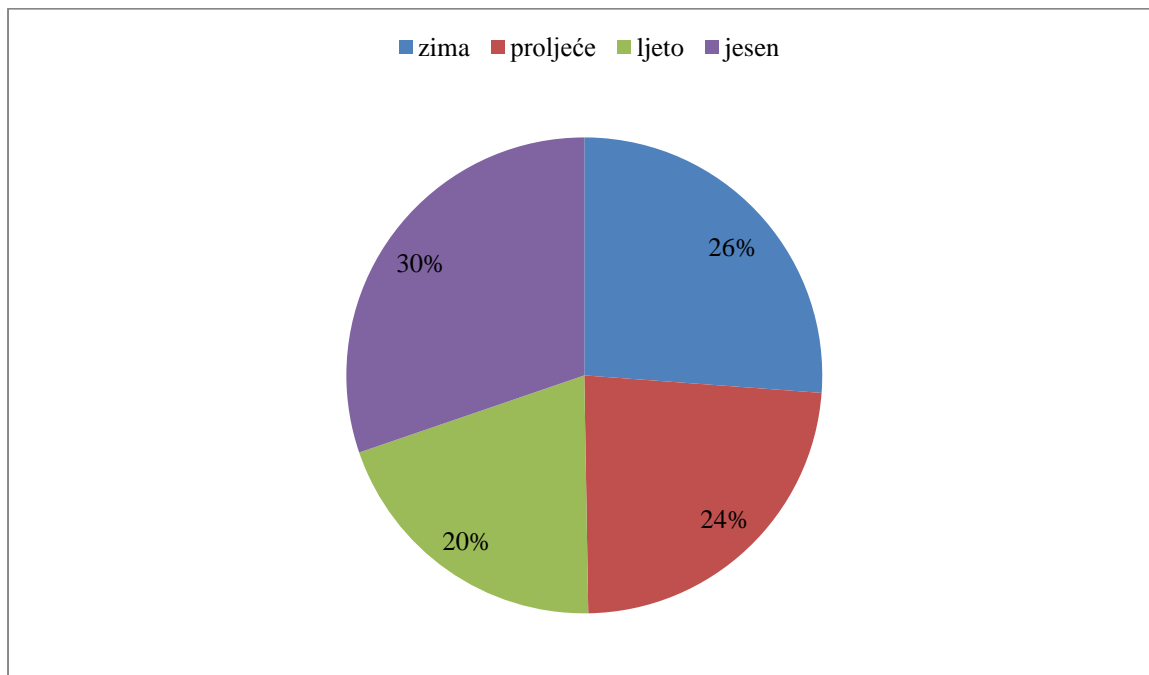
Grafikon 32. Sezonsko kretanje smrtnosti starijih od 10. godina u župi Tinjan (1800. – 1850.)

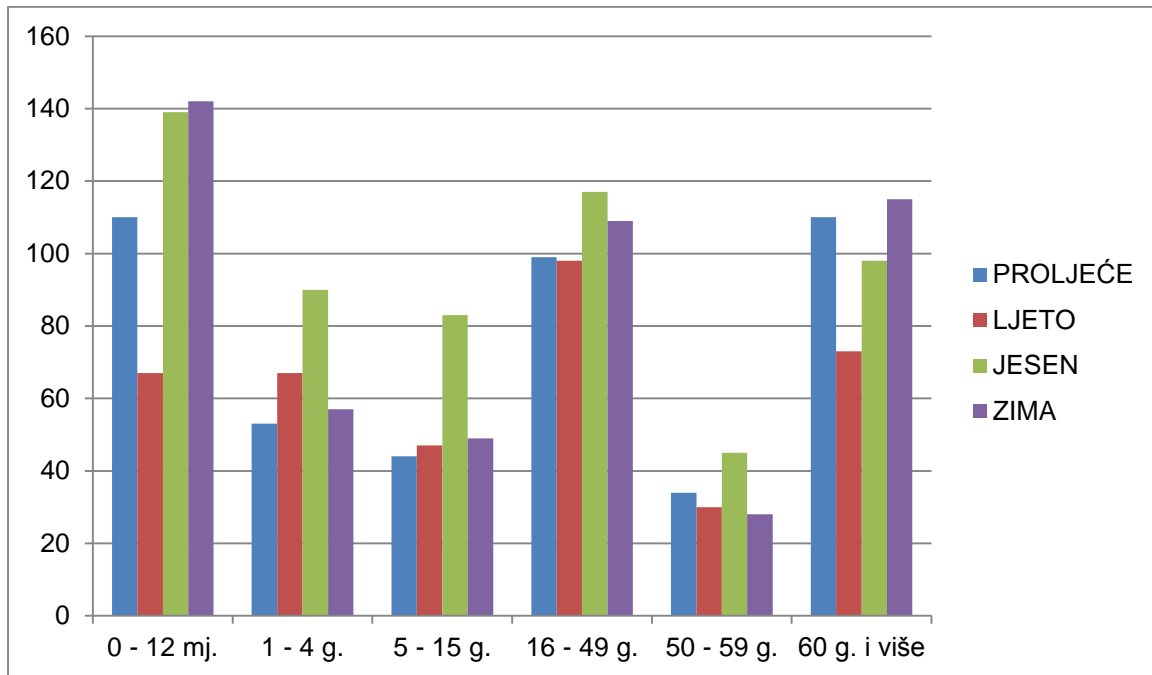
Grafikon 33. Odnos sezonskog kretanja smrtnosti prema dobnom kontingentu u župi Tinjan (1800. – 1850.)

Grafikon 34. Smrtnost prema godišnjim dobima u župi Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća

Grafikon 35. Smrtnost prema dobnim skupinama po godišnjim dobima župe Tinjan u polustoljetnom razdoblju (1800. – 1850.)

6.4. DOBNA I SPOLNA STRUKTURA UMRLIH

Nehigijenski uvjeti, pothranjenost i neadekvatna prehrana, epidemije i različite zarazne bolesti, udaljenost stanovnika ruralnih krajeva od liječnika te mnogi drugi čimbenici znatno su utjecali na prosječnu životnu dob.²⁰⁵ Prosječna doživjela dob u tom razdoblju iznosila je 33,85 godina. Prosječni životni vijek muškaraca bio je 32,86, a žena 34,75 godina. Žene su u prosjeku bile dugovječnije, iako razlika u doživjeloj dobi u Tinjanu nije tako drastična kao u Dubrovniku (15 godina).²⁰⁶ Potrebno je ove podatke gledati s oprezom jer su veliku smrtnost u polustoljetnom razdoblju činila novorođenčad i mala djeca.

Među ukupnim brojem umrlih, djece do godine dana bilo je gotovo četvrtina (22,69%). Isključimo li iz izračuna prosjeka životnog vijeka djecu do 15. godine, tada prosječna doživjela dob iznosi 51,68 godina. Ljudi su često umirali u najboljim godinama, ali bitno je napomenuti da je bilo i dugovječnih ljudi, pa i jednu osobu koja

²⁰⁵ D. Doblanović, „Svetvinčenat u matičnim knjigama umrlih“, 543.

²⁰⁶ M. Šunjić, „Prirodno kretanje stanovništva Komina“, 380.

je prešla stotu. Tako je 9. rujna 1846. godine umro Ivan Pajca s kućnog broja 208 u 102. godini, a kao uzrok smrti navodi se starost (*senectus*). U navedenom razdoblju bilo je čak 77 umrlih u starosti od osamdeset i više godina i to 35 (45,45%) muškarca i 42 (54,54%) žene.

Najveća je smrtnost u djece do četvrte godine (37,81%). Kod muškaraca je veća smrtnost vidljiva u prvim godinama života (do 15.). Veća smrtnost kod žena zabilježena je od 15. do 40. godine, dakle u fertilnom periodu. Ovakvi nam podaci pokazuju da je smrtnost kod žena nerijetko povezana s porodima ili bolestima uzrokovanim oslabljenim organizmom vezanim uz porodništvo. U dubokoj starosti, odnosno od 80 do 100 godina, umrlo je više žena nego muškaraca (7,69%) (Tablica 24.).

Kada govorimo o dobi, bitno je napomenuti da podatke ponekad ne možemo uzimati sa sigurnošću točnima. Nerijetko svećenik nije imao podatke o dobi pokojnika iz višestrukih razloga, te je u maticu upisivao približne godine. Posebice su se u razdobljima gladi žitelji iz drugih mjesta nalazili u župi Tinjan u potrazi za hranom, radi čega bi u slučaju smrti, svećenik bilježio približnu starosnu dob zbog nedostatka podataka o pokojniku.

Tablica 24. Dobna i spolna struktura umrlih u župi Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća

DOB	MUŠKARCI		ŽENE		UKUPNO	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Do 12 mj.	258	27,24	199	20,57	457	23,87
1 – 4	121	12,77	146	15,09	267	13,94
5 – 9	88	9,29	60	6,20	148	7,73
10 – 14	34	3,59	31	3,20	65	3,39
15 – 19	37	3,90	37	3,82	74	3,86
20 – 24	33	3,48	38	3,92	71	3,70
25 – 29	29	3,06	41	4,23	70	3,65
30 – 34	20	2,11	34	3,51	54	2,82
35 – 39	19	2	32	3,30	51	2,66
40 – 44	26	2,74	30	3,10	56	2,92
45 – 49	30	3,16	28	2,89	58	3,03

50 – 54	31	3,27	39	4,03	70	3,65
55 – 59	28	2,95	39	4,03	67	3,50
60 – 64	37	3,90	33	3,41	70	3,65
65 – 69	43	4,54	37	3,82	80	4,17
70 – 74	40	4,22	61	6,30	101	5,27
75 – 79	33	3,48	34	3,51	67	3,50
80 – 84	22	2,32	21	2,17	43	2,24
85 – 89	9	0,95	15	1,55	24	1,25
90 – 94	2	0,21	6	0,62	8	0,41
95 – 99	2	0,21	-	-	2	0,10
100 – 102	1	0,10	-	-	1	0,05
Nepoznato	4	0,42	6	0,62	10	0,52
Ukupno:	947	100	967	100	1914	100

6.5. SMRTNOST DJECE

U razdoblju srednjeg i ranog novog vijeka višečlane obitelji nisu rijetkost. Posebice u ruralnim sredinama, gdje je radna snaga bila izuzetno potrebna za rad u polju.²⁰⁷ Zbog toga se djetinjstvo vrlo često zanemarivalo i proces odrastanja se uvelike ubrzavao.²⁰⁸ No, pomoć u polju nije bio jedini razlog višestrukim trudnoćama. Visoka smrtnost djece, posebice novorođenčadi, izazvana bolestima, neprimjerenim higijenskim uvjetima prilikom rađanja i nedostatkom znanja o često danas banalnim zahtjevima, utjecala je na broj začeca. Radilo se na tome da se smanji smrtnost novorođenčadi, jer skoro trećina djece ne bi doživjela petu godinu života. Razlog tomu ne leži u biološkim činiteljima, već u socio-ekonomskim. Naime, zbog loših prehrambenih i zdravstvenih te higijenskih uvjeta uopće, djeca su nerijetko podlijevala raznim bolestima koja su rezultirala smrću. Najveći se mortalitet bilježi u neonatalnom razdoblju, odnosno u razdoblju do djetetovog 28. dana života.²⁰⁹

²⁰⁷ D. Doblanović, „Svetivinčenat u matičnim knjigama umrlih (1791. – 1841.)“, 543.

²⁰⁸ Filip Aries, „Otkriće djetinjstva“, u: A. Milić (prir.), *Rađanje moderne porodice*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1988, 163.

²⁰⁹ Sabine Florence Fabijanec, „Djeca pod okriljem odraslih. Odrastanje na istočnom Jadranu u razvijenom i kasnom srednjem vijeku“, u: Marija Mogorović Crljenko (ur.), *FILII, FILIAE... Položaj i*

Poboljšanjem biološko-medicinskih i socio-ekonomskih činitelja dolazi do smanjenja mortaliteta, ali i nataliteta.²¹⁰

U matičnim knjigama krštenih župe Tinjan župnik je znakom križa označavao djecu umrlu nedugo nakon rođenja. No, te podatke ne možemo uzimati kao vjerodostojne prilikom analize mortaliteta, jer je svećenik mogao zaboraviti pribilježiti takav podatak. Osim toga, svećenik nije bio liječnik i vrlo često nije znao uzrok smrti umrlog djeteta, zbog čega je taj podatak vrlo često izostavljen. To je vidljivo u upisima gdje svećenik upisuje pod uzrokom smrti opasku *naturalis*, što označava ne nasilnu smrt.

U takvim je slučajevima neminovno koristiti i maticu umrlih, u koju su dakako, sva djeca pribilježena. U prvoj polovici 19. stoljeća župa Tinjan bilježi 22,69% umrle dojenčadi, odnosno djece do 1. godine života u odnosu na sveukupan broj krštene djece. Analizirajući maticu umrlih u istom razdoblju, udio djece umrle do 10. godine života iznosi čak 34.59%, odnosno sveukupno 879 umrle djece. Ovakvi rezultati ukazuju na lošu prehranu i higijenske uvjete čitavog stanovništva, pa tako i djece.

Analiza smrtnosti po mjesecima ne odudara od ostalih istarskih mjesta. Najveći broj smrti odnosi se upravo na hladne mjesece. Visoke su vrijednosti vidljive u veljači (10,82%) i ožujku (10,19%) gdje dostiže svoj maksimum, minimum postiže u lipnju (3,60%) i srpnju (4,24%) te zatim polako počinje rasti u listopadu (10,82%) i studenom (10,19%) (Grafikon 36. i 37., tablica 25.). Najveći broj umrle novorođenčadi, dojenčadi i djece zabilježen je 1831. godine sa čak 51 smrću djece do 10. godine, a najmanji broj smrti 1828., svega 4 djece.²¹¹ U razdoblju velike gladi 1817. taj broj ne odudara previše u odnosu na ostale godine, 34 djece.²¹² Ipak, usporedimo li desetogodišnje razdoblje (1810. – 1820.) povećanje je jasno vidljivo. Smrtnost se iste godine u odnosu na prethodnu i slijedeću poveća za četiri, odnosno 6 puta (Grafikon 38.).

Smrtnost djece je bila izrazito velika te u čak 7 godina promatranog razdoblja prelazi polovicu umrlih. Najmanje je djece umrlo 1824. godine (23,80%) (Grafikon 39.

uloga djece na jadranskom prostoru, Zbornik radova 4. Istarskog povijesnog biennala, Poreč: Državni arhiv u Pazinu, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Zavičajni muzej Poreštine, 2011, 131.

²¹⁰ A. Wertheimer Baletić, *Demografija: Stanovništvo i ekonomski razvitak*, 175.

²¹¹ HR-DAPA, 1828., 1831.

²¹² Isto, 1817.

i 40.). Zanimljivo je što je odmah sljedeće godine taj broj porastao gotovo trostruko (62,50%). Prema maticama umrlih vidljivo je da je te godine snažna zarazna bolest uzrokovala veliki broj smrti, posebice kod djece do 10. godine života. Riječ je o dizenteriji, zaraznoj bolesti koja se prepoznaje po proljevu, pri čemu stolica sadržava krv. Te je godine od dizenterije umrlo 42,85% djece do 10. godine. Ukupan udio umrlih od dizenterije te godine čini 58,92%.²¹³ U ovom slučaju vidljivo je da je epidemija znatno pogodila dječju populaciju. Naime, nakon kriznih godina gladi i velikog broja umrlih, preživjeli su bili podložni raznim zaraznim bolestima zbog snažno oslabljenog i iscrpljenog imuniteta, samim time dječja je populacija najosjetljivija i sklonija bolestima od odraslih te su zbog toga i oni najviše nastradali.²¹⁴ No, veći je udio smrtnosti djece bio 1843. (64,28%). Na žalost, uzroci smrti nam nisu poznati jer je župnik u gotovo svim zapisima bilježio opasku *ordinaria*, odnosno uobičajeno. U tom slučaju možemo pretpostaviti da župnik nije znao o kojoj se bolesti radi te je stoga upisivao da je bolest uobičajena.²¹⁵ Ili pak je riječ o nekoj bolesti koja je bila uobičajena i od koje je stradao velik broj žitelja pa je prozvana uobičajenom.

U promatranom razdoblju ukupno je navedeno 507 uzroka smrti kod djece, od kojih u 39,64% upisa stoji prethodno navedena opaska. Bitno je napomenuti da je pojam „bolesti“ u svim prošlim kulturama bio socio-kulturni konstrukt čija je pojava i prepoznavanje uzrokovalo različite reakcije čovjeka i zajednice. „Bolesti“ koje opisuju povijesni izvori su zapravo simptomi određenih fizioloških stanja koja su smatrana bolešću, posebno prije razvoja laboratorijske dijagnostike na samom kraju 19. stoljeća.²¹⁶ Dakle, ovdje se može govoriti o simptomima i određenim pokazateljima, ali ne o definitivnim bolestima koje su uzrokovale smrt.

Na temelju analiziranog, najčešći je uzrok smrti uobičajena bolest (*ordinaria*) 39,64%, zatim slijedi dizenterija (*dysenteria*) 18,30%, gliste (*vermium*) 16,01%, slabost (*debilitas*) 12,09% i katar (*chatarus*) 5,88% (Tablica 26.). Ne čudi što su upravo ove bolesti najčešće kod djece, a izazvane nekvalitetnim načinom života, nehigijenskim uvjetima i lošom prehranom.

²¹³ HR-DAPA, 1825.

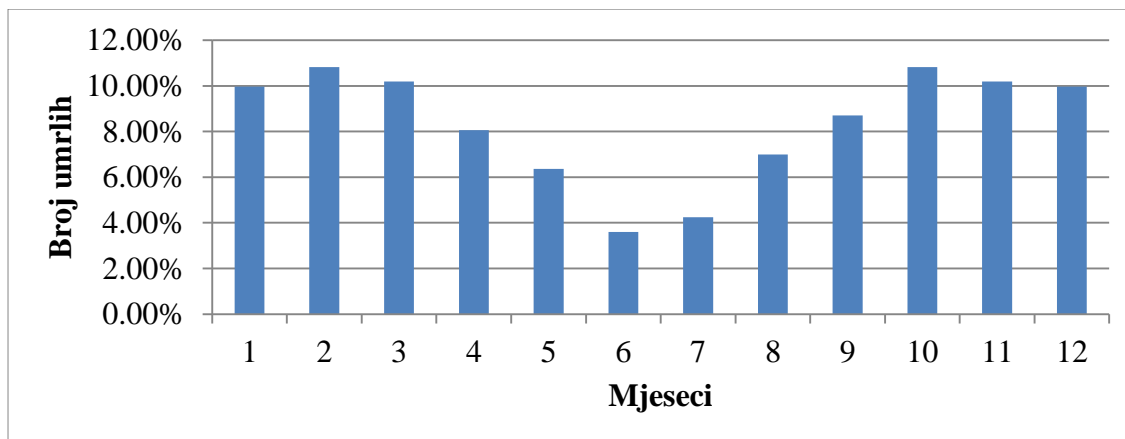
²¹⁴ D. Dobljanović, „Svetivinčenat u matičnim knjigama umrlih (1791. – 1841.)“, 546.

²¹⁵ Isto, 1843.

²¹⁶ Jon Arrizabalaga, „Problematizing retrospective diagnosis in the history of disease“, u: *Asclepio* 54, 2002, 51-53.

Smrti izazvanih nesretnim slučajem u promatranih pola stoljeća bilo je samo tri. Među njima je i smrt četverogodišnjaka koji se 9. rujna 1850. utopio u vodi.²¹⁷

Grafikon 36. Broj umrle dojenčadi u župi Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća

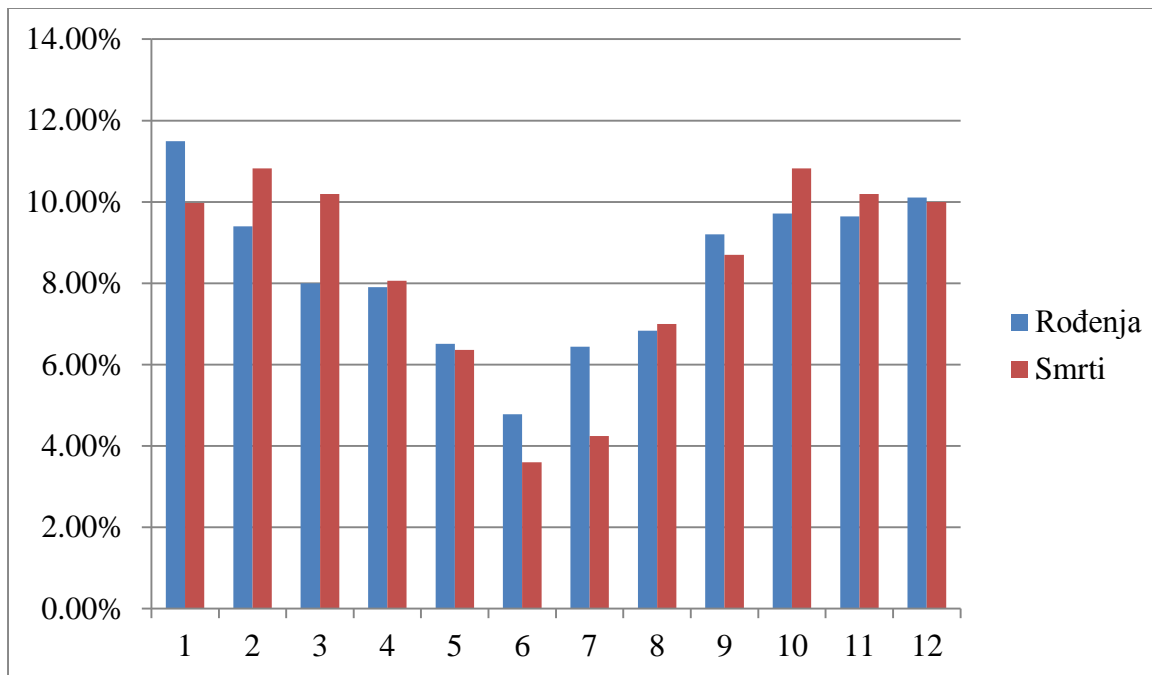

Tablica 25. Smrtnost dojenčadi po mjesecima u tinjanskoj župi (1800. – 1850.)

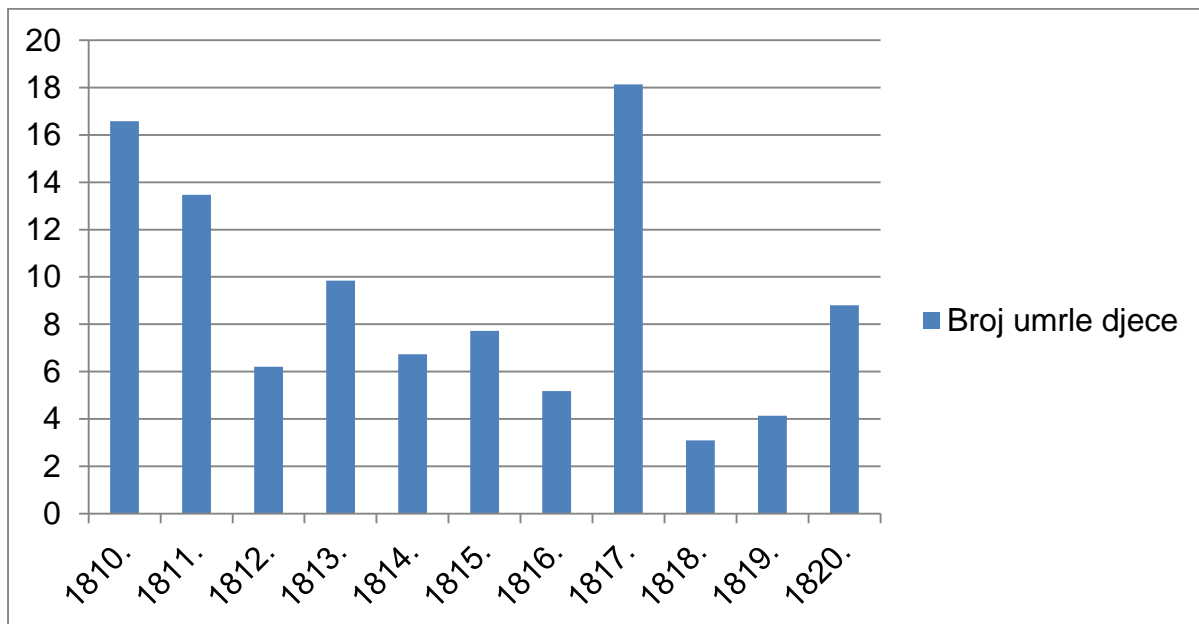
Mjesec	Broj umrle dojenčadi	%	Mjesec	Broj umrle dojenčadi	%
Siječanj	47	9,97	Srpanj	20	4,24
Veljača	51	10,82	Kolovoz	33	7,00
Ožujak	48	10,19	Rujan	41	8,70
Travanj	38	8,06	Listopad	51	10,82
Svibanj	30	6,36	Studeni	48	10,19
Lipanj	17	3,60	Prosinac	47	9,97

²¹⁷HR-DAPA, 1850.

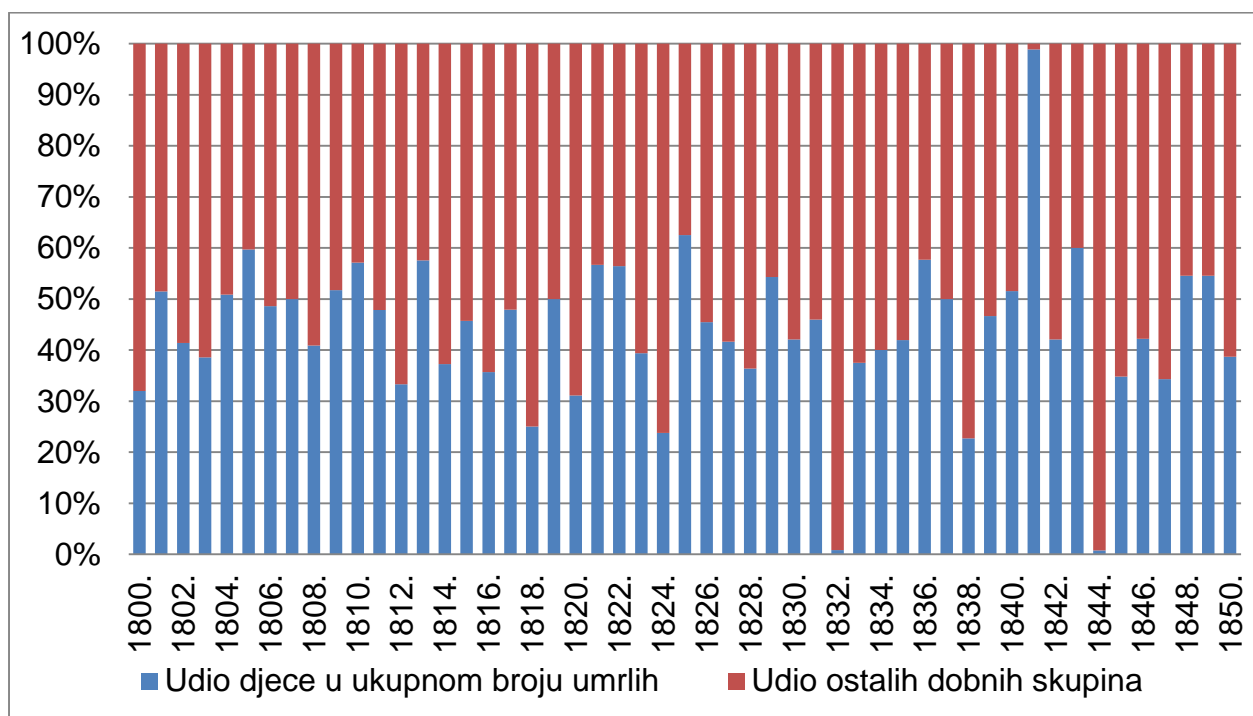
Grafikon 37. Broj rođenih i smrti dojenčadi po mjesecima (1800. – 1850.)

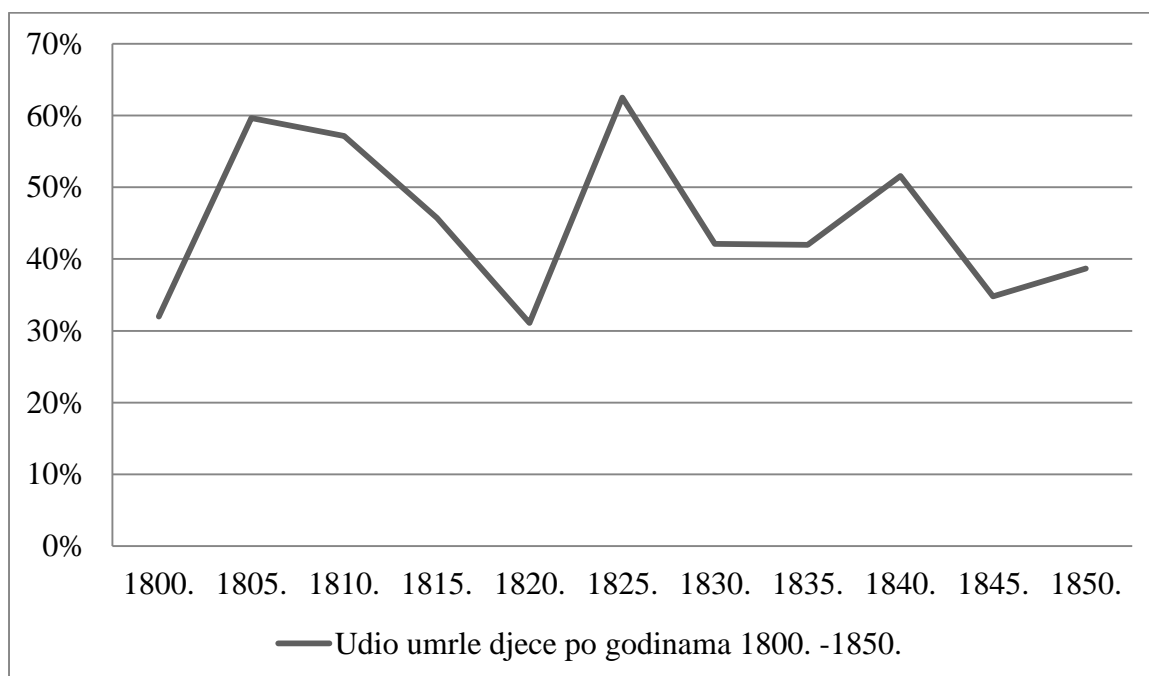
Grafikon 38. Djeca do 10. godine među ukupno umrlima u župi Tinjan (1810. – 1820.)

Grafikon 39. Odnos ukupnog broja umrle djece do 10. godine starosti u odnosu na ostale dobne skupine (1800. – 1850.)

Grafikon 40. Udio umrlih do 10. godine u petogodišnjim intervalima (1800. – 1850.)

Tablica 26. Najčešći uzroci smrti kod djece do 10. godine starosti u župi Tinjan (1800. – 1850.)

NAJČEŠĆI UZROCI SMRTI KOD DJECE DO 10. GODINE ŽIVOTA	
Disenteria (dizenterija)	56
Vermium (gliste)	49
Debilitas (slabost)	37
Chatarus (katar)	18
Ex Varuschis/ Varuschio/ Varuschium (vodene kozice)	15
Febris verminosa (groznica glista)	14
Febris pernicioza (perniciozna groznica)	13
Febris (groznica)	11
Ex malo guturis (difterija/bol u grlu)	12
Convulsio spasmodica (spazmodični grčevi)	10
Scarlatina (šarlah)	9
Phrenensis (duševna bolest)	8
Fluxus (proljev)	8
Convulsio verminosa (grčevi popraćeni glistama)	5
Convulsio (grčevi)	5
Consumptio (sušica)	4
Ex pustulus (gnojni prištići)	4
Partus imaturus (uranjeni porod)	3
Phthisis (sušica)	2
Thussis pagana (hripavac)	2
Per infortunum (nesreće)	2
Febris putrida	2
Febris malitiosa	2
Rahitide (rahitis)	1
Hydropsis (vodena bolest)	1
Tumor glandularis (glandularni tumor)	1
Tussis (kašalj)	1
Ex fractione pedis (fraktura noge)	1
Atrophia (atrofija)	1
Tiffo (tifus)	1

6.6. GODINE KRIZE MORTALITETA

Godine u kojima mortalitet naraste više od 50% od uobičajenog nazivaju se u demografiji krizom smrtnosti.²¹⁸ Razlikujemo male krize mortaliteta koje se kreću do 50% u odnosu na ostale godine, te velike krize mortaliteta kada se taj broj u odnosu na ostale godine čak i učetverostručuje.²¹⁹ U župi Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća vidimo znatan porast u slijedećim godinama, odnosno razdobljima: 1803. do 1805. godine, 1817., 1825., 1831. i 1840. godine. Uzrok je smrti u prvim godinama često izostavljen, stoga ne možemo sa sigurnošću utvrditi koje su bolesti ili stanja zabilježena u tom periodu, najčešća. Tek se od 1823. u matične knjige umrlih sustavno bilježio uzrok smrti.

6.6.1. Razdoblje od 1803. do 1805. godine

U te je tri godine ukupno umrlo 205 osoba. Preko polovice umrlih činila su djeca do 15. godine starosti (51,70%), od kojih je dojenčadi bilo 16,09%, a odrasli su onda činili 48,29% umrlih. Uzroci smrti poznati su u samo 15% slučajeva. Najčešći uzroci koji se navode jesu glad (*fame et inedia perit*) u 8 slučajeva (27,58%), gliste (*vermium*) 8 slučajeva (27,58%), boginje (*ex pustulus*) 4 (13,79%), groznice (*febris, febre maligna, putrida, malis*), 6 (20,68%), plućna tuberkuloza (*phtisis*) 2 (6,89%), moždani udar (*poplesia, apoplexia*) 1 (3,44%). Zbog gladi je u tom periodu umrlo samo jedno dijete, ostali su većinom ljudi srednjih godina (20 – 60), dok su djeca u preko 80% slučajeva umirala od glista i boginja.

6.6.2. Godina gladi 1817.

Klimatske oscilacije, epidemije, gospodarske krize, oskudica hrane i kriza mortaliteta,²²⁰ sve su to obilježja koja su zahvatila istarski teritorij, pa tako i samu župu Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća. Kao što je prethodno navedeno, stanovnici

²¹⁸ D. Dobljanović, „Svetvinčenat u matičnim knjigama umrlih“, 546.

²¹⁹ M. Bertoša, „Glad i „kriza mortaliteta“ godine 1817: istarski mikrokozmos i evropski kontekst“, *Rad JAZU*, sv. 445 (1989.), 8.

²²⁰ Isti, 4.-5.

Tinjanštine bavili su se poljoprivredom i uzgojem vinove loze. Ovi su se prirodni faktori najviše očitovali u drugom desetljeću 19. stoljeća, kada je urod poljoprivrednih dobara bio znatno oskudniji zbog klimatskih promjena. Strahovita hladnoća izazvala je neuspješne poljoprivredne radove, a samim time i glad.²²¹ Nedostatak hrane izazivao je slabost organizma i iscrpljenost stanovništva, posebice najmanjih, što je rezultiralo velikim brojem žrtava zbog epidemija i gladi.²²² O velikoj gladi i siromaštvu 1817. godine svjedoči nam zapis žminjskoga župnika Franje Ksavera Glogovca u Katalogu umrlih. On smatra da su česte kiše i neplodne godine uzrokovale veliku glad.²²³

U župi Tinjan znakovi krize započinju već na samom početku 1810. godine kada su predstavnici vlasti u Pazinskoj knežiji ukazali na problem gladi i neimaštine te zatražili pomoć.²²⁴ U maticama umrlih župe Tinjan već je 1803. godine od gladi umrlo osmero ljudi, 1815. samo jedna osoba, a 1816. dvoje ljudi. Veliki pomor pripisuje se upravo 1817. godini sa 12 umrlih (16,90%). Ove podatke valja uzeti s oprezom, jer je iste godine zabilježeno preko 40% nepoznatih uzroka smrti. Obzirom da je iste godine naveden jedan prosjak (*Nomen nescio pauper*) koji je imao oko 17 godina, a uzrok smrti nije zabilježen, moguće je da je broj umrlih od gladi zbog siromaštva bio i veći. Nestašica hrane uzrokovala je napuštanje domova u potrazi za hranom²²⁵, tako je u župi Tinjan zabilježeno 5 prosjaka kojima se ne navodi ime, a ukupan broj umrlih kojima se ne navodi kućni broj i gdje je dob umrlih približno navedena, jest 15. Ove je godine umrlo 7% više muškaraca (54%). Zanimljivo je da su ljudi umrli od gladi većinom starije dobi (30 – 70). Prosječna životna dob stradalih od gladi je 47 godina. Moguće je da su starije osobe zbog oslabljenog organizma lakše stradavale ili su starije osobe često žrtvovalе svoj obrok za najmanje.²²⁶ Samo je jedno dijete (9) zabilježeno. Uzimajući kao godine djetinjstva razdoblje do 15. godine, udio umrlih iznosi 56% i to 31% za mušku, a 26% za žensku djecu. Starijih od 15 godina sveukupno ima 44%, a od toga 23% čine muškarci i 21% žene (Tablica 27.). Unatoč velikoj zastupljenosti stradavanja od gladi, najviše je umrlih bio od katara (*chatarrus*), 18% (Grafikon 41.). Zanimljivo je što nije naveden niti jedan

²²¹ D. Doblanović, „Svetivinčenat u matičnim knjigama...“, 546.

²²² Isto, 547.

²²³ Isto.

²²⁴ D. Doblanović, „Kruh od kukuruznih oklasaka...“, 190.

²²⁵ Isto.

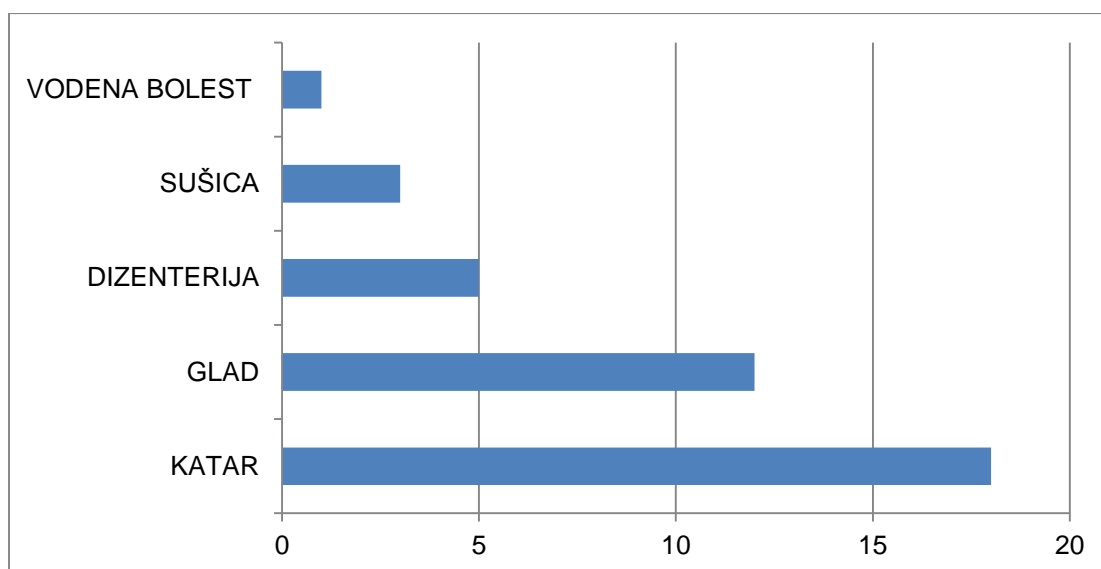
²²⁶ Isto, 548.

„uzrok smrti“ kataru u zimi, već su svi zastupljeni u proljeće i ljeto. Naravno, kao i prethodno navedeno, katar je bio samo simptom prehlade, upale pluća, raka pluća, bronhitisa ili bilo kojeg drugog respiratornog problema.

Tablica 27. Dobni kontingenti i pripadajući broj umrlih 1817. godine u župi Tinjan

1817. godina	MUŠKARCI	ŽENE	UKUPNO
0-1	8	6	14
2-4	11	9	17
5-15	3	3	6
16-49	7	6	13
50-60	5	3	8
60<	4	6	10

Grafikon 41. Prikaz uzroka smrti za 1817. godinu u župi Tinjan

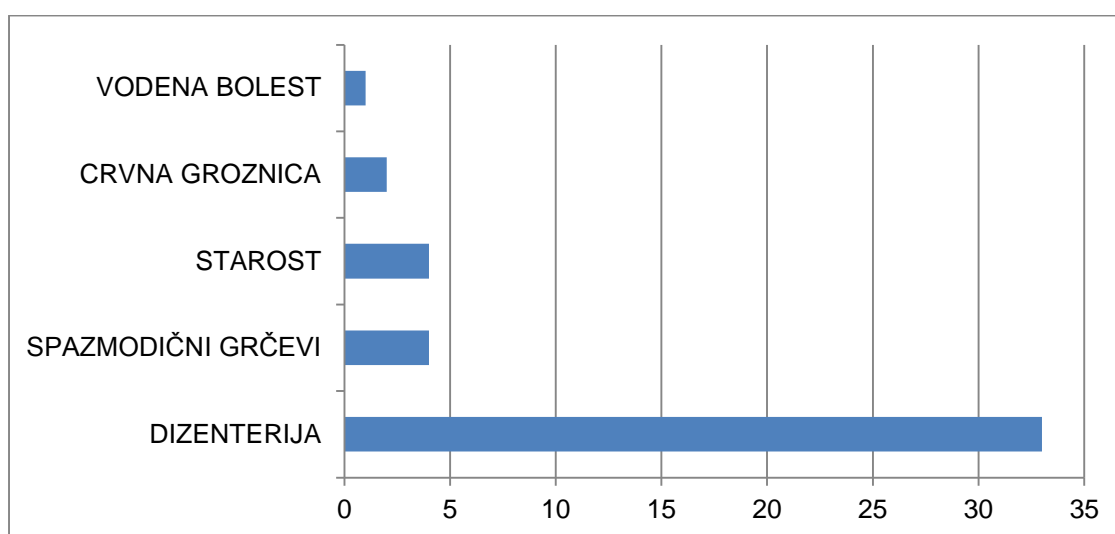
6.6.3. Godina 1825.

Posljedice kriza održale su se i nekoliko godina kasnije. Stanovnici oslabljenog imunološkog sustava koji su preživjeli gladne godine bili su neotporni na različite bolesti te su posljedice još dugo osjećali.²²⁷ Matična knjiga umrlih ove župe pokazuje da je intenzitet krize trajao i 1825. godine kada je umrlo 56 ljudi. Epidemija dizenterije uzela je 33 života (60% umrlih) (Grafikon 42.). Dizenterija (*dysenteria*) je pogađala najviše djecu do 15 godine, pa je tako od nje stradalo 91% djece. Ovakvi podaci nam

²²⁷ D. Doblanović, „Svetvinčenat u matičnim knjigama umrlih“, 546.

pokazuju da je riječ o zarazi čiji su znakovi vidljivi u ljetnim mjesecima kada je vrućina pogodovala razvijanju i širenju bolesti²²⁸, pa se nastavila sve do listopada. Zatim je četvero djece do mjesec dana starosti (7,14%) umrlo od spazmodičnih grčeva (*convulsione spasmodica*), četiri (7,14%) od starosti (*senectus*), dvoje djece (3,57%) od crvne groznice (*febris verminosa*), te po jedna osoba od vodene bolesti (*hidropia*), tuberkuloze/sušice (*phthisis*), tifusa (*tifo*), kašlja (*tussis*), angine (*scaranzia*), babinja (*puerperis*), moždanog udara (*apoplexia*), perniciozne groznice (*febris perniciosa*) i upalne groznice (*febris inflamatoria*).

Grafikon 42. Prikaz uzroka smrti za 1817. godinu u župi Tinjan (1800. – 1850.)

6.6.4. Godina 1831.

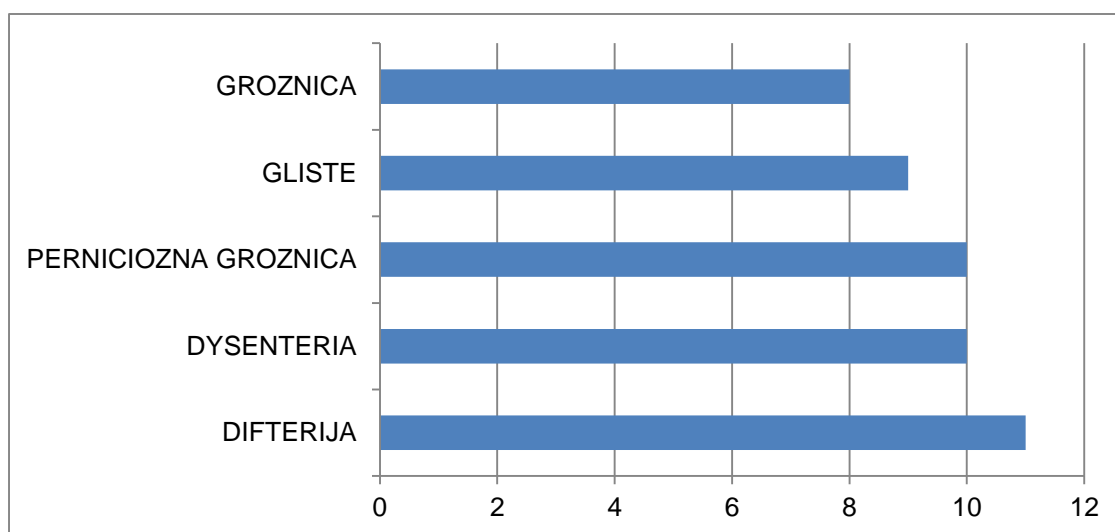
Najveća je smrtnost zabilježena 1831. kada je mortalitet u odnosu na prethodne i naredne godine utrostručen. Već je slijedeće godine zabilježeno svega 36 smrti, a slične se brojke kreću do 1840. godine gdje ponovno vidimo povećanje. Te je godine u zimskim mjesecima, posebice u siječnju česta upala grla ili difterija (*inflammatio guturis/ ex malo guturis*), koja je izazvala visoki mortalitet kod djece do petnaeste godine (10%). Osim upale grla, kao najčešći uzroci smrti spominju se dizenterija (9%), perniciozna groznica (9%), gliste (8,10%), vodene kozice (30%), groznica (7,20%), starost (6,30%), glad i bijeda (5,40%), slabost (3,60%), sušica (2,70%), putridna groznica (1,80%), dok se jednom (0,90%) spominju pad u vatru,

²²⁸ Isto, 547.

pad sa stabla, angina, konvulzije, fraktura noge i groznica. U čak 24% slučajeva spominje se kao uzrok smrti opaska „*ordinaria*“ (Grafikon 43.).

Bolest koja je pogađala isključivo djecu (do 11. godine), spominje se u izvorima *ex varuschio*, *Varuschium*. Riječ je o dječjoj zaraznoj bolesti, vjerojatno o vodenim kozicama (*variola*). Ova se bolest spominje u epidemijskom obliku samo 1830. i 1831. Godine kada je od nje stradalo 16 djece. Sezonalnost ove bolesti najizraženija je u studenom, prosincu te siječnju.

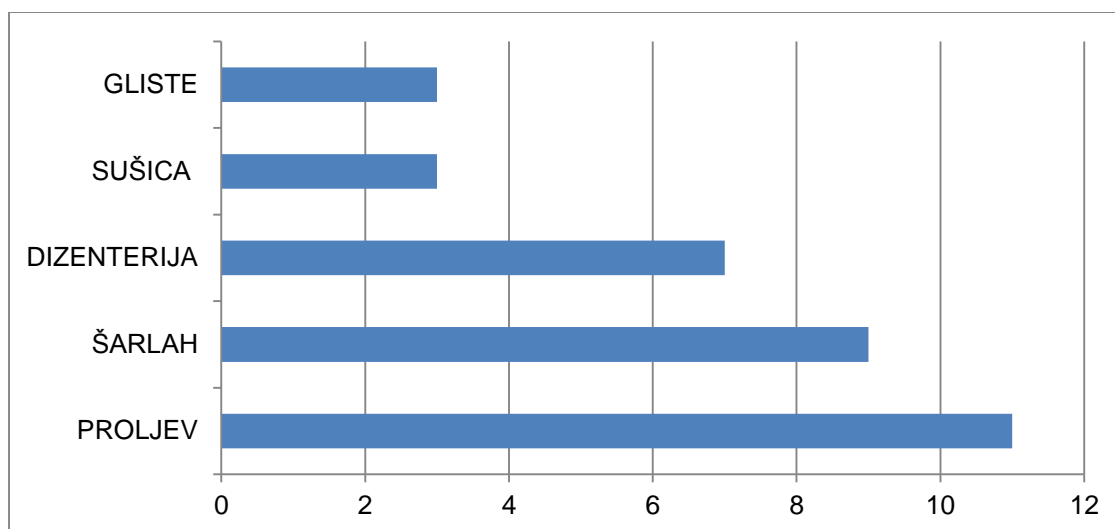
Grafikon 43. Prikaz uzroka smrti za 1831. godinu u župi Tinjan

6.6.5. Godina 1840.

Porast mortaliteta primjetan je i 1840. godine. Te su godine umrle 64 osobe, među kojima je 60% djece do 15. godine starosti. Najčešći uzroci smrti bili su: proljev (*fluxus*) 17,18%, šarlah ili skarlatina (*scarlat, febris scarlatina*) 14,06%, dizenterija (*dysenteria*) 10,93%, groznica (*febris*) 4,68%, moždani udar (*apoplexia*) 4,68%, vodena bolest (*hydropsis*) 4,68%, sušica (*phthisis*) 4,68%, gliste (*vermes*) 4,68%, grčevi (*convulzioni*) 1,56%, pektoralna upala (*inflammatio pectoris*) 1,56%, upala pluća (*inflammatio pulmonum*) 1,56%, starost (*senectus*) 1,56%, nasilje (*violenta*) 1,56% i uobičajene bolesti (*ordinaria*) 26,56%.

Grafikon 44. Prikaz uzroka smrti za 1840. godinu u župi Tinjan

6.7. UZROCI SMRTI

Unatoč početku vođenja matičnih knjiga umrlih župe Tinjan već u drugoj polovici 18. stoljeća, sustavno bilježenje uzroka smrti započinje 1823. godine. Do tada je svećenik povremeno bilježio uzroke smrti u slučaju epidemija, iznenadnih smrti ili nesretnih slučajeva. Tako je primjerice, 1810. i 1811. zabilježio epidemiju dizenterije, od koje je preminulo 25 ljudi. Zbog temeljnog poznavanja opće latinske, a posebice stručne, medicinske terminologije, klerici su, odnosno njihovi pomoćnici, temeljem vlastitog ili posrednog posvjedočenja vidljive, tjelesne simptome tretirali kao bolesti, odnosno uzroke smrti. Određeni simptomi ne upućuju isključivo na točno određene bolesti, no, relativno upozoravaju na neka stanja. Stoga ne čudi što su pojedine dijagnoze zvučale pomalo „smiješnima“. Ipak, podaci zabilježeni u matičnim knjigama ukazuju nam na nekakve trendove onodobnog vremena te nam dijelom mogu dati uvid u uvjete i način života stanovništva.²²⁹ Tek je 1863. godine izdan Popis naziva bolesti, socijalnog statusa i zanimanja kako bi klerici mogli upisivati u matične knjige.²³⁰

²²⁹ Dubravka Božić Bogović – Eldina Lovaš, „Demografski pokazatelji u matičnoj knjizi umrlih reformirane župe Vardarac u 18. stoljeću“, u: Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU, vol. 32., No. prosinac 2014, 189.

²³⁰ D. Doblanović, „Svetvinčenat u matičnim knjigama umrlih“, 549.

Od ukupno 1.914 smrtnih slučajeva koji su zabilježeni u župi Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća nama je poznato 1.165 (60%) uzroka smrti. U 1.164 slučajeva uzrok smrti nije naveden, a u jednom je slučaju u potpunosti nečitljiv. Bolesti su pisani latinskim i talijanskim jezikom, a u polovici je stoljeća zabilježeno stotinjak bolesti. Obzirom da su uzroci smrti nedovoljno klasificirani i da govorimo najčešće o nekakvim stanjima, a ne bolestima, moramo biti svjesni da su u mnogim slučajevima ishodi smrti bili netočni, odnosno ne znači da je bolesnik umro upravo od navedene bolesti.²³¹

Najčešće spominjane bolesti u župi Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća jesu prirodna smrt (*ordinaria*) 31,07%, groznica (*febris, febre*) 14,07%, tuberkuloza/sušica (*phthisis, thysis, tisi, consumpio*) 8,66%, dizenterija (*dysenteria*) 8,41%, starost (*senectus*) 5,57%, gliste (*vermes, vermi*) 4,12%, slabost (*debilitas*) 3,17%, vodena bolest (*hydriopia, hydroptosis*) 2,74%, katar (*chattarus*) 2,66% te glad i bijeda (*fame periit, inedia periit*) 2,40% (Tablica 28.). Određenje ovih bolesti čak i kada su jasno definirane treba, naravno, uzimati s maskimalnom oprežnošću zbog ranije navedenih razloga.

Tablica 28. Najčešći uzroci smrti navedeni u matičnim knjigama u župi Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća

Prirodna smrt (<i>ordinaria</i>)	362
Groznica (<i>febris, febbre...</i>)	164
Tuberkuloza (<i>phtysis, thysis, tisi, consumptio</i>)	101
Dizenterija (<i>dysenteria</i>)	98
Starost (<i>senectus</i>)	65
Gliste (<i>vermes, vermi</i>)	48
Slabost (<i>debilitas</i>)	37
Vodena bolest (<i>hydropia, hydroptisia, hysropsis</i>)	32
Katar (<i>chatarus, chattarus</i>)	31
Glad i bijeda (<i>fame periit, inedia periit</i>)	28
Moždani udar (<i>apoplexia, colpo</i>)	20
Groznica (<i>febris verminosa</i>)	17
Vodne kozice? (<i>varuschium, ex varuschio</i>)	16

²³¹ M. Šunjić, „Uzroci smrti u župi Komin – Rogotin (1826. -1874.)“, 319.

Upala grla (ex malo guturis, inflamazione guturis)	14
Proljev (fluxus)	11
Šarlah (scarlatina, febris scarlatina)	11
Porod (ex partu)	10
Spazmodični grčevi (convulsio spasmodica)	10
Grčevi (convulsiones)	8
Duševna bolest (phrenesis)	8
Uranjeni porod (partus immaturus)	7
Gnojni prištići (ex pustulus)	6
Upala pluća (inflammatio polmonum, pleuritis)	5
Upala prsa (inflammatio pectoris)	4
Nesretni slučaj (infortunium, infortunia lapsa in aquam)	4
Malarija (febris maligna)	3
Hektičar - tuberkuloza (hecticus)	3
Upala (inflammatio)	3
Gangrena (cancrena)	3
Nasilje (violenta)	3
Ubijen (occisus)	2
Retencija mokraće (retentio urinae)	2
Pasji (magareći) kašalj ili hripavac ²³² (thussis pagana)	2
Oružje (arma)	2
Ludilo (defectio mens)	2
Dieta (?)	2

²³² D. Doblanović, „Svetvinčenat u matičnim knjigama umrlih...“, 551.

6.7.1. Groznica (febbre, febris)

Groznica (*febris, febre*) je bila jedna od najzastupljenijih uzroka smrti ove župe. Pronalazimo je u više oblika (*febris acuta, febris catharalis, febris inflamatoria, febris hectica, febris lenta, febris maligna, febris malis, febris malitiosa, febris nervnosa, febris pernicioza, febris putrida, febris scarlat, febris verminosa*), a u promatranom je razdoblju spomenuta čak 164 puta, odnosno oko 14% u ukupnom broju navedenih uzroka smrti (Grafikon 45.). Kao što je prethodno navedeno, groznica je samo simptom bolesti i znak uzbune u organizmu kojeg su klerici bilježili kao uzrok smrti, ne znajući pravi razlog smrti umrlog.²³³ Iz današnje perspektive je teško utvrditi o kojoj je bolesti riječ, ali postoji mogućnost da se iza groznice krije tifus i razne tifoidne bolesti.²³⁴

Miroslav Bertoša navodi da su *Febre putrida, febre maligna i febre nervosa* nazivi koji označavaju egzantematični tifus ili pjegavac. Pjegavi tifus je bolest prljavštine. Organizam uzročnik je *Rickettsia prowazekii* kojeg prenose uši, ali ne ugrizom, već se obično nalaze u izlučevinama i zgnječenom tijelu kukca. Uši se najčešće nalaze na neopranim ljudskim tijelima, životinjama, u napuklinama starih zgrada i slično. Ova se bolest u nekim jezicima naziva i tamnička bolest što se usko povezuje sa siromaštvom i prljavštinom.²³⁵ Tifus se gotovo uvijek širi u epidemijskom obliku, no u Istri se vijest o pjegavcu ne širi istodobno u različitim dijelovima poluotoka.²³⁶ Smrtnih ishoda izazvanih pjegavim tifusom u polustoljetnom razdoblju bilo je 2,40%. Pjegavi tifus karakterističan je po visokoj tjelesnoj temperaturi, zimici, glavobolji, bezvoljnosti, općoj slabosti, a posebice po egzantemu, osipu s crvenim pjegicama nepravilnog oblika i psihičkom stanju prepoznatljivom po zbunjenosti i buncanju.²³⁷

Bolest je u župi Tinjan u dvije trećine slučajeva pogađala muškarce (64,28%) i to starije životne dobi. Od navedene je bolesti u tom razdoblju preminulo samo dvoje djece do 4. godine starosti, a prosjek godina umrlih ukupno iznosi 32 godine. No, ove

²³³ Isto, 550.

²³⁴ Isto.

²³⁵ Frederick F. Cartwright i dr., *Bolest i povijest*, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2006., 105.

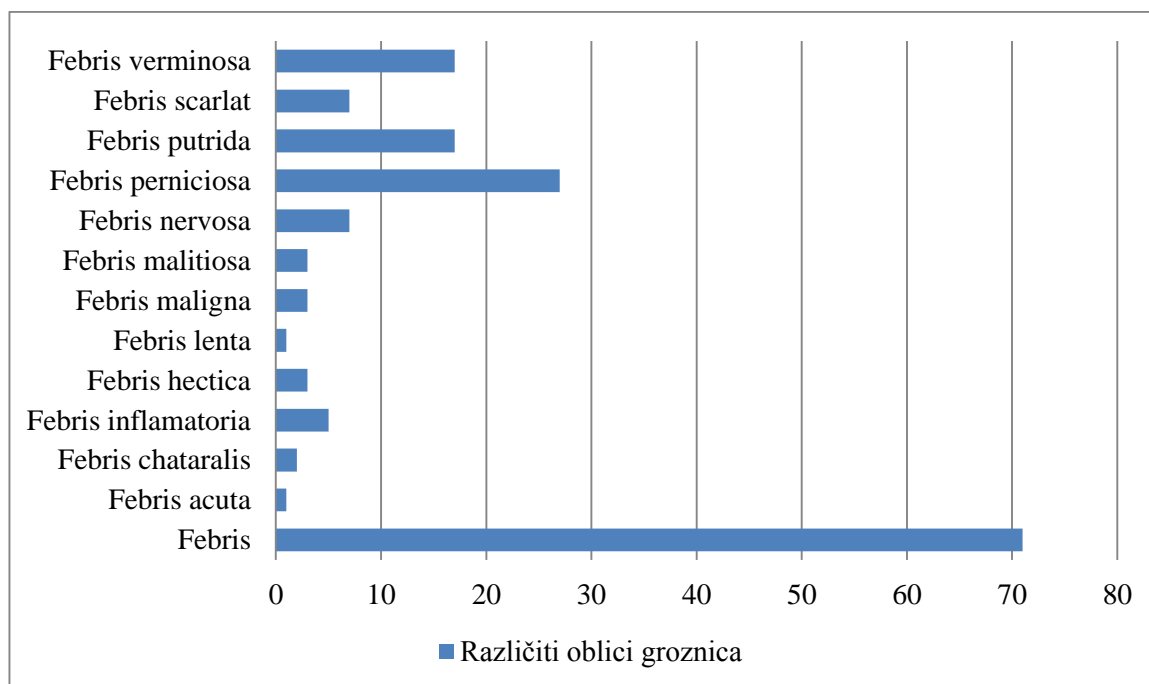
²³⁶ M. Bertoša, „Glad i „kriza mortaliteta“...“, 23.

²³⁷ Isto, 23.

podatke valjda uzeti s oprezom jer ne možemo sa stopostotnom sigurnošću govoriti o pjegavom tifusu.

Osim tifusa, u febrilnim bolestima možemo detektirati i malariju, koja se u izvorima može navoditi kao *febris maligna* i *febris pernicioosa*.²³⁸ U matičnim knjigama umrlih župe Tinjan (1800. – 1850.) navodi se 30 puta. Jednako su umirala oba spola, a prosjek godina umrlih iznosio je oko 20 godina. Zaraznost možemo pratiti prema kućnom broju umrlog. Od malarije su iz iste kuće umrli Marija (19), kćer Jakova Antolovića i Antun (5), sin Blaža Antolovića sa kućnog broja 137.²³⁹ Zatim je iste godine (1831.) ovakva sudbina zadesila Valentina (19) i Rajmunda (7) Šegona Matelasa.²⁴⁰ Iste je godine desetero ljudi umrlo od ove opake bolesti, a epidemija je bila zastupljena u veljači i ožujku.

Grafikon 45. Različiti oblici groznica koje se pojavljuju u župi Tinjan (1800. – 1850.)

²³⁸ M. Šunjić, „Uzroci smrti u župi Komin – Rogotin (1826. -1874.)“, 318.

²³⁹ Marija, kćer Jakova Antolovića umrla je 9.3. 1831. od malarije, koja se u izvorima navodi kao „*febris pernicioosa*“. Iste je godine iz ove obitelji sa kućnog broja 137, preminuo Antun Antolović 20.2.1831. godine.

²⁴⁰ Ista situacija kao i gore navedena dogodila se obitelji Šegon Matelasa. Naime, Rajmund, sin Gašpara Šegona Matelasa preminuo je od malarije 28.3.1831. u 7 godini starosti i sa istog kućnog broja 213, preminuo je Valentin, sin Antuna Šegona Matelasa 27.2.1831. godine (19).

6.7.2. Tuberkuloza (*phtysis, thysis, tisi, consumptio*)

U vrijeme industrijalizacije, jedna od vodećih zaraznih bolesti, ujedno i smrtnih, bila je tuberkuloza, odnosno sušica. Poznata također po različitom nazivlju, ova se bolest kroz povijest nazivala i „bijelom kugom“ ili kugom XIX. i XX. stoljeća. Ovu smrtonosnu zaraznu bolest koju uzrokuje bakterija, otkrio je liječnik Robert Koch 1882. godine. Koch je dokazao da se bacil ne nalazi samo u tuberkulima, već u svim tuberkuloznim žarištima poput ispljuvka.²⁴¹ Tuberkuloza u 90% slučajeva zahvaća pluća, ali može zahvatiti i krvnožilni sustav, središnji živčani sustav, limfni sustav, genitourinarni sustav, te kosti i zglobove.²⁴² Iako prisutna kroz čitavu povijest tuberkulozna pošast sa velikim brojem oboljelih započinje u 17. stoljeću.²⁴³ Gustoća naseljenosti nije predstavljala veliki problem zaraznim bolestima, posebice onima dišnih puteva, već je problem predstavljao život u malim, skućenim prostorima. Naime, plućne se bolesti prenose dahom, odnosno bliskim kontaktom sa zaraženom osobom, te je samim time život u malim prostorijama prepun ukućana, predstavljao najveći problem u suzbijanju zaraze.²⁴⁴ Neprestani bliski kontakt osoba koji prebivaju u istom prostoru dovodio je do velikog broja oboljelih, a samim time i umrlih. Korelacija između mortaliteta od tuberkuloze i prenapučenosti kućanstva je znanstveno dokazana u mnogih europskih zemalja, a ti se statistički podaci odnose i na Istru.²⁴⁵ Bolest je u početnom stadiju prepoznatljiva po blago povišenoj tjelesnoj temperaturi, znojenju, treskavici, gubitku tjelesne težine i teka, te po klonulosti i brzom umaranju, dok su plućne nuspojave karakteristične po suhom kašlju, bolovima u prsima i iskašljavanju sukrvice.²⁴⁶

U župi Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća od ove je bolesti umrla 101 osoba, odnosno 12,61% u ukupnom broju umrlih. Muškarci su umirali češće od žena (8%

²⁴¹ Milan Radošević, *Smrt na krilima siromaštva – Tuberkuloza i malarija u Istarskoj provinciji 1918. – 1940.*, Srednja Europa: Zagreb, 2015., 32.

²⁴² Isti, „Pomor od tuberkuloze u Istri između 1918. i 1935. godine – osvrt na statistička i analitička izvješća istarskih liječnika“, u: *Zarazne bolesti u Istri tijekom 19. i 20. stoljeća*, Histria colloquium II, Koper Capodistria: 2010, 113., vidi i: isti, *Smrt na krilima siromaštva...*, 31.

²⁴³ Vera Katalinić – Janković i dr., „Mikrobiološka dijagnostika tuberkuloze od Kocha do „point - of - care“ testa, u: *Infektološki Glasnik*, vol. 33, No. 2, 2013., 53.

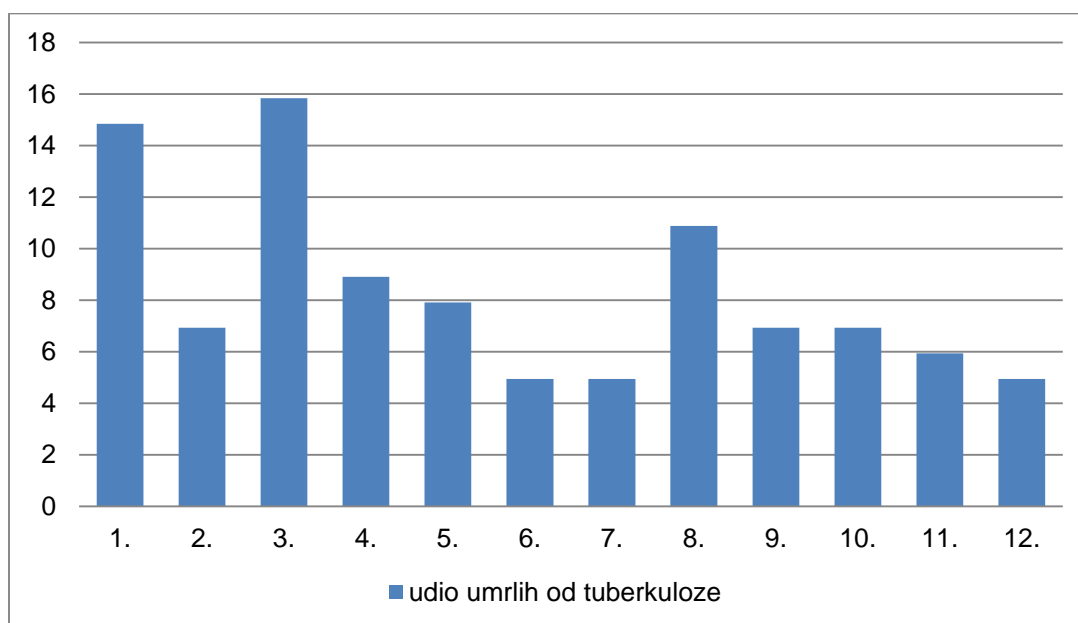
²⁴⁴ Frederick F. Cartwright i dr., *Bolest i povijest*, 158.

²⁴⁵ M. Radošević, „Higijenske i zdravstvene prilike u zapadnoj Hrvatskoj između dva svjetska rata s posebnim osvrtom na Istru“, u: *Časopis za povijest Zapadne Hrvatske*, VI. i VII./6. i 7., 2011. – 2012., 103.

²⁴⁶ M. Radošević, *Smrt na krilima siromaštva...*, 31.

više). Prosječna životna dob umrlih od ove bolesti bila je 34 godine. Od toga je bilo svega četvero djece do 3. godine starosti. Stariji od 10 godina činili su većinu umrlih (96%). Zaraznost tuberkuloze, kao što je prethodno navedeno, primjećujemo prema kućnom broju umrlog. Tako je primjerice sa kućnog broja 25, umrla Fuška Urušić (38) u siječnju 1843. godine, a već je slijedeće godine u svibnju preminuo njezin suprug Petar (43) koji je po zanimanju bio stolar. Slična se situacija dogodila 1847. godine kada su, pretpostavljam, umrle majka i kći u razmaku od 15 dana. Bitno je napomenuti da imena i prezimena nisu bila dostupna od 1847. do 1850. godine te zbog toga na temelju kućnog broja, spola i godina možemo samo zaključiti da je riječ o majci i kćeri.²⁴⁷ U polustoljetnom se razdoblju spominje 12 adresa u kojima je bilo po dvoje umrlih od sušice i 2 adrese po troje umrlih. Smrtnost je bila najizraženija u siječnju (14,85%), ožujku (15,84%) i kolovozu (10,89%) (Grafikon 46.)

Grafikon 46. Sezonsko kretanje umrlih od tuberkuloze u župi Tinjan (1800. – 1850.)

²⁴⁷ 3. kolovoza 1847. godine sa kućnog broja 49, umrla je osoba ženskog spola u 26 godini od sušice. Samo dva tjedna nakon toga umrlo je žensko dijete od godine dana od bolesti sa istog kućnog broja. Imena i prezimena u spomenutim godinama nisu bila dostupna jer MKU obuhvaća razdoblje do 1930. godine, od čega nije prošlo sto godina.

6.7.3. Dizenterija (dysenteria)

Još jedna zarazna bolest koja je demografski, socijalno i ekonomski pokosila stanovništvo župe Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća bila je dizenterija. Ova je bolest usko vezana uz vrućicu, grčeve u trbuhu te sluzavo-krvavom, ponekad i gnojnom stolicom.²⁴⁸ Prije utvrđivanja etiologije endemske, a zatim i epidemijske dizenterije koja je harala u polustoljetnom razdoblju, zapažanja su pokazivala da se bolest javlja najčešće u jesenskim i toplim mjesecima, a posebice u vremenima društvenih i elementarnih nepogoda. Bolest se prenosi fekalno-oralnim putem, a veliku važnosti imaju muhe, onečišćene namirnice i voda. Također, inkubacija bolesti traje do 5 dana.²⁴⁹

Smrtnost od dizenterije je u odnosu na ukupan broj umrlih u polovici stoljeća bila 8,41%. U čitavom polustoljetnom razdoblju bila je prisutna u samo 15 godina. Ovakvi nam rezultati ukazuju na epidemijske oblike, odnosno na veću prisutnost umrlih u pojedinim godinama. Najveća je epidemija zabilježena 1825. godine, sa čak 33 smrtna slučaja, odnosno više od polovice umrlih u ukupnom broju te godine. Prosjek je godina starosti umrlih (1825.) bio oko 9 godina, a u čitavom polustoljetnom razdoblju 17 godina. U 72,44% slučajeva riječ je o djeci do 15 godine starosti. Epidemija je prisutna i 1810. (13), 1811. (12) i 1831. (10), ali u manjoj mjeri u odnosu na 1825. godinu (grafikon 47.). Kao što je prethodno navedeno, dizenterija se javlja u toplim mjesecima, u ovom slučaju je najzastupljenija u rujnu i listopadu (83,67%) (Grafikon 48.).

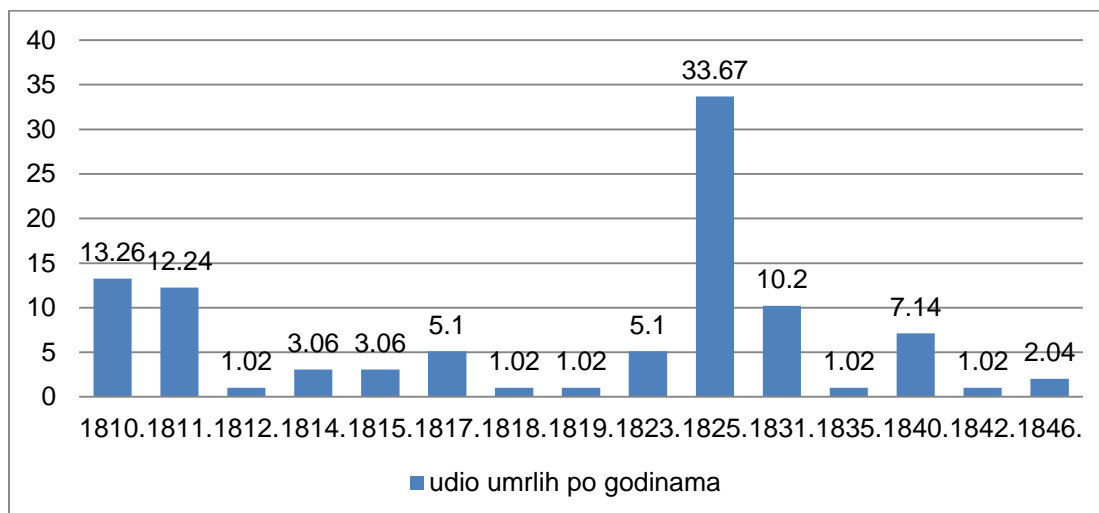
Zaraznost ove bolesti također možemo pratiti prema kućnom broju umrlog gdje je zabilježeno i do 5 smrti sa istog kućnog broja, odnosno iz iste obitelji. Ovi podaci daju najvjerniji prikaz neadekvatnih društveno-ekonomskih i higijenskih prilika, gdje se je redovito pilo iz prljavih lokvi i bunara u kojima su se u vremenski nepovoljnom razdoblju, nerijetko slijevale fekalije i različite bakterije koje su i izazivale ovu bolest. Tako je primjerice, s kućnog broja 227, umro Ivan, sin Josipa i Marije Vlahović, star 17 mjeseci. Samo 14 dana nakon njega, umrla je od dizenterije majka Marija (24). Zatim je nakon četiri godine (1825.) bio drugi val smrti u istoj

²⁴⁸ M. Radošević, „O dizenteriji, ospicama, sifilisu, šarlahu...“, 58.

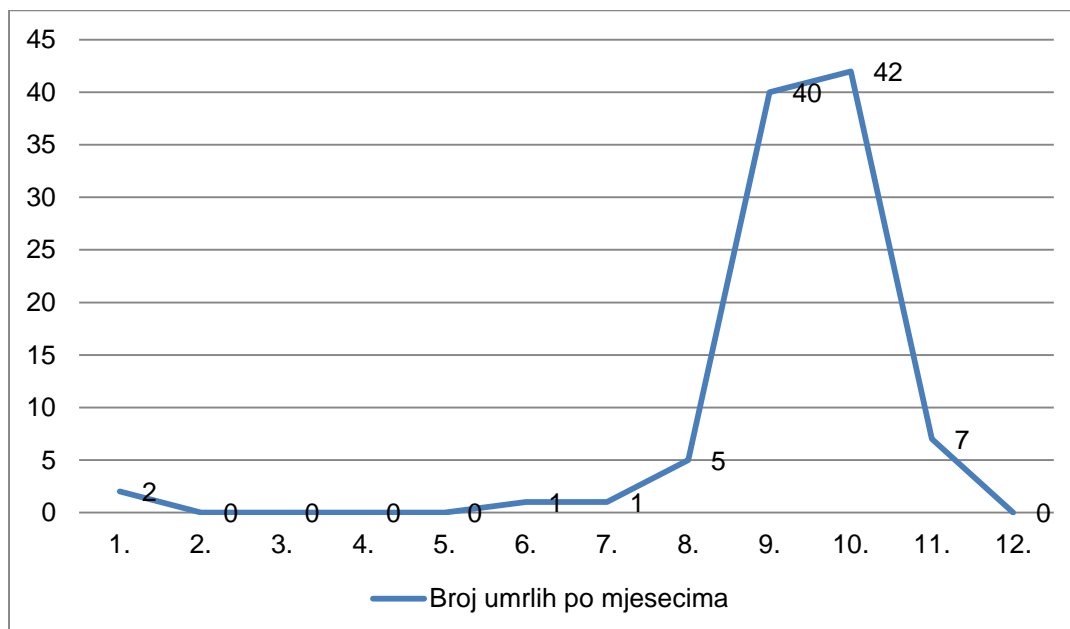
²⁴⁹ Isto.

obitelji kada je od iste bolesti u razmaku od 15 dana umrlo još dvoje njihove djece te jedno dijete Josipa Vlahovića iz drugog braka.²⁵⁰ Ovakvih je situacija u polustoljetnom razdoblju bilo više.

Grafikon 47. Udio umrlih od dizenterije po godinama u župi Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća

Grafikon 48. Sezonsko kretanje umrlih od dizenterije u polustoljetnom razdoblju u župi Tinjan

²⁵⁰ Dana 12.10.1811. umro je Ivan, sin Josipa i Marije Vlahović, zatim je majka Marija preminula 28.10.1811. godine. Drugi val smrti bio je 1825. godine kada su od dizenterije umrli Katarina Vlahović (5), (8.9.1825.), Marija Vlahović (12), (14.9.1825.) i Petar Vlahović (1 mjesec), (25.9.1825.). Sin Petar je dijete iz drugog braka Josipa Vlahovića, koji se ponovno oženio 26.11. 1811. s Katarinom Mofardin. Josip je ušao u novi brak manje od mjesec dana nakon smrti supruge, vjerojatno zbog brige o malodobnoj djeci.

6.7.4. Uzroci smrti novorođenčadi (do 14 dana starosti) i dojenčadi

Novorođenčadi je do 14 dana starosti u ukupnom broju umrlih bilo 7,26%. Od toga su dvije trećine umrlih činila muška novorođenčad (63,30%). U polovici je slučajeva uzrok smrti nepoznat. Klerik je zbog nedovoljnog poznavanja medicinske struke u gotovo 30% uzroka smrti upisivao opasku „*ordinaria*“. Preostaje nam dakle, dvadesetak uzroka smrti od kojih je najzastupljenija slabost (*debilitas*) 16,54%, zatim slijede grčevi (*convulsiones spasmodica*, *convulsiones vermium*) 2,87% te uranjeni porod (*partus immaturus*) 2,15% (Tablica 29.).

Jedan od uzroka smrti jest duševna bolest koja nije karakteristična za novorođenčad, stoga pretpostavljam da je svećenik pogriješio prilikom upisa. Kod dojenčadi je primjetna dizenterija kao najčešća bolest (6,99%), zatim slijedi slabost (4,25%) te ponovno grčevi (3,34%) (Tablica 30.). Bolesti koje se još navode, ali u manjoj mjeri jesu gliste, rahitis, groznica, šarlah i dr. Većina je ovih uzroka smrti vezana uz malnutriciju kod najmanjih te loše higijenske uvjete.

Tablica 29. Uzroci smrti kod novorođenčadi (do 14 dana starosti) u tinjanskoj župi (1800. – 1850.)

0-14 dana	Broj	%
Nepoznato	67	48,20
Prirodna smrt (<i>ordinaria</i>)	40	28,77
Slabost (<i>debilitas</i>)	23	16,54
Grčevi (<i>convulsiones</i>)	4	2,87
Uranjeni porod (<i>partus immaturus</i>)	3	2,15
Jedva rođen i kršten (<i>vix natus baptizatus mortuus</i>)	1	0,71
Duševna bolest (<i>phrenesis</i>)	1	0,71

Tablica 30. Uzroci smrti kod dojenčadi (od 14 dana starosti do 12 mj.) u tinjanskoj župi (1800. – 1850.)

14 dana – 12 mjeseci	Broj	%
Nepoznato	132	40,12
Prirodna smrt (<i>ordinaria</i>)	100	30,39
Dizenterija (<i>dysenteria</i>)	23	6,99
Slabost (<i>debilitas</i>)	14	4,25
Grčevi (<i>convulsiones</i>)	11	3,34

Gliste (<i>vermes</i>)	11	3,34
Katar (<i>chattarus</i>)	8	2,43
Groznica (<i>febris verminosa</i>)	5	1,51

6.7.5. Uzroci smrti djece do 15. godine starosti

U periodu od 1. do 15. godine starosti kod djece polovica bolesti nije poznata ili je uzrokom smrti navedena prirodna smrt „*ordinaria*“. Prema dostupnim podacima, vidljivo je da su gliste bile najveći uzročnik smrtnosti kod djece od 1 do 4 godine (11,89%), zatim slijedi dizenterija (11,89%) (Tablica 31.). Dizenterija je prevladavala kao najveći uzročnik smrtnosti i kod djece od 5. do 15. godine (Tablica 32. i 33.). Tuberkuloza je bila uzrokom smrti dvoje djece od 10. do 15. godine. Često pronalazimo i šarlah kao uzročnih smrti. Šarlah je infekcija beta-hemolitičkim streptokokom grupe A, praćena pojavom osipa. Inkubacija bolesti traje od 3 do 5 dana, a u tom se periodu ne pokazuju simptomi bolesti.²⁵¹ Bolest najčešće napada djecu od 2. do 10. godine starosti. U zimskim je mjesecima vrlo česta i upala grla (*ex malo guturis*).

Tablica 31. Najčešći uzroci smrti djece od 1. do 4. godine starosti u župi Tinjan (1800. – 1850.)

1 – 4	Broj	%
Nepoznato	151	40,81
Prirodna smrt (<i>ordinaria</i>)	77	20,81
Gliste (<i>vermes, febris verminosa</i>)	44	11,89
Dizenterija (<i>dysenteria</i>)	34	9,18
Katar (<i>chattarus</i>)	8	2,16
Grčevi (<i>convulsiones</i>)	8	2,16
Vodene kozice (<i>varuschiium</i>)	6	1,62
Šarlah (<i>febris scarlat, scarlatina</i>)	5	1,35
Proljev (<i>fluxus</i>)	5	1,35
Groznica (<i>febris</i>)	5	1,35

²⁵¹ Šarlah (scarlatina), pregledano 5.6.2016.,
<http://www.plivazdravlje.hr/aktualno/clanak/22978/Sarlah-Scarlatina.html>

Tablica 32. Najčešći uzroci smrti djece od 5. do 10. godine starosti u župi Tinjan (1800. – 1850.)

5 - 10	Broj	%
Nepoznato	66	41,50
Prirodna smrt (<i>ordinaria</i>)	22	13,83
Dizenterija (<i>dysenteria</i>)	13	8,17
Gliste (<i>vermes, febris verminosa</i>)	10	6,28
Perniciozna groznica (<i>febris perniciosa</i>)	8	5,03
Upala grla (<i>ex malo guturis</i>)	6	3,77
Vodene kozice (<i>ex varuschio, varuschium</i>)	6	3,77
Šarlah (<i>scarlatina, febris scarlat</i>)	4	2,51
Groznica (<i>febris</i>)	4	2,51
Gnojni prištići (<i>ex pustulus</i>)	4	2,51

Tablica 32. Najčešći uzroci smrti djece od 10. do 15. godine starosti u župi Tinjan (1800. – 1850.)

10 – 15	Broj	%
Nepoznato	30	40,54
Prirodna smrt (<i>ordinaria</i>)	12	16,21
Dizenterija (<i>dysenteria</i>)	11	14,86
Groznica (<i>febris</i>)	5	6,75
Sušica (<i>phthisis</i>)	2	2,70
Šarlah (<i>scarlatina</i>)	2	2,70
Upala grla (<i>ex malo guturis, inflamatio guturis</i>)	2	2,70
Vodene kozice (<i>varuschium</i>)	2	2,70

6.7.6. Uzroci smrti osoba u srednjoj i starijoj životnoj dobi

Smrtnost od tuberkuloze znatno raste u srednjoj životnoj dobi (16 – 49) sa 17% umrlih u odnosu na ukupan broj. Obzirom da je to fertilno razdoblje u žena, ne čudi da se kao jedan od najčešćih uzroka smrti spominje maternalna smrtnost. Smrtnost je majki na porodu bila vrlo visoka, pa je tako u polustoljetnom razdoblju umrlo 15 žena uslijed poroda (3,29%) (Tablica 33.). Razlog tomu jesu loši higijenski uvjeti i nedovoljno razvijena tehnička dostignuća. Najčešće su komplikacije prilikom poroda bile izazvane krvarenjem, infekcijama, zastojem poroda zbog uske zdjelice, patološkog položaja djeteta i eklampsije. Za životnu dob od 16. do 49. godine glad je

također bila važan uzrok smrti. Možemo pretpostaviti da su se roditelji, bake i djedovi, žrtvovali za one najmanje te često ostajali gladni.

Također, vrlo je česta bolest u razdoblju od 16. do 69. godine vodena bolest (*hydropisia, hydropsis*). Danas je u medicini vodena bolest manifestacija disfunkcije rada srca, jetre, bubrega i drugih organa, a posljedica jest nakupljanje vode u organizmu.²⁵² Prema tome vodenu bolest ne možemo smatrati uzrokom smrti, već samo jednim od simptoma raznih bolesti. Najčešće je zahvaćala osobe srednje i starije dobi.²⁵³

Nakon 70. godine glad kao uzrok smrti pojavljuje se rijetko (dvoje umrlih), a najčešće je kao uzrok smrti navedena starost te zatim moždani udar (Grafikon 34. i 35.). Također, često je kao uzrok navedena retencija mokraće, što je učestali problem kod starijih ljudi zbog oslabljenih mišića. Neizostavno je spomenuti groznice koje su vrlo prisutne u svim dobnim skupinama. Kao što je prethodno navedeno, groznica je samo simptom bolesti, a ne uzrok niti naziv za specifičnu bolest. Vrlo vjerojatno su bile vezane uz zarazne bolesti, a najviše su zastupljene u ljeto i jesen: u srpnju (10,36%), kolovozu (15,24%), rujnu (18,90) i listopadu (11,58%) (Grafikon 36.).

Tablica 33. Najčešći uzroci smrti osoba od 16. do 49. godine starosti u župi Tinjan (1800. – 1850.)

16 - 49	Broj	%
Nepoznato	138	32,47
Tuberkuloza (<i>phthisis, tysis, consumptio</i>)	73	17,17
Groznica (<i>febris</i>)	39	9,17
Prirodna smrt (<i>ordinaria</i>)	36	8,47
Dizenterija (<i>dysenteria</i>)	17	4
Porodi (partuus, partuus imaturus)	15	3,52
Vodena bolest (<i>hydropisia, hydropsis</i>)	14	3,29
Glad (<i>inedia periiit, fame periiit</i>)	13	3,05
Perniciozna groznica (<i>febris perniciosa</i>)	13	3,05
Tifus (<i>febris putrida</i>)	10	2,35
Upala pluća (inflammatio)	6	1,41

²⁵² D. Doblanović, „Svetvinčenat u matičnim knjigama umrlih...“, 550.

²⁵³ M. Šunjić, „Uzroci smrti u župi Komin – Rogotin“, 323.

pectoris, pleurite)		
---------------------	--	--

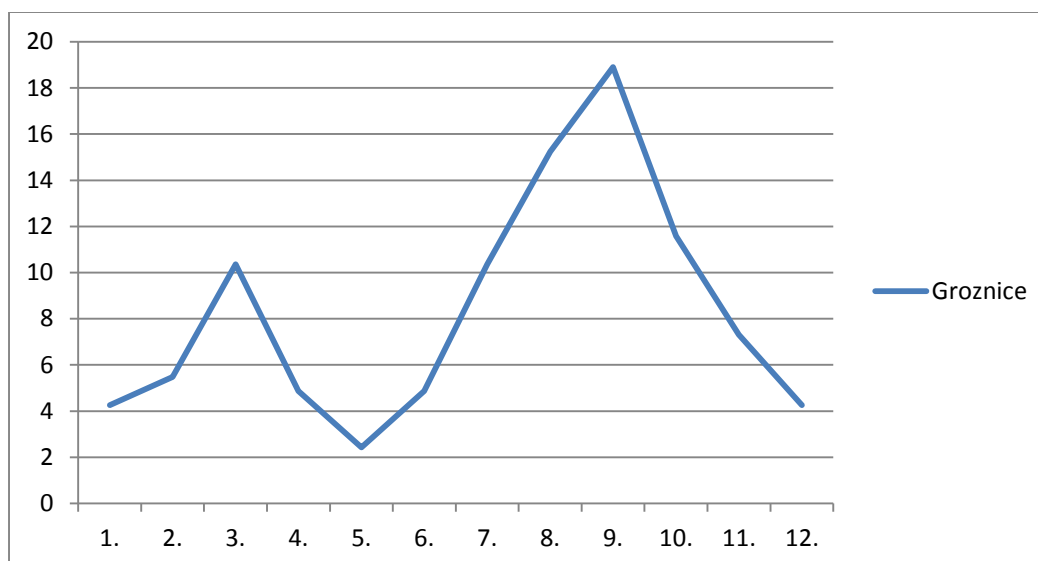
Tablica 34. Najčešći uzroci smrti osoba od 50. do 69. godine starosti u župi Tinjan (1800. – 1850.)

50 - 69	Broj	%
Nepoznato	108	37,63
Prirodna smrt (<i>ordinaria</i>)	66	22,99
Tuberkuloza (<i>phtysis, thisi, consumatio</i>)	19	6,62
Vodena bolest (<i>hydropisia, hydropsis</i>)	15	5,22
Glad (<i>inedia periit, fame periit</i>)	11	3,83
Groznica (<i>febris, febre</i>)	11	3,83
Dizenterija (<i>dysenteria</i>)	10	3,48
Moždani udar (<i>apoplexia</i>)	9	3,13
Katar (<i>chattarus</i>)	8	2,78

Tablica 35. Najčešći uzroci smrti starijih od 70. godina u župi Tinjan (1800. – 1850.)

70 i više	Broj	%
Nepoznato	102	41,63
Starost (<i>senectus</i>)	62	25,30
Prirodna smrt (<i>ordinaria</i>)	49	20
Moždani udar (<i>apoplexia</i>)	5	2,04
Katar (<i>chatarus</i>)	5	2,04
Groznica (<i>febris</i>)	4	1,63
Glad (<i>inedia et fame periit</i>)	2	0,81
Retencija mokraće (<i>retentio urinae</i>)	2	0,81
Vodena bolest	2	0,81

Grafikon 36. Sezonsko kretanje groznica u župi Tinjan (1800. – 1850.)

6.8. NASILNE SMRTI I NESRETNI DOGAĐAJI

Upisa vezanih uz ubojstva i nesretne slučajeve u matičnim knjigama umrlih župe Tinjan (1800. – 1850.) bilo je sveukupno 14 (1,20%). Kod ubojstva se najčešće ne specificira događaj, već se samo navodi čin. Tako se primjerice u tri navrata pod uzrokom smrti navodi nasilje (*violenta*). Jakov Vitas je u devetnaestoj godini života umro od nasilne smrti. Jakov je po zanimanju bio vojnik, stoga je vjerojatno smrt povezana s njegovom profesijom. Od nasilja je također stradao Josip Lovrečić (14) i četverogodišnjak Mihovil Kalčić. O smrti djeteta Mihovila možemo samo nagađati. Zatim se navode dva ubojstva (*occisus*) kao uzrok smrti kod Blaža Antolovića (49) i Nikole Prelca koji je ubijen u odmakloj dobi (70). Oružje je također navedeno u dva slučaja. Tako je zbog oružja (*arma*) umrla Lucija, supruga Ivana Brečevića Maritnete, u pedeset i sedmoj godini i Grgur Škerlj (87). Obzirom da je riječ o poljoprivrednicima, mogućnosti da je riječ o nesretnom slučaju, samoubojstvu ili ubojstvu ostaju i dalje otvorena. Okrutno se ubojstvo (*crudelitem occisa*) spominje jednom. Riječ je o udovici Katarini Jakus Gobaz, koja je smrtno stradala u pedeset i sedmoj godini života.

Kao uzrok smrti osim bolesti i ubojstava navode se nesreće: dva pada sa stabla (*ex arbore cecidit, ab arbore lapsus*). U oba je slučaja riječ o osobama srednje životne dobi. Riječ je o Jakovu Žunti (48) koji je umro od posljedice pada u prosincu

1822. te Mateju Oplaniću (45) koji je umro u srpnju 1831. godine. U dva se navrata spominje utapanje (*aqua soffocatus*) i to kod četverogodišnjeg djeteta kojemu se ne navodi ime i udovice Magdalene Antolović (74). U razdoblju od 1826. do 1874. godine u župi Komin-Rogotin spominje se čak 10 utapanja, a većinom je riječ o djeci.²⁵⁴ Nerijetko se događalo da djeca padnu u vatru i umru od prouzrokovanih opekotina. Marija, kći Ivana Vitasa umrla je u trećoj godini života zbog pada u vatru (*cecidit in igne*). Ovakve su se situacije redovito događale, a Jakov Jelinčić navodi u svojim radovima da su padovi u vatru i smrti od opekotina karakteristične za zimske mjesece kada su ognjišta u kućama grijala. Smrtost od vatre i opekotina najčešće se navodi kod djece, nerijetko zbog nepažnje roditelja.²⁵⁵ Marija je također pokopana u veljači, odnosno zimi. Također se navode dvije iznenadne smrti (*mors improvisa, repentium*), a riječ je o Antoniji Červar (65) i Blaži Tominiću (33). Od smrti nesretnim slučajem umro je i devetnaestogodišnjak Mate Mogorović. Svećenik ne pojašnjava detalje o nesreći već samo navodi da je uzrok nesreća (*per infortunius de mortus*).

²⁵⁴ M. Šunjić, „Uzroci smrti u župi Komin – Rogotin“, 340.

²⁵⁵ D. Doblanović, „Svetvinčenat u matičnim knjigama umrlih...“, 552.

7. KORELACIJA IZMEĐU MATIČNIH KNJIGA KRŠTENIH (ROĐENIH), VJENČANIH I UMRLIH U ŽUPI TINJAN (1800. – 1850.)

Uzročno-posljedična veza između životnih događaja prisutna je u svim povjesnim razdobljima i geografskim područjima. U župi Tinjan su u promatranom polustoljetnom razdoblju vidljiva pojedina razdoblja, odnosno godine u kojima je korelaciju između krštenih, vjenčanih i umrlih vrlo očita. U razdoblju od 1803. do 1805. godine kada naglo raste broj umrlih, smanjuje se broj krštenih, ali to ne utječe na vjenčanja. Na vjenčanja je primjetan utjecaj nerodnih godina koji je samim time uzrokovao veliku smrtnost. Ovakvu promjenu ne uočavamo uoči „krize mortaliteta“ 1831. godine, kada su uzrokom smrti najčešće bile različite groznice, difterija ili grlobolja, zatim razne crijevne infekcije kod djece (Tablica 36., grafikon 37.). Također je nakon visokog mortaliteta 1831. godine vidljiv porast broja rođenih u nekoliko narednih godina kako bi se nadoknadilo izgubljeno stanovništvo, dok su primjerice, u razdoblju niske stope mortaliteta, poput 1828., stope nataliteta poprilično niske. Ovo je razdoblje predtranzicijske faze u župi Tinjan koje karakteriziraju visoke stope kako nataliteta tako i mortaliteta.

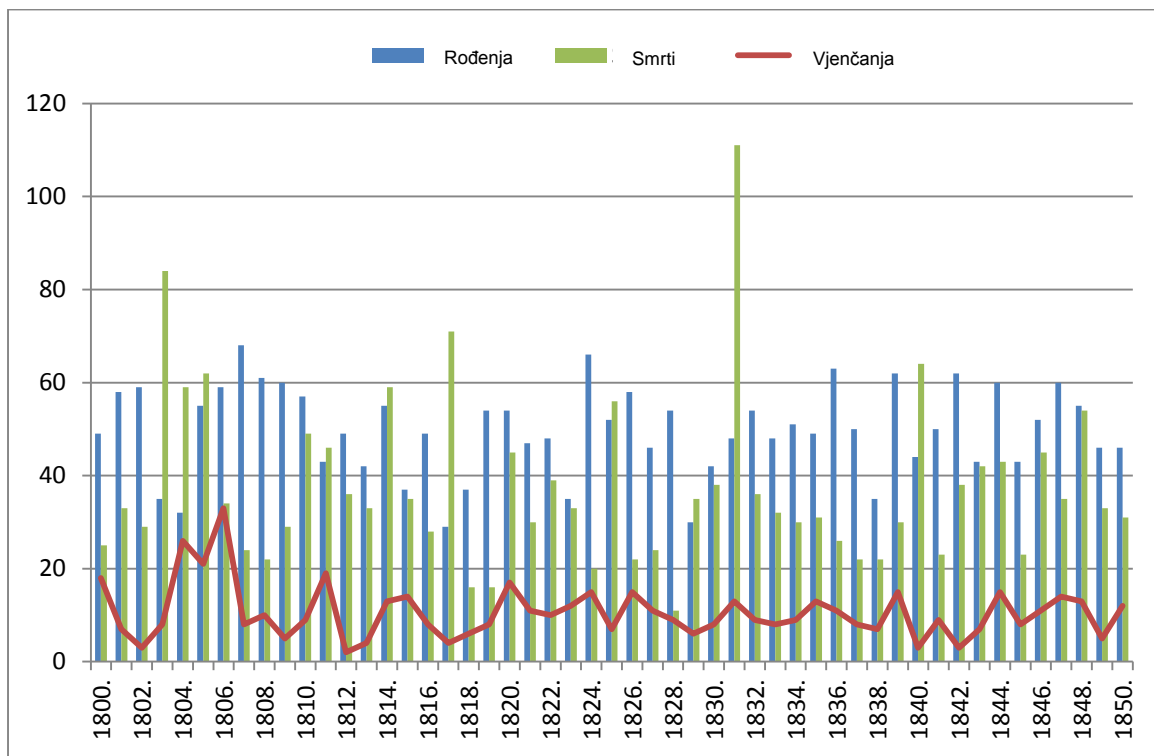
Tablica 36. Kretanje broja krštenih, vjenčanih i umrlih u župi Tinjan (1800. – 1850.)

Godina	Krštenja	Vjenčanja	Smrti
1800.	49	18	25
1801.	58	7	33
1802.	59	3	29
1803.	35	8	84
1804.	32	26	59
1805.	55	21	62
1806.	59	33	34
1807.	68	8	24
1808.	61	10	22
1809.	60	5	29
1810.	57	9	49
1811.	43	19	46
1812.	49	2	36

1813.	42	4	33
1814.	55	13	59
1815.	37	14	35
1816.	49	8	28
1817.	29	4	71
1818.	37	6	16
1819.	54	8	16
1820.	54	17	45
1821.	47	11	30
1822.	48	10	39
1823.	35	12	33
1824.	66	15	20
1825.	52	7	56
1826.	58	15	22
1827.	46	11	24
1828.	54	9	11
1829.	30	6	35
1830.	42	8	38
1831.	48	13	111
1832.	54	9	36
1833.	48	8	32
1834.	51	9	30
1835.	49	13	31
1836.	63	11	26
1837.	50	8	22
1838.	35	7	22
1839.	62	15	30
1840.	44	3	64
1841.	50	9	23
1842.	62	3	38
1843.	43	7	42
1844.	60	15	43
1845.	43	8	23
1846.	52	11	45
1847.	60	14	35

1848.	55	13	54
1849.	46	5	33
1850.	46	12	31
Ukupno:	2.541	539	1914

Grafikon 37. Kretanje broja krštenih, vjenčanih i umrlih u župi Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća

8. ZAKLJUČAK

Analizom matičnih knjiga krštenih (rođenih), vjenčanih i umrlih župe Tinjan u prvoj polovici 19. stoljeća ušlo se u demografsku sliku ove župe. Rekonstruirani su pojedini aspekti života poput dobne i spolne strukture, sezonskog kretanja stanovništva, obiteljskih struktura, kriznih razdoblja pod utjecajem gladi, siromaštva i različitih epidemija, visokog mortaliteta djece, uzroka smrti te mnogi drugi.

U promatranom se razdoblju župa Tinjan zatekla pod vlašću austrijskih Habsburgovaca, zatim kratkotrajno dolazi pod vlast Francuza (1805. – 1813.), nakon čega se, sve do kraja Prvog svjetskog rata, ponovno vraća pod okrilje Austrije. U vrijeme francuske uprave započinje sustavno bilježenje broja stanovnika na ovim prostorima. Zahvaljujući tome, saznajemo da se broj stanovnika u polustoljetnom razdoblju kretao između 1.200 i 1.769 stanovnika.

Prirodno kretanje stanovništva (natalitet i mortalitet) pokazuje da je prva polovica 19. stoljeća predtranzicijsko razdoblje. Prosječna stopa nataliteta iznosila je 38,95‰, a mortaliteta 29,34‰. Uglavnom, stope nataliteta bile su iznad 40‰, a maksimum je zabilježen 1807. s rekordnih 56,66‰. Prema navedenome vidimo da stope mortaliteta uglavnom variraju. Najviša stopa mortaliteta zabilježena je 1831., 85,38‰. Također, promatrajući prirodno kretanje stanovništva, vidljivo je da su nakon godina visokog mortaliteta slijedile godine visokog nataliteta. Natalitetom se pokušavalo nadoknaditi izgubljeno stanovništvo.

U prvoj polovici 19. stoljeća u župi Tinjan je kršteno 2.541 djece. Kao i u većini istarskih mjesta, muška djeca prednjače pred ženskom (52,42 : 47,57). Godišnje se u prosjeku krstilo 50,8 djece, no taj je broj varirao, pa je 1817. bilo svega 29 krštenih zbog utjecaja različitih epidemija i gladi. Poljoprivredna orijentacija župljana posebice dolazi do izražaja kada govorimo o sezonskim kretanjima začeca. Najmanji je broj začeca zabilježen od rujna do studenog, u vrijeme intenzivnih poljoprivrednih radova. Sukladno tome, rođenja su bila najmanja u razdoblju od lipnja do kolovoza. Najveći broj začeca zabilježen je u travnju, odnosno nakon korizmenog odricanja što potvrđuje poštivanje crkvenih zabrana žitelja. Slične podatke o rasporedu začeca bilježe i druga istarska mjesta.

Na brojnost poroda utjecala je visoka stopa mortaliteta kod djece, kao i gospodarski i tradicijski činitelji. Velika potreba za radnom snagom u obiteljima koje su se bavile poljoprivredom iziskivala je veći broj poroda. Potreba za radom u polju poticala je roditelje za prinove u obitelji kako bi se osigurao novi par ruku u polju. Prosječan broj poroda po paru iznosio je 4,07, no najviše je onih parova koji su imali samo jedno dijete. Prekid reprodukcije vrlo je često bio izazvan smrću jednog od supružnika ili završetkom fertile dobi kod majki. Tri bračna para dosegla su maksimum od 10 rođenja. U takvim je okolnostima vremenski raspon između prve i posljednje trudnoće iznosio oko 20 godina.

Uspoređujući vrijeme ženidbe parova i rođenje prvog djeteta, primjetno je da je većina začeca slijedila nakon sklapanja braka. Od 94 parova, samo je dvoje parova začelo prvo dijete prije sklapanja braka te je u oba slučaja riječ o ponovljenom braku. Ovakvi podaci potvrđuju činjenicu poštivanja crkvenih zabrana. Najveći je broj djece rođen unutar prve godine od samog sklapanja braka (40,86%). Dulji vremenski intervali između poroda mogu biti naznakom uporabe određenih kontracepcijskih sredstava.

Blizanaca u pedesetogodišnjem razdoblju nije bilo mnogo, 1,88% (24 para). U nešto kasnijem analiziranom razdoblju taj je broj bio nešto veći, 2,6%. Smrtnost je bila vrlo visoka te je od 24 para blizanaca do 7. godine starosti umrlo dvije trećine (64,58%).

Uspoređujući s ostalim mjestima, izvanbračne djece u župi Tinjan nije bilo mnogo (1,47%) prema čemu možemo pretpostaviti da se u ovoj malenoj sredini crkvena pravila uglavnom poštivala. Veliku pomoć pri porodu davale su babice. Imena babica poznata su u samo 32,03% slučajeva, a najvećem broju poroda asistirala je babica Antonija Valle. Fundus imena krštenih svjedoči o velikoj zastupljenosti kršćanskih imena. Četiri petine krštenih nosilo je deset najčešćih navedenih muških i ženskih imena.

U razdoblju od 1800. do 1850. godine u župi je vjenčano 539 parova. Godišnje je u prosjeku 10,71 parova stupilo u bračnu zajednicu. Prosječna stopa nupcijaliteta iznosila je 8,29‰, a slične podatke bilježe župe Janjina i Viganj.

Ruralni karakter stanovništva i crkvene te običajne norme izrazito su utjecale na sezonska kretanja vjenčanja. Poštivanje katoličkih pravila ove župe potvrđuje minimum vjenčanih u prosincu i travnju te u ljetnim mjesecima. Slične podatke donose i ostala istarska mjesta (Novigrad, Poreč, Pula) gdje je najmanji broj vjenčanih zabilježen u prosincu i ožujku. Sukladno tome, maksimum vjenčanja prisutan je u studenom (41,37%). To je razdoblje završetka poljskih radova i vrijeme smanjenja radne aktivnosti, karakteristično također po obilju hrane u domaćinstvima. Također, u istom mjesecu, polovica vjenčanja održala su se krajem mjeseca, odnosno od 25. do 30. studenog. Razlog tomu jest vjerojatno obilježavanje sv. Katarine (25. studenog), što je tradicijski gledano zadnji dan jeseni. Primorski istarski gradovi (Novigrad, Poreč, Pula) naginju zimskom maksimumu za razliku od Tinjana, koji teži jesenskom, zbog poljoprivrednog karaktera.

Glede odabira dana vjenčanja, najmanji broj vjenčanih bilježe srijeda, četvrtak, utorak i petak. Prema tradicijskim uzancama najgori dan za sklapanje braka smatrani su utorak i petak. Petak možemo povezati sa Isusovim patnjama i njegovom smrću. Dan koji daleko prednjači nad ostalima jest ponedjeljak, kada je održano više od polovice vjenčanja. Odmah nakon ponedjeljka slijedi nedjelja, kada je u odnosu na ponedjeljak vjenčano tri puta manje žitelja.

Istraživanja pokazuju da su žene ranije ulazile u brak u odnosu na muškarce najčešće zbog iskorištavanja fertile dobi. U polovici stoljeća prosječna životna dob prilikom ulaska u brak kod žena jest 24,19 a kod muškaraca 27,74 godina. Izostavimo li ponovljene brakove, rezultat je nešto realniji te za žene vrijedi 23,21, a za muškarce 25,32. Slični su podaci navedeni i za Pulu gdje su djevojke stupale u prvi brak sa 22,5, dok su mladići imali 25 godina. Iskorištavanje fertile razdoblja potvrđuje činjenica da su tri četvrtine žena stupile u brak najkasnije do 25 godine.

Muškarci su u pravilu bili stariji bračni partner u 67,48% slučajeva. Prosječna dobna razlika bila je 7,36 godina u korist muškaraca. Najviše je ženika bilo starije samo godinu dana (12,43%), a između 1 i 6 godina njih oko 60%. Najveća dobna razlika kod muškaraca bila je 35, a riječ je o ponovljenim brakovima. Svaki četvrti sklopljeni brak bio je brak u koji je jedan od supružnika ili oboje stupilo po drugi put. Udovaca je bilo dvostruko više u odnosu na udovice, uglavnom ubrzo nakon smrti

supruge. Ovakvi rezultati ukazuju na brigu o maloljetnoj djeci iz prethodnog braka udovaca, a mogući razlog jest i spolnost.

Matične knjige umrlih u proučavanom razdoblju bilježe 1.914 umrlih. U prosjeku je godišnje umrlo 38,28 ljudi. Najveći broj umrlih zabilježen je 1831. godine sa 111 smrti. Te je godine stopa mortaliteta iznosila 85,38%. Najmanji broj umrlih zabilježen je odmah nakon godine gladi (1817.), 1818. i 1819. sa 16 smrti po godini. Tada stopa mortaliteta pada na 12,30%.

Sezonsko kretanje umrlih, na koje čovjek ima najmanji izravni utjecaj, svoj maksimum dostiže u siječnju i ožujku, zatim ponovno raste od kolovoza do listopada. Najveći broj umrlih zabilježen je u rujnu. Gotovo polovica umrlih u rujnu u čitavom polustoljetnom razdoblju bila su djeca do 10. godine starosti. Ljetni mjeseci (lipanj i srpanj) bilježe najmanji broj umrlih. Jesenski i zimski maksimum prisutni su i u ostalim istarskim mjestima (Novigrad, Pula, Poreč). U zimskim mjesecima hladnoća, prehlade i razne epidemije uzimale su svoj danak, a najosjetljivije dobne skupine su nerijetko stradavale. Nepovoljni klimatski utjecaji posebice su se odrazili na smrtnost djece.

Prosječna životna dob umrlih iznosila je 33,85 godina, odnosno 32,86 kod muškaraca i 34,5 kod žena. Žene su u prosjeku u promatranom razdoblju bile dugovječnije. Stopa mortaliteta kod djece do 12 mjeseci starosti iznosila je 23,87%. No, bilo je i osoba (77) starijih od osamdeset godina kojima se pod uzrokom smrti navodi starost. Smrtnost kod muškaraca bila je izraženija od rođenja do 15 godine, dok je kod žena smrtnost veća u fertilnom razdoblju (15 – 40) što povezujemo s različitim bolestima ili oslabljenim organizmom u vrijeme poroda.

Smrtnost kod djece najizraženija je zimi (veljača) i u jesen (listopad, studeni), a najniža u ljetnim mjesecima (lipanj i srpanj). Najveća smrtnost djece zabilježena je 1831. (45,95%), a najmanja 1824. godine (23,80%). U 7 godina u promatranom razdoblju smrtnost djece prelazi polovicu umrlih, dok u ostalim godinama varira. Bolesti koje su izazivale smrtnost najmlađima jesu dizenterija, gliste, slabost, katar i mnoge druge.

Od ukupnog broja umrlih u pedesetogodišnjem razdoblju poznato je 60% uzroka smrti, s oko stotinjak različitih bolesti. Najčešći uzroci smrti jesu groznica, sušica,

dizenterija, starost, gliste, slabost itd. Uzroke smrti možemo klasificirati prema dobnom kontingentu. Novorođenčad je najviše umirala zbog slabosti, grčeva i uranjenog poroda, dok je kod dojenčadi najveću smrtnost izazivala dizenterija, a zatim slabost, grčevi i gliste. Kod djece od 1. do 4. godine primjećujemo različite zarazne bolesti, epidemijskog oblika. Tako su zastupljene vodene kozice, zatim šarlah i groznice. U dobnoj skupini 5 – 10 godina pronalazimo slične uzroke smrti poput prethodne skupine, no, tu se prvi puta spominju gnojni prištići, dok se do 15. godine starosti navodi i sušica. U srednjoj životnoj dobi znatno raste smrtnost od tuberkuloze, dok je kod žena česta i maternalna smrtnost. Osobe od 50. do 69. godine također umiru najčešće od tuberkuloze, zatim od vodene bolesti, gladi te različitih groznica. Kod starijih osoba (70 plus) na prvom mjestu stoji starost. U ovoj dobnoj skupini vrlo često pronalazimo moždani udar uzrokom smrti i također retenciju mokraće što je karakteristično za starije osobe. Postojale su također nasilne i iznenadne smrti kojih je u promatranom razdoblju bilo svega 14.

Prirodno kretanje stanovništva (natalitet i moratalitet) pokazuju predtranzicijske vrijednosti. Visoke stope nataliteta i mortaliteta u pojedinim godinama dostižu 50 promila, a najčešće su stope prelazile 30 promila. Demografski pokazatelji ne odudaraju od rezultata ostalih župa.

9. IZVORI²⁵⁶

- HR – DAPA 429, *Zbirka matičnih knjiga krštenih*, Matična knjiga krštenih Tinjan (1784. – 1846.)
- HR – DAPA 429, *Zbirka matičnih knjiga*, Matična knjiga krštenih Tinjan (1847. – 1880.)
- HR – DAPA 429, *Zbirka matičnih knjiga*, Matična knjiga vjenčanih Tinjan (1784. – 1846.)
- HR – DAPA 429, *Zbirka matičnih knjiga*, Matična knjiga vjenčanih Tinjan (1847. – 1896.)
- HR – DAPA 429, *Zbirka matičnih knjiga*, Matična knjiga umrlih Tinjan (1785. – 1846.)
- Matična knjiga umrlih Tinjan (1847. – 1930.), Matični ured u Pazinu.

²⁵⁶ Matične knjige korištene su preko familyserach portala, osim MKU Tinjan (1847. – 1930.) koja je korištena u Matičnom uredu u Pazinu.

LITERATURA

- Arrizabalaga, Jon, „Problematizing retrospective diagnosis in the history of disease“, *Asclepio* 54 (2002): 51-70.
- Baldini, Eraldo, *La sacra tavola. Il cibo e il convivio nella cultura popolare romagnola: simbolismi, riti e tradizioni*, Fondazione Cassa dei Risparmi di Forlì, Edizioni Pendragon, 2003.
- Bertoša, Miroslav, „Glad i kriza mortaliteta god. 1817: istarski mikrokozmos i evropski kontekst (Obavijest o arhivskim sondiranjima i metodama elaboracije. Prethodne teze za buduću raspravu)“, *Rad JAZU*, 445 (1989): 3-53.
- _____, *Izazovi povijesnog zanata: Lokalna povijest i sveopći modeli*, Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 2002.
- _____, „Lienteria cronica e fame consuntiva (La fame, il tifo petecchiale e la morte a Cittanova nel 1817)“, *Atti del Centro di Ricerche Storiche Rovigno*, vol. XIX (1989): 181-195.
- _____, „Matične knjige – arhivsko vrelo o demografskim previranjima predindustrijske Europe“, *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, XLI.-XLII (2000): 315-352.
- Bertoša, Mislava, *Djeca iz obrtaljke. Nametnuto ime i izgubljeni identitet (imena i prezimena nahoda u XIX. stoljeću)*, Zagreb: Profil International, 2005.
- Bertoša, Slaven, "Nati nel medesimo parto: Slučajevi rođenja blizanaca u Puli – prema podacima iz novovjekovnih matičnih knjiga", u: *Filii, filiae...: položaj i uloga djece na jadranskom prostoru. Zbornik IV. istarskog povijesnog biennala*, ur. M. Mogorović Crljenko, Poreč: Državni arhiv u Pazinu, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Zavičajni muzej Poreštine, 2011, 162-183.
- _____, „Matične knjige kao vrelo demografske, etničke, društvene i gospodarske povijesti Pule (1613.-1815.)“, *Časopis za suvremenu povijest*, 1/33 (2001): 175-180.
- _____, „Neki podaci o prošlosti Tinjanštine od XVII. do XIX. stoljeća s posebnim osvrtom na migracije prema Puli“, *Tinjanski zbornik, Zbornik radova sa stručno-znanstvenog skupa «Tinjan i okolica od prapovijesti do danas»: u povodu 100. obljetnice utemeljenja Hrvatske čitaonice u Tinjanu*, Tinjan, 2005., 23-33.

- _____, „Nezakonita djeca u puljskim matičnim knjigama krštenih od 1613. do 1678.“, *Croatica Christiana Periodica*, br. 42, Zagreb (1998):37-48.
- _____, *Život i smrt u Puli: starosjeditelji i doseljenici od XVII do XIX. stoljeća*, Pazin: Skupština Udruga Matice Hrvatske Istarske županije, 2002.
- Božić Bogović, Dubravka, „Rođenje, brak i smrt – stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću, Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru, Centar za kulturu grada Belog Manastira, u: Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU, 31 (2013): 369-370.
- _____, Eldina Lovač, „Demografski pokazatelji u matičnoj knjizi umrlih reformirane župe Vardarac u 18. stoljeću, u: Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU, 32 (2014): 171-198
- Budicin, Marino, "Alcune linee e fattori di sviluppo demografico di Orsera nei secoli XVI – XVIII", *Trieste – Rovigno: Atti del Centro di ricerche storiche Rovigno*, vol. XVIII (1987-1988): 93-120.
- _____, "L'andamento della popolazione a Cittanova nei secoli XVI – XVIII, *Atti del Centro di ricerche storiche Rovigno*, vol. XIX (1988-1989): 75-107.
- Buršić Matijašić, Klara, "Najstarija prošlost Tinjana i okolice", u: *Tinjanski zbornik, Tinjan i okolica od prapovijesti do danas u povodu 100. obljetnice utemeljenja Hrvatske čitaonice u Tinjanu*, Matica hrvatska Pazin, Poglavarstvo općine Tinjan, 2005.
- De Marchi, Elena, *Dai campi alle filande. Famiglia, matrimonio e lavoro nella „pianura dell'Olona“ (1750. – 1850.)*, Milano: Franco Angeli, 2009.
- Defar, Hrvoje i Enrico Depiera, *Tinjan i njegova prošlost*, Tinjan: Općina Tinjan, 1997.
- Dobljanović, Danijela, "Crtice o stanovništvu Lindara na kraju 16. i u prvoj polovici 17. stoljeća", *Vjesnik Istarskog arhiva*, br. 20 (2013) 23-38.
- _____, "Kruh od kukuruznih oklasaka – glad i kriza smrtnosti u Pazinskoj knežiji 1810. godine", u: *Cerealia, oleum, vinum: Kultura prehrane i blagovanja na jadranskom prostoru. Zbornik radova III. Istarskog povijesnog biennala*, ur. M. Mogorović Crljenko, E. Uljančić - Vekić, Poreč: Državni arhiv u

- Pazin, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Zavičajni muzej Poreštine (2009), 189-198.
- _____, „Sezonska kretanja začeca/rođenja župe Svetvinčenat u 18. stoljeću“, *Povijesni prilozi*, br. 43 (2012), 217-233.
 - _____, „Svetvinčenat kroz matične knjige umrlih (1791. – 1841.)“, *Bertošin zbornik II, Zbornik u čast Miroslava Bertoše*, Jurković, Ivan (ur.). Pula - Pazin: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Državni arhiv u Pazinu (2013), 535-559.
 - _____, „Povijesnodemografske crtice o stanovništvu župe Čepić (1782. – 1861.)“, *Tabula*, 12 (2014), 89-104.
 - Cartwright, F. Frederich, Biddiss Michael, *Bolest i povijest*, Naklada Ljevak, 2006.
 - Čapo, Jasna, „Sezonske varijacije demografskih pokazatelja u sjevernoj Hrvatskoj u 18. i 19. stoljeću“, *Zbornik Slavonija, Srijem, Baranja, Bačka, Zagreb: Matica hrvatska*, 121-142.
 - _____, „Sezonske varijacije vjenčanih u sjevernoj Hrvatskoj“, *Etnološka tribina* 12 (1989), 5-20.
 - Drandić, Alen, „Demografska analiza podataka matičnih knjiga krštenih i vjenčanih župe Svetvinčenat (1875. – 1900.)“, *Vjesnik istarskog arhiva*, svezak 20 (2013), 113-141.
 - Florence Fabijanec, Sabine, „Djeca pod okriljem odraslih. Odrastanje na istočnom Jadranu u razvijenom i kasnom srednjem vijeku“, u: *Filii, Filiae...: Položaj i uloga djece na jadranskom prostoru*, Zbornik radova 4. istarskog povijesnog biennala, ur. M. Mogorović Crljenko, Poreč: Državni arhiv u Pazinu, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Zavičajni muzej Poreštine (2011), 131-145.
 - Gelo, Jakov, *Demografske promjene u Hrvatskoj od 1780. do 1981. godine*, Zagreb: Globus, 1987.
 - Grah, Ivan, "Župna škola (1820. – 1869.) Preteča čitaonice", u: *Tinjanski zbornik. Tinjan i okolica od prapovijesti do danas u povodu 100. obljetnice utemeljenja Hrvatske čitaonice u Tinjanu*, Matica hrvatska Pazin, Poglavarstvo općine Tinjan, 2005.
 - Ivetić, Egidio, "La popolazione di Parenzo nel settecento: aspetti, problemi ed episodi del movimento demografico", *Atti del Centro di ricerche storiche Rovigno*, vol. XXI (1991), 117-185.

- _____, „*La popolazione del Istra nell'età moderna, Lineamenti evolutivi*“, *Collana degli atti, Centro ricerche storiche-Rovigno, Vol. XV*, Trieste-Rovigno: 1997.
- Janeković Römer, Zdenka, "O napuštanju, udomljivanju i posvajanju djece u srednjovjekovnom Dubrovniku i Dalmaciji", u: *Filii, filiae...: položaj i uloga djece na jadranskom prostoru. Zbornik IV. istarskog povijesnog biennala*, ur. M. Mogorović Crljenko, Poreč: Državni arhiv u Pazinu, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Zavičajni muzej Poreštine (2011),15-32.
- _____, *Rod i grad. Dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu,1994.
- Jelinčić, Jakov, "Matične knjige Buzeta, važan izvor za proučavanje bužetske povijesti", *Buzetski zbornik* 9, (1985) 105-119.
- _____, *Na postirskim vrelima: Matična knjiga župe Postira (1584. – 1671.)*, Postira: Župni ured Sv. Ivana Krstitelja u Postirima, Općina Postira, 2004.
- _____, "Župne matične knjige s područja općine Tinjan do 1948. godine", *Tinjanski zbornik. Tinjan i okolica od prapovijesti do danas u povodu 100. obljetnice utemeljenja Hrvatske čitaonice u Tinjanu*, Matica hrvatska Pazin, Poglavarstvo općine Tinjan (2005) 75-116.
- _____, *Matična knjiga umrlih župe Vranja (1771.-1806.)*, *Zbornik Općine Lupoglav*, Lupoglav: (2001) 91-100.
- Katalinić Janković, Vera i dr., „Mikrobiološka dijagnostika tuberkuloze od Kocha do „poin-of-care“ testa“, *Infektološki glasnik*, Vol. 33 (2013), 53-58.
- Krivošić, Stjepan, *Stanovništvo i demografske prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u XVIII. i prvoj polovini XIX. stoljeća*, Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin, 1991.
- _____, „Izvori za historijsku demografiju – djelomični broječani i poimenični popisi stanovništva“, *Arhivski vjesnik*, vol. XXXVI (1993), 159-170.
- Kralj Brassard, Rina, „Između skrbi i nasilja: životni ciklusi napuštene djece u Dubrovniku (XVII.-XIX. st.)« u: *Filii, filiae...: položaj i uloga djece na jadranskom prostoru*, ur. Marija Mogorović Crljenko, Poreč: Državni arhiv u

Pazinu; Sveučilište Jurja Dobrile u Puli – Odjel za humanističke znanosti; Zavičajni muzej Poreštine – Museo del territorio parentino (2011), 204-223.

- Krmac, Dean, „Alcune essenziali considerazioni sul movimento demografico in Istria nella fase centrale del primo periodo statistico (1828-1848)“, *Bertošin zbornik II*, ur. Ivan Jurković, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli-Državni arhiv u Pazinu (2013), 561-522.
- Krvopić, Lana, „Matična knjiga krštenih župe Tinjan 1847. – 1880.“, *Vjesnik istarskog arhiva*, svezak 20 (2013), 39-58.
- Manin, Marino, „Prilog o gospodarsko-socijalnim odnosima i o demografskim kretanjima u Istri tijekom 18. stoljeća“, *Acta historico-oeconomica*, vol. 21 (1), Zagreb: (1994), 129-133.
- Matijašić, Robert, „Tinjan i okolica od prapovijesti do danas“ u: *Tinjanski zbornik, Tinjan i okolica od prapovijesti do danas u povodu 100. obljetnice utemeljenja Hrvatske čitaonice u Tinjanu*, Matica hrvatska Pazin, Poglavarstvo općine Tinjan, 2005.
- Mogorović Crljenko, Marija, *Druga strana braka – Nasilje i ilegitalnost u (izvan)bračnim vezama na području Porečke biskupije u prvoj polovici 17. stoljeća*, Zagreb: Srednja Europa, 2012.
- _____, *Nepoznati svijet istarskih žena – Položaj i uloga žene u istarskim komunalnim društvima: primjer Novigrada u 15. i 16. stoljeću*, Zagreb: Srednja Europa, 2006.
- _____, "Odnos prema nezakonitoj djeci u istarskim komunalnim društvima od kraja 15. do sredine 17. stoljeća", u: *Filii, filiae...: položaj i uloga djece na jadranskom prostoru. Zbornik IV. istarskog povijesnog biennala*, ur. M. Mogorović Crljenko, Poreč: Državni arhiv u Pazinu, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Zavičajni muzej Poreštine (2011), 147-161.
- Radošević, Milan, „Higijenske i zdravstvene prilike u zapadnoj Hrvatskoj između dva svjetska rata s posebnim osvrtom na Istru“, *Časopis za povijest zapadne Hrvatske*, 6-7 (2011. – 2012.), 99-124.
- _____, „O dizenteriji, ospicama, sifilisu, šarlahu i tifusu u istarskoj provinciji za talijanske međuratne uprave (1918. – 1940.)“, *Problemi sjevernog Jadrana 14* (2015), 55-81.

- _____, „Pomor od tuberkuloze u Istri između 1918. i 1935. godine - osvrt na statistička i analitička izvješća istarskih liječnika“, *Zarazne bolesti u Istri tijekom 19. i 20. stoljeća* (ur. Ante Škrobonja), Kopar: (2010), 113-140.
- _____, *Smrt na krilima siromaštva: tuberkuloza i malarija u Istarskoj provinciji 1918. – 1940.*, Zagreb: Srednja Europa, 2015.
- Riggi, Federica, „Matrimoni a San Cataldo, La nuzialità (1832. – 1855.)“, Università degli studi di Palermo, Facoltà di Scienze della formazione, 2004. – 2005.
- Salihović, Davor, „Rođenja i krštenja u Labinu od 1861. do 1871.“, *Vjesnik istarskog arhiva*, svezak 20 (2013), 85-111.
- Stipetić, Vladimir – Vekarić, Nenad, *Povijesna demografija Hrvatske*, Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2004.
- Šetić, Nevio, *Napoleon u Istri*, Pula: Istarska književna kolonija Grozd, 1989.
- Šunjić, Maja, "Stanovništvo Rogotina na kraju 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća na temelju matičnih knjiga i stanja duša", *Anali zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, br. 45 (2007), 347-389.
- _____, „Prirodno kretanje stanovništva Komina na kraju 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća“, *Anali zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, br. 50 (2012), 365-384.
- _____, „Uzroci smrti u župi Komin – Rogotin (1826. – 1874.)“, *Anali zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, br. 46 (2008), 315-345.
- _____, „Na dugo pišem jerbo ne mogu se u manje iskazat: uzroci smrti u župi Desne-Rujnica (1825-1861)“, *Anali Dubrovnik* 51/2 (2013), 461-499.
- Vekarić, Nenad, „Počeci demografske tranzicije u Hrvatskoj“, *Anali zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, br. 47 (2009), 9-62.
- _____, *Stanovništvo poluotoka Pelješca*, I.dio. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1993.
- _____, Benyovsky, Irena, Buklijaš, Tatjana, Levak, Maurizio, Lučić, Nikša, Mogorović, Marija, Primorac, Jakša, *Vrijeme ženidbe i ritam poroda : Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća*, Zagreb –

Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 1999.

- Wertheimer Baletić, Alica, *Demografija – stanovništvo i ekonomski razvitak*, 2. Izdanje, Zagreb: Informator, 1982.
- Zuprić, Monika, „Kčeri i sinovi Tara, Varbrige i Frate, Analiza matične knjige krštenih župe Tar 1850.-1880.“, *Vjesnik istarskog arhiva*, svezak 20 (2013), 59-84.

10. SAŽETAK

Župa Tinjan se u prvoj polovici 19. stoljeća nalazila pod vladavinom austrijskih Habsburgovaca, nakon čega kratkotrajno dolazi pod vlašću Francuza te se od 1813. godine na tom prostoru ponovno konsolidirala austrijska vladavina. Riječ je o župi izrazito ruralnog karaktera, koja je brojala početkom stoljeća 1.200 stanovnika, da bi krajem polovice stanovništvo poraslo čak 31,4%. Rad je utemeljen na matičnim knjigama rođenih, vjenčanih i umrlih u razdoblju od 1800. do 1850. godine.

U radu su analizirani pojedini elementi demografskog ponašanja stanovništva župe Tinjan. Visoka stopa nataliteta, niska prosječna životna dob, visoka stopa mortaliteta u kriznim razdobljima mortaliteta izazvana epidemijama i glađu ukazuju da je stanovništvo i dalje u predtranzicijskom razdoblju, unatoč niskim stopama mortaliteta u pojedinim desetogodišnjim etapa. Osim navedenih demografskih pokazatelja razvoja stanovništva, analizirana je i spolna struktura stanovništva koja pokazuje veći broj krštene i umrle muške djece. Na temelju sezonskih varijacija vjenčanja vidljivo je poštivanje crkvenih zabrana te je izražen poljoprivredni karakter župe. Na temelju matica umrlih analizirani su najčešći uzroci smrti koji su pogađali pojedine dobne skupine. Demografski pokazatelji ne odudaraju od ostalih istarskih mjesta u promatranom razdoblju te su u radu navedene sličnosti i razlike na temelju dobivenih rezultata.

11. SUMMARY

In the first half of the 19th century, the parish of Tinjan was under the rule of the Austrian Habsburgs. The Habsburg reign was shortly interrupted by a period of French rule which ended in 1813. The parish of Tinjan had a distinctive rural character and at the beginning of the 19th century it had numbered 1200 inhabitants. By the end of the half of the century the population grew by 31, 4%.

This work is based on the analysis of the registers of births, marriages and deaths in the period from 1800 to 1850, and it deals with the particular elements of demographic behaviour in the parish of Tinjan.

The registers include data about phenomena such as high birthrate, low average life expectancy, high infant mortality rate in times of crisis, mortality caused by epidemics and hunger. This data indicates that the population at the time was still in the pre-transition period, despite lower rates of mortality in some ten-year stage.

Moreover, this work analyses data on the gender structure of the population in Tinjan. The data show that there has been a larger number of baptised, however, also deceased male children. Furthermore, based on the seasonal variation of the weddings it is evident that the population of the parish of Tinjan obeyed the strict catholic rules imposed by the Church.

The registers of deaths were used for the analysis of the most common causes of death in the parish of Tinjan for certain age groups.

The demographic indicators mainly do not differ from other Istrian towns in the observed period, however, all similarities and differences concluded on the basis of data during the research, are also mentioned in the work.

Ključne riječi:

Povijesna demografija, matične knjige, 19. stoljeće, župa Tinjan, začeca, krštenja, vjenčanja, smrt.

Keywords:

Historical demography, registers, 19th century, parish Tinjan, conception, baptism, marriages, death.